

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİB 4-6 YAŞ PROGRAMI İLE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ
DİNİ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SULTAN KANARYA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MAHMUT DÜNDAR

VAN-2023

KABUL VE ONAY

Sultan KANARYA tarafından hazırlanan “DİB 4-6 YAŞ PROGRAMI İLE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ DİNİ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan : Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Münir ECER Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi:	24/08/2023
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (24.08.2023)

(İmza)

(Sultan Kanarya)

Yüksek Lisans Tezi

Sultan KANARYA

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2023

DİB 4-6 YAŞ PROGRAMI İLE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ DİNİ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

ÖZET

Herhangi bir bilgiye sahip olmadan dünyaya gözlerini açan insan, yaşamını kolaylaştırmak için gereken bilgileri öğrenebilecek kabiliyette yaratılmıştır. İnsana verilen potansiyel ve kabiliyetlerin keşfedildiği ve altın çağ olarak nitelendirilen 4-6 yaş dönemi, çocuklar açısından oldukça kritik bir evredir. Bu evredeki çocuklara yönelik eğitimin niteliği, muhtevası ve uygulanma şekli ise okul öncesi müfredatlarla belirlenmiştir.

Türkiye’de okul öncesi eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde verilmektedir. Bu çalışmanın amacı, dini değerler eğitimi çerçevesinde DİB 4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programı (2022) ile MEB Okul Öncesi Eğitimi Programlarının (2013) amaç, içerik, yöntem ve ölçme-değerlendirme açısından karşılaştırmak, programlardaki benzerlik, farklılık ve eksiklikleri tespit etmektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. DİB 4-6 yaş müfredatı ile MEB okul öncesi müfredatları karşılaştırılırken araştırmanın deseni belirlenmiş, çalışma ile ilgili veriler toplanmış ve toplanan bu veriler analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda dini değerler eğitimi bakımından DİB 4-6 yaş müfredatı ile MEB okul öncesi programlarının birbirinden farklılık arz ettiği tespit edilmiş, DİB müfredatında dini değerler eğitimine daha fazla yer verilirken MEB okul öncesi programında bunun sınırlı düzeyde kaldığı görülmüş, her iki programın revize edilmesi gerektiğine vurgu yapılmış ve bazı tekliflerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitim, Değerler Eğitimi, Okul öncesi, Gelişim, Müfredat.

Sayfa Sayısı: XI+128.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR

M.Sc. Thesis

Sultan KANARYA

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

September, 2023

**COMPARISON OF PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS (DIB) 4-6
YEARS OLD PROGRAM AND MINISTRY OF EDUCATION (MEB) PRE-
SCHOOL PROGRAM IN TERMS OF RELIGIOUS VALUES EDUCATION**

ABSTRACT

The human being, who opened his eyes to the world without having any knowledge, was created with the ability to learn the information necessary to make his life easier. The period of 4-6 years, which is characterized as the golden age, in which the potential and abilities given to human beings are discovered, is a very critical period for children. The quality, content and method of implementation of education for children at this stage are determined by pre-school curricula.

Pre-school education in Turkey is provided by the Presidency of Religious Affairs (DIB), the Ministry of National Education (MEB) and the Ministry of Family and Social Services. The aim of this study is to compare the DIB 4-6 Age Qur'an Courses Curriculum (2022) and the MEB Preschool Education Programs (2013) in terms of purpose, content, method and measurement-evaluation within the framework of religious values education. In this study, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. While comparing the DIB 4-6 age curriculum and the MEB preschool curriculum, the design of the research was determined, the data related to the study were collected and these collected data were analyzed. As a result of the study, it was determined that the DIB 4-6 age curriculum and the MEB preschool programs differ from each other in terms of religious values education. In the study, it was emphasized that both programs should be revised and some proposals were made.

Keywords: Religious Education, Values Education, Preschool, Development, Curriculum.

Quantity of Page: XI+128.

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mahmut DÜNDAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu	1
B. Araştırmanın Amacı	2
C. Araştırmanın Sınırları.....	2
D. Literatür Bilgisi	4
E. Araştırmanın Planı.....	5
F. Araştırmada Kullanılan Yöntemler	6
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE 4-6 YAŞ ÇOCUKLARIN GELİŞİM SÜREÇLERİ	9
1.1. Kavramsal Çerçeve	9
1.1.1. Din	9
1.1.2. Değer	10
1.1.3. Eğitim	12
1.1.4. Dini Değerler Eğitimi	14
1.1.5. Program Geliştirme	16
1.2. 4-6 Yaş Çocukların Gelişim Süreçleri	17
1.2.1. Bilişsel (Zihinsel) Gelişim.....	20
1.2.2. Duygusal Gelişim	21
1.2.3. Motor /Fiziksel Gelişim.....	22
1.2.4. Dil Gelişimi	24
1.2.5. Dini Gelişim	25

1.2.6. Ahlakî Gelişim	29
1.2.7. Sosyal Gelişim.....	30
2. DİB 4-6 YAŞ VE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	32
2.1. Okul Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış	32
2.1.1. Okul Öncesi Eğitiminin Tanımı ve Önemi.....	32
2.1.2. Müslüman Dünyada Okul Öncesi Eğitim.....	33
2.1.3. Batı Dünyasında Okul Öncesi Eğitim	36
2.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim	43
2.2. DİB 4-6 Yaş Programının Oluşum Süreci	45
2.2.1. DİB 4-6 Yaş Programının Genel Özellikleri	48
2.2.2. DİB 4-6 Yaş Programının Temel İlkeleri.....	50
2.3. MEB Okul Öncesi Programının Oluşum Süreci.....	56
2.3.1. MEB Okul Öncesi Müfredatına Değerler Eğitiminin Eklenme Süreci	59
2.3.2. MEB Okul Öncesi Programının Genel Özellikleri.....	61
2.3.3. MEB Okul Öncesi Eğitimin İlkeleri.....	62
3. DİB 4-6 YAŞ VE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ DİNİ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	66
3.1. Dini Değerler Eğitimi Açısından Her İki Programın Amaçlarının Karşılaştırılması	67
3.1.1. DİB 4-6 Yaş Programının Amaçları.....	67
3.1.2. MEB Okul Öncesi Programının Amaçları	70
3.1.3. Programların Amaç Bakımından Karşılaştırılması	73
3.2. Dini Değerler Eğitimi Açısından Her İki Programın İçeriklerinin (Değerlerin) Karşılaştırılması	75
3.2.1. DİB 4-6 Yaş Programında Yer Alan Değerler	75
3.2.2. MEB Okul Öncesi Programında Yer Alan Değerler	77

3.2.3. Programların İçerik Bakımından Karşılaştırılması.....	79
3.2.3.1. Saygı.....	81
3.2.3.2. Sabır	82
3.2.3.3. Sevgi/Merhamet	84
3.2.3.4. Empati	87
3.2.3.5. Sorumluluk.....	88
3.2.3.6. Yardımlaşma/Paylaşma.....	90
3.2.3.7. Milli/ Dini Değerler	92
3.3. Dini Değerler Eğitimi Açısından Her İki Programın Metotlarının Karşılaştırılması	94
3.3.1. DİB 4-6 Yaş Programının Metodu	94
3.3.2. MEB Okul Öncesi Programının metodu	97
3.3.3. Programların Metot Açısından Karşılaştırılması.....	99
3.4. Dini Değerler Eğitimi Çerçevesinde Her İki Programın Ölçme-Değerlendirme Açısından Karşılaştırılması.....	100
3.4.1. DİB 4-6 Yaş Programında Ölçme-Değerlendirme	101
3.4.1.1. Dini Bilgiler	102
3.4.1.2 Değerler Eğitimi.....	103
3.4.1.3. Kur'an-ı Kerim.....	105
3.4.1.4. Beslenme ve Temizlik.....	106
3.4.2. MEB Okul Öncesi Programında Ölçme-Değerlendirme.....	108
3.4.3. Programların Ölçme-Değerlendirme Açısından Karşılaştırılması	110
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	113
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ.....	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
As	:	Aleyhi Selam
Bkz.	:	Bakınız
c. c	:	Celle Celalühü
Çev.	:	Çeviren
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
LVEP	:	Yaşayan Değerler Eğitimi Programı
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	:	Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OÖEP	:	Okul Öncesi Eğitim Programı
KKÖP	:	Kur'an Kursları Öğretim Programı
sav	:	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SHÇEK:		Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurulu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik eden
Tsz.	:	Tarihsiz
TÜSİAD:		Türkiye Sanayiciler ve İş İnsanları Derneği
UNICEF:		Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNESCO:		Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
ÜBYKP:		Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
OSB	:	Otizm Spektrum Bozukluğu
vb.	:	Ve Benzeri
vd.	:	Ve Diğerleri

ÖN SÖZ

Yaşamın her alanını kapsayan ve her aşamasında ihtiyaca göre farklılık gösteren eğitim, devamlılık arz eden bir süreçtir. Eğitim hayatın her kademesinde bulunduğundan insan da bu eğitim süreçlerinden bağımsız olamayacaktır. Bu nedenle bütün çeşitleri ile eğitim, insanın hayatını belirleyen ve şekillendiren en önemli faktörlerden biridir. İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri de Allah'ın insana bahsettiği aklı ya eğitecek ya da eğitilecek bir şekilde kullanma kabiliyetine sahip olmasıdır. İnsanın kişilik ve karakteri, var olan bu özelliği kullanıp kullanmamasıyla doğru orantılıdır.

Toplumu oluşturan ve şekillendiren insandır. İnsanı yetiştiren ebeveyn ve eğitimciler, yüklendikleri bu toplumsal sorumluluğun farkında olurlar ve ona göre hareket ederler. Ebeveynler, çocukların kendilerine Allah tarafından emanet olarak verildiği bilinciyle yeni nesiller yetiştirmeye özen gösterirler. Bilinen bir husustur ki erken yaşlarda verilen eğitim, çocukların kişiliklerini, ruhsal ve sosyal hayatlarını şekillendiren etkenlerden biridir. Bu düşünceyle yetiştirilen ve eğitilen çocuklar, ileriki dönemlerde yaşanabilir bir dünyanın oluşumuna da önemli katkılar sunacaklardır. Bu nedenle bazı ebeveynler, bebeklik dönemi dahil olmak üzere kişiliklerinin büyük ölçüde tamamlandığı 4-6 yaş dönemlerindeki çocuklarının akademik eğitimleriyle birlikte değerler eğitimi de almalarına özen göstermektedir.

İslam dini erken dönemlerden itibaren çocukların dini değerler eğitimi almalarına önem vermiştir. Nitekim Hz. Muhammed (sav) insan kişiliğini ve ahlakını oluşturan birçok değere hadislerinde yer vermiş ve sünneti ile bunları uygulamıştır. Günümüzde doğu ve batı dünyasında da değerler eğitime önem verildiğini ve bu alanlarda çok ciddi çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. ABD, İngiltere ve bazı Avrupa ülkelerinde çocukların akademik eğitimleri ile birlikte değerler eğitimi de almaları için çeşitli çalışmalar yapılmakta ve bu eğitimin zemini oluşturulmaya çalışılmaktadır. Onlar çocukların topluma yararlı bireyler olmaları amacıyla toplum tarafından benimsenen, kabul edilen ve dinden bağımsız olmayan değerleri, akademik eğitimle harmanlayarak çeşitli programlar hazırlamışlardır.

Türkiye'de de okul öncesi eğitim, resmi olarak MEB tarafından verilmektedir. MEB, eğitimin daha kaliteli ve verimli olması için çeşitli çalışmalar

yapmakta, yapılan bu çalışmalar sonucunda alınan kararlar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Son dönemlerde alınan kararlar, akademik eğitimle birlikte değerler eğitiminin de programlara eklenmesi yönünde olmuştur. Bununla birlikte bazı ebeveynlerin özellikle dini değerler eğitimi almaları için çocuklarını özel sıbyan mekteplerine göndermeleri, 4-6 yaş dönemlerinde verilen eğitimde yeni adımların atılmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda, 2013-2014 yılında DİB Ankara, İstanbul, İzmir, Kayseri, Diyarbakır, Gaziantep, Adana, Samsun, Erzincan ve Rize illerinde pilot uygulama olarak 4-6 yaş kursları açmıştır. İlerleyen zamanlarda DİB'in 4-6 yaş kurslarının yoğun ilgi görmesi, bu kursların diğer şehirlerde de yaygınlaşması neticesini vermiştir.

DİB'te Eğitim Hizmetleri Birimi tarafından hazırlanan müfredatlarla belirlenen 4-6 yaş kurslarında verilen din eğitimi çocukların bilişsel, duygusal, motor, dil, ahlâk, zekâ ve sosyal gelişimini destekleyecek şekilde hazırlanmıştır. Bu kurslarda DİB tarafından atanan ve belirli kriterleri taşıyan eğitimciler görevlendirilmektedir. Hazırladığı programlarla DİB, okul öncesi eğitimi desteklemeyi, geliştirmeyi ve çocukların dini değerleri öğrenmelerini amaçlamıştır.

Aynı şekilde MEB de okul öncesi eğitimi ile çocukların sosyal, duygusal, akademik vb. gelişimlerini desteklemeye yönelik eğitimler vermektedir. Söz konusu eğitimin geliştirilmesi için MEB tarafından birçok çalışma yapılmış ve bunlar müfredata eklenmiştir. Bununla birlikte MEB'in okul öncesi müfredatında manevi değerlerle ilgili bazı eksiklikler de bulunmaktadır. Bu manevi değerlerin tespit edilip müfredata eklenmesi önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Girişte araştırmanın konusu, amacı, sınırları, planı ve çalışmada kullanılan yöntemler ele alınmıştır. Birinci bölümde çalışmayla ilişkili kavramlardan din, değer, eğitim, değerler eğitimi ve dini değerler eğitimi tanımlarına yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca 4-6 yaş çocuklarının gelişim süreçlerinden bilişsel, duygusal, motor, dil, ahlak ve sosyal gelişimlerine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde okul öncesi eğitimin önemine, İslam ve Batı dünyasında okul öncesi eğitime nasıl yaklaşıldığına ve tarihçesine temas edilmiştir. Daha sonra DİB 4-6 yaş eğitim programı ve MEB okul öncesi programlarının oluşum süreçleri, genel özellikleri, hedefleri ve ilkeleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise dini değerler eğitimi çerçevesinde DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programları amaç, muhteva, metot, içerik ve ölçme-değerlendirme bakımından mukayese edilmiştir. Çalışmada ulaşılan tespitler sonuç bölümünde zikredilmiştir.

Son olarak çalışmanın bu aşamaya gelmesinde bilgi, tecrübe ve rehberliğinden istifade ettiğim Danışman Hocam Doç. Dr. Mahmut Dünder'a; tenkit ve tashihleri ile tezin olgunlaşmasına önemli katkılar sunan Dr. Öğr. Üyesi Münir Ecer ve Dr. Öğr. Üyesi Hayati Tetik'e teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte manevi teşvik ve destekleri ile bana yardımcı olan kıymetli eşime ve çocuklarıma da teşekkür ederim.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Sultan KANARYA

VAN-2023

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada DİB'in 4-6 yaş kurslarının müfredatı ile MEB'in okul öncesi müfredatı, dini değerler eğitimi açısından karşılaştırılmıştır. Müfredatların mukayesesine geçmeden önce 4-6 yaş dönemindeki dini değerler eğitimi ile çocukların gelişim özellikleri arasındaki ilişkinin önemi ortaya konulmuştur. Çocukların değerler eğitimine hazır bulunuşluklarını tespit etmek için bilişsel, duygusal, motor, dil, ahlak ve sosyal gelişim süreçleri ele alınmıştır. Bununla birlikte bu dönemde verilecek dini değerler eğitiminin çocukların gelişimine nasıl bir katkı sağladığı ve bu eğitim sürecinde dikkat edilmesi gereken noktalara temas edilmiştir.

Konunun teorik alt yapısını oluşturmak için okul öncesi eğitimin tarihsel sürecini de incelemek gerekmektedir. Bu sebeple İslam ve Batı dünyasında okul öncesi eğitimin tarihçesine değinilmiştir. Bu yerlerde 4-6 yaş çocuklarının dini değerler eğitimini alabilmeleri için hangi adımların atıldığına da yer verilmiştir.

Türkiye'de okul öncesi eğitimin daha iyi bir noktaya ulaşabilmesi için DİB ve MEB tarafından nelerin yapılıp nelerin yapılmadığı hususu, üzerinde durulması gereken noktalardandır. Bu nedenle DİB ve MEB'in okul öncesi eğitim programlarının oluşumuna ve geliştirilmesine yönelik icraatlarını ortaya koymak gerekmektedir.

Çalışmanın odak noktası ise tarihi süreç ve gelişim süreçleri farklılık arz etmesine rağmen yaklaşık olarak aynı muhatap kitle ile ilgilenen DİB ve MEB okul öncesi müfredatlarının karşılaştırılmasıdır. Çalışmada temel problem sorusu, her iki kurumun müfredatının hangi perspektif ve içerik ile hazırlandığının araştırılmasıdır. Bu temel soruya bağlı olarak irdelenen diğer problem soruları ise şunlardır: Her iki programın amaç, içerik, metot ve ölçme-değerlendirme açısından benzerlik ve farklılıklar nelerdir? Dini ve milli değerler açısından her iki müfredatın örtüştüğü noktalar nelerdir? Her iki müfredatta revize edilmesi gereken noktalar var mıdır varsa bunlar nelerdir? Bu sorular, çalışmanın ilgili başlıkları altında tartışılmıştır.

B. Araştırmanın Amacı

4-6 yaş grubundaki çocukların genelde değerler eğitiminden, özelde ise din eğitiminden bağımsız olamayacağını; aksine her iki eğitimin de çocukların gelişimlerinde bir bütünlük oluşturup yararlı sonuçlar doğurduğunu belirtmek gerekir. Bu yaş grubundaki çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak verilecek dini değerler eğitimi, ileriki dönemlerde gerek çocuk gerekse toplum açısından olumlu dönütlere vesile olacaktır. 4-6 yaş grubu çocukların özellikleri dikkate alınmadan verilecek dini değerler eğitiminin çocuklarda bazı sıkıntılar oluşturma ihtimali bulunduğundan, eğitimcilerin bu konuda daha hassas bir program hazırlamaları ve uygulamaları önem arz etmektedir.

MEB'in gerçekleştirdiği son dönem Şura toplantılarında okul öncesi eğitimin geliştirilmesi için bir takım adımlar atılmış ve alınan kararlarda değerler eğitiminin önemine vurgular yapılmıştır. Yapılan Şura toplantılarında okul öncesi eğitimiyle ilgili alınan kararlar,¹ bazı aileleri tatmin etmemiş ve bu aileler çocuklarının dini değerler eğitimi alabilmesi için farklı arayışlara girişmişlerdir.² Bu da DİB tarafından 4-6 yaş çocuklarına yönelik eğitim programlarının toplumsal düzeydeki temellerini oluşturmuştur. Buna binaen çalışmada DİB ve MEB'deki değerler eğitiminin dini değerlerden bağımsız olmaması gerektiği tartışılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, DİB ile MEB okul öncesi müfredatlarında geçen değerlerin dini değerler eğitimi açısından mukayese edilmesidir. Çalışmanın diğer amaçları ise her iki müfredatın amaç, içerik, metot ve ölçme-değerlendirme açısından benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesidir. Müfredatlar arasında karşılaştırma yapılmak istenmesinin pratik çıktılarından birisi de eksikliklerin tespit edilmesi ve bunların tartışmaya açılmasıdır. Bir sonraki aşamada ise bu çalışmada ulaşılan sonuçların müfredat çalışmalarında dikkate alınmasına zemin hazırlanmasıdır.

C. Araştırmanın Sınırları

Bilişsel, duygusal, motor, dil, ahlak ve sosyal gelişimiyle birlikte fiziki gelişimin şekillendiği 0-6 yaş grubunu iki gruba ayırmak gerekmektedir. Bu kategoriler de 0-4 ile 4-6 yaş gruplarıdır. DİB 4-6 yaş kurslarında bu yaş grubuna

¹ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-surolari/dosya/12>. (28.08.2023).

² DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 4.

yönelik eğitim verilirken, MEB müfredatında ise çocukların okul öncesi eğitimleri 36-48, 48-60 ve 60-72 aylara göre üç kategoride verilmektedir. Her iki müfredatta ortak olan 42-48 ay yani 4-6 yaş grubu çocuklar olduğu için çalışmanın sınırı 4-6 yaş grubudur.

Çalışmada 0-4 yaş grubu okul öncesi değerler eğitimi genel hatları ile 4-6 yaş grubu okul öncesi eğitimi ise daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Söz konusu dönemde yeri geldikçe ebeveyn ve öğretmenlerin değerler eğitimi ile ilgili bilgileri, bu bilgileri çocuklara aktarma şekilleri ve kullandıkları üslup gibi noktalar da araştırmanın sınırları içerisinde değerlendirilmiştir.

DİB'in 4-6 yaş müfredatı ile MEB'in okul öncesi müfredatları birçok konuyu içermektedir. Müfredatlardaki bütün maddeleri karşılaştırmalı vermek bu araştırmanın sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle çalışmada 4-6 yaş grubu çocukların gelişim özellikleri, din eğitimi ve değerler eğitimi ekseninde programlarda yer alan maddelere odaklanılmıştır. Çalışmanın bir diğer sınırı ise DİB ve MEB kurumlarının okul öncesi eğitimine dair programlarının sadece "dini değerler eğitimi" açısından karşılaştırılmış olmasıdır.

DİB 2014, 2016, 2018 ve 2022 tarihlerinde Kur'an Kursları Öğretim Programlarını hazırlamıştır. Bu çalışmada en son hazırlanan 2022'deki program incelenmiştir. Türkiye'de MEB tarafından yayımlanan okul öncesi eğitim programı ise 1994 yılında, daha sonra sırasıyla 2002, 2006 ve en son 2013 tarihlerinde uygulamaya konulmuştur.³ Bu nedenle çalışma, DİB (2022) ve MEB'in (2013) en son hazırladıkları müfredatlarla sınırlandırılmıştır.

DİB'in 4-6 yaş müfredatında Dini Bilgiler Alanı, Değerler Eğitimi Alanı, Kur'an-ı Kerim Alanı, Tamamlayıcı Kazanım Alanı ile Beslenme ve Temizlik Alanı olmak üzere beş alan dersi bulunmaktadır. Çalışma, Değerler Eğitimi Alanı dersiyle sınırlı tutulmuş ancak diğer derslerde değerler eğitimi ile ilişkilendirilebilecek noktalara varsa bunlara da temas edilmiştir. MEB okul öncesi müfredatında ise müstakil bir başlık şeklinde alan dersleri yer almamaktadır. MEB'de okul öncesinde

³ Sema Tican Başaran- Özgür Ulubey, "2013 Okul Öncesi Eğitim Programının Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 51/2 (2018), 5.

verilen eğitim, çocukların yaşları (36-48, 48-60 ve 60-72 ay), gelişimsel özellikler, kazanımlar ve göstergeler şeklinde sınıflandırılmıştır.

D. Literatür Bilgisi

Değerler eğitimi son zamanlarda daha fazla ilgi görmeye başlamış ve bu konuda azımsanmayacak düzeyde bir literatür oluşmuştur. Türkiye’de 1999-2018 yılları arasında değerler eğitimi alanında doksan üç adet yüksek lisans, yirmi adet de doktora tezi yapılmış ve pek çok eser yayımlanmıştır.⁴ Bu bilimsel çalışmalarda genel olarak çocukların gelişimi, okul öncesi dönemlerinde değerler eğitimi, 4-6 yaş dönemindeki çocukların sosyal, ahlak ve dini gelişim süreçleri ve dini değerler eğitimi ile ilgili konular ele alınmıştır. Değerler eğitiminin gerekliliğini içeren bazı anketler de yapılan çalışmalar arasında mevcuttur.

Okul öncesi değerler ya da dini değerlerle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*,⁵ Deniz Erken, *3-6 Yaş Grubu Çocuklarında Din Eğitimi*,⁶ Bahar Küçük, *Diyanet Eğitim Kurumlarında 4-6 Yaş Çocuğunun Eğitim ve Dini Sosyalleşme Açısından İncelenmesi Gaziantep İli Örneği*,⁷ Büşra Bacı, *2019 Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 yaş grubu) ile Okul Öncesi Eğitimi Programının Karşılaştırılması*,⁸ Neriman Aral-Gül Kadan, “2013 “Okul Öncesi Eğitim Programının Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi”;⁹ Özkan Sapsağlam, “Okul

⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Betül Kapkın vd. “Türkiye’de 1999-2017 Yılları Arasında Değerler Eğitimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 16/35 (2018), 185-209.

⁵ Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (2014).

⁶ Deniz Erken, *Üç-6 Yaş Grubu Çocuklarında Din Eğitimi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2003).

⁷ Bahar Küçük, *Diyanet Eğitim Kurumlarında 4- 6 Yaş Çocuğunun Eğitim ve Dini Sosyalleşme Açısından İncelenmesi: Gaziantep İli Örneği* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2021).

⁸ Büşra Bacı, *Kur'an kursları öğretim programı (4-6 yaş grubu) ile okul öncesi eğitimi programının karşılaştırılması* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2019).

⁹ Neriman Aral-Gül Kadan, “2013 “Okul öncesi eğitim programının değerler eğitimi bağlamında incelenmesi”, *Erken Çocukluk Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2018), 113-131.

Öncesi Eğitim Programlarında Yer Alan Hedeflerin Değerler Açısından İncelenmesi”¹⁰.

Yukarıda verilen çalışmalarda genel olarak erken çocukluk dönemi, dini değerler eğitiminin erken yaşta verilmesi, çocukların gelişim süreçleri, DİB 4-6 yaş eğitiminin çocuğun gelişime etkileri vb. konular incelenmiştir. Ayrıca DİB ve MEB kurumlarının okul öncesi eğitim programları, bu programların amaç ve hedefleri ele alınmış ve bu eğitimlerin çocukların gelişim süreçlerine uygun bir şekilde verildiğinde önemli katkılar oluşturacağı tartışılmıştır.

Büşra Bacı’nın “2019 Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 yaş grubu) ile Okul Öncesi Eğitimi Programının Karşılaştırılması” tezi bu çalışmayla ilişkisi bulunsa da birbirinden ayrılan önemli noktalar da bulunmaktadır. Bacı, söz konusu tezinde her iki müfredatın bütününe hedef, içerik, öğrenme ve öğretme süreçlerini karşılaştırarak doküman analizi yapmıştır. Bu çalışmada ise sadece Kur'an Kursları Öğretim Programı (KKÖP) ile Okul Öncesi Eğitimi Programı’nda (OÖEP) yer alan değerler, din eğitimi açısından karşılaştırılmıştır. Bir diğer farklılık da söz konusu çalışma DİB’in 2019 Kur'an Kursları Öğretim Programını esas almışken, bu çalışma DİB’in 2022 Kur'an Kursları Öğretim Programını esas almıştır. Ayrıca bu çalışmada Türkiye’de var olan ve evrensel olarak da kabul edilen değerler genel hatları ile karşılaştırıldıktan sonra dini değerler eğitimi perspektifinden bazı değerler maddeler halinde ve hususi olarak ele alınmış ve ilgili müfredatlar çerçevesinde bir mukayeseye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte her iki müfredattaki değerler ve KKÖP dini bilgiler dersinin çocukların maddi ve manevi gelişimlerine olan katkıları da irdelenmiştir.

E. Araştırmanın Planı

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, sınırları ve araştırmada kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde konu ile ilgili din, değer, eğitim, dini değerler eğitimi ve program geliştirme kavramları açıklanmıştır. Sonrasında 4-6 yaş grubundaki çocukların gelişim süreçleri ile dini gelişim süreçleri hakkında bilgi verilmiştir.

¹⁰ Özkan Sapsağlam, “Okul Öncesi Eğitim Programlarında Yer Alan Hedeflerin Değerler Açısından İncelenmesi”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/9 (2016), 683-700.

İkinci bölümde DİB 4-6 yaş ile MEB okul öncesi programlarının genel özellikleri incelenmiştir. Bu çerçevede okul öncesi eğitimin tanımı, önemi, İslam ve Batı dünyasının okul öncesi eğitim tarihçesine yer verilmiştir. DİB 4-6 yaş ve MEB okul öncesi programlarının genel özellikleri, programlarının oluşum süreçleri, genel özellikleri ve ilkeleri ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise DİB 4-6 yaş ve MEB okul öncesi programları, dini değerler eğitimi açısından karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma yapılmadan önce her iki müfredat incelenmiş ve bazı dini değerler örneklem olarak alınmıştır. Bu çerçevede her iki müfredat amaç, içerik, metot ve ölçme-değerlendirme açısından karşılaştırılmıştır. Müfredatlar dini değerler eğitimi açısından benzer, ortak ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar ve önerilen teklifler sonuç bölümünde zikredilmiştir.

F. Araştırmada Kullanılan Yöntemler

Bu çalışmada DİB'in 2022 yılında hazırladığı 4-6 yaş Kur'an Kursları Öğretim Programı ile MEB'in 2013 yılında hazırladığı Okul Öncesi Eğitimi Programı dini değerler eğitimi açısından bir mukayeseye tabi tutulmuştur. Zira incelendiğinde görüleceği üzere DİB Müfredatında dini değerler eğitimi daha belirgin bir şekilde yer almasına karşılık MEB müfredatında ise değerler daha sınırlı bir düzeyde yer almıştır. Dolayısıyla her iki program yaklaşık olarak aynı kitleyi muhatap almasına rağmen dini değerler eğitimi açısından farklı bir karakter arz etmekte ve bu da tahlil edilmesi gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Desen

Din eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalarda hangi yöntemin kullanılması gerektiği, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Bu çalışma, sosyal bilimlerde araştırmayı bekleyen bir durum olarak kabul edildiğinden nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre tasarlanmıştır. Desen; varsayım, tema ve anlamlar çabası içinde, belirlenmiş bir materyalin sistematik olarak dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde incelenerek yorumlanmasıdır.¹¹ Bir sistemin derinlemesine incelenmesini içeren durum çalışması ise doğal şartlarında meydana gelen ve bazı

¹¹ Bruce L. Berg- Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev., Asım Arı, (Konya; Eğitim Yayınevi, 2019), 344.

veri toplama araçlarını kullanarak konuyu betimlemeye çalışan çalışmalar olarak nitelendirilmektedir.¹²

Veri Toplam Süreci

Çalışmanın gerek teorik gerekse pratik yönü bulunmasından ötürü birden çok yöntem kullanılmıştır. Bu anlamda ilk olarak çalışma kapsamındaki problemler soruları tespit edilmiştir. Çalışmanın problemi ve anahtar kavramları tespit edildikten sonra problemin çözümüne ve anahtar kelimelerin araştırılması sürecine geçilmiştir. Din, değer, eğitim, dini değerler eğitimi ve program geliştirme gibi çalışmanın anahtar kavramları ile ilgili kaynaklardan veri toplanmıştır. Daha sonra araştırmanın temel materyallerinden olan DİB 4-6 yaş müfredatı ile MEB okul öncesi müfredatları incelenmiş, bu konu ile ilgili yapılan akademik çalışmalar, bazı tefsir ve hadis kaynakları doküman toplama tekniği ile toplanmış ve bu kaynaklar veri analizine tabi tutulmuştur. Nitel veri analizi, araştırmacının verileri tasnif ettiği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği süreçtir.¹³ Çalışmada ayrıca içerik analizi de kullanılmıştır. İçerik analizi nesnel, ölçülen, doğrulanan bilgilere ulaşmak için doküman, metin vb. materyallerin belli kurallar dâhilinde analiz etmeyi amaçlayan bir nitel araştırma tekniğidir.¹⁴ İçerik analizi kullanılmasının sebebi, her iki müfredatın benzerliklerinin ve farklılıklarının karşılaştırma yöntemi ile tespit edilmesidir. Bununla birlikte müfredatların değerler eğitimi açısından incelenmesinde dört temel ölçüt aranmıştır. Bu ölçütler amaç, içerik, metot, ölçme ve değerlendirmedir. Yapılan karşılaştırma neticesinde tartışmaya açık olan noktalar ayrıca irdelenmiş, eksiklikler tespit edilmeye çalışılmış ve alternatif çözüm önerileri sunulmuştur. DİB 4-6 yaş ve MEB okul öncesi programları bu dört ölçüt çerçevesinde mukayese edildikten sonra çalışma sonuçlandırılıp raporlanmıştır.

¹² Münevver Subaşı-Kübra Okumuş, “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2017 21/2, 420.

¹³ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2010), 325.

¹⁴ Osman Metin-Şükriye Ünal, “İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (2022), 273.

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Çalışmanın inandırıcılığını ve aktarılabilirliğini ifade eden geçerlilik, bir konunun ölçme yeteneği ile doğru biçimde yansıtılması, temsil edilmesi, verilerin uygun bir biçimde toplanması ve yorumlanması ile olanaklı olduğunu ifade etmektir.¹⁵ Çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliği ile olarak şunlar yapılmıştır:

1. Danışman Hoca ile görüşülerek çalışma sürdürüldü.
2. Çalışmada başlıklar tespit edildikten sonra DİB 4-6 yaş müfredatı ile MEB okul öncesi programları önce ayrı ayrı sonra karşılaştırmalı olarak birkaç defa incelendi.
3. Konu ile ilgili yapılan akademik çalışmalardan istifade edildi.
4. Elde edilen bulgular kompoze edildikten sonra iki alan uzmanının görüşüne sunuldu. Onların görüş, eleştiri ve katkıları ile çalışma yeniden revize edildi.
5. Çalışma, alan dışından bir okuyucunun görüşüne sunuldu.

¹⁵ Erdal Arslan, “Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenirlilik”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 51/1 (2022), 398.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE 4-6 YAŞ ÇOCUKLARIN GELİŞİM SÜREÇLERİ

1.1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın ilerleyen bölümlerine temel teşkil etmek üzere çeşitli kavramların açıklanması yararlı olacaktır. Bu başlık altında din, değer, eğitim, dini değerler eğitimi ve program geliştirme kavramları ile ilgili açıklamalara yer verilecektir.

1.1.1. Din

Din kavramı ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlardan biri şu şekildedir: D-y-n kökünden türeyen bir isim olup sözlükte “ceza/mükâfat, âdet/durum, itaat/isyan, hesap, hüküm/kaza, tevhit, ibadet, şariat ...” anlamlarına gelen din “*akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilâhî bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları O’na ulaştıran bir yol*”¹⁶ şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda birkaç hususun altı çizilmektedir. Buna göre Allah’ın ulûhiyetini kabul etmek, koymuş olduğu ilkelere (şariat) itaat etmek, kişinin yaptığı eylemlerden dolayı hesaba çekilmek, sonunda ya ceza veya mükâfat ile karşı karşıya kalmak din kavramının muhtevası içerisinde.

Din, insanların kendi iradeleri ile Yaratıcıyı kabul etmesi ve O’nun koyduğu nizama uygun yolu takip etmesidir. Bir başka ifade ile din, insanın mutlak Yaratıcıya kayıtsız şartsız bir şekilde yönelmesiyle birlikte O’nun her şeyi kuşattığını kabul etmesidir.¹⁷ I.H.Baltacıoğlu din ile ilgili şu tanımları yapmıştır: “*Din denilen varlığı, tapınaklara kapanmış insanlardan, törenlerden ibaret saymak dar bir anlayıştan başka bir şey değildir. Din, her şeyden önce bir bilinçaltı varlığıdır.*”¹⁸ Verilen tanım ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere din ile ilgili dört noktaya temas edilmiştir. Birinci olarak “akıl” kelimesine vurgu yapılmıştır. Vahyin muhatabı olan insan Allah’ın varlığını ve birliğini ancak aklıyla kabul ettikten sonra kalbiyle tasdik edebilir. Bu nedenle akli olmayanların bir mesuliyeti de bulunmamaktadır. İkinci olarak dini hükümlerin Allah tarafından konulduğunun belirtilmesidir. Dolayısıyla dinin yegâne sahibi Allah’tır. Üçüncü olarak dini hükümler akıl sahibi insanlara zorla

¹⁶ Komisyon, Dini Kavramlar Sözlüğü, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 121-122.

¹⁷ Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din*, (Ankara, Gün Yayıncılık, 2001), 4.

¹⁸ Beyza Bilgin, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XXIV (1981), 472.

kabul ettirilemez. Din bir yol ve tercih olduğuna göre iradi bir eylem olması gerekmektedir. Dördüncü olarak da din hayırlara sevk eden bir olgudur.¹⁹

İslam, insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkaran, insanın fıtratı ile uyumlu ve evrensel niteliği olan bir dindir. İnsanların hem dünya hem de ahiret saadetini temin eden İslam'ın öğrenilmesi ve öğretilmesinde Müslümanlar sorumlu tutulmuştur.²⁰ Bu sebeple ebeveynlerin erken çocukluk dönemlerinde çocuklarının dinlerini öğrenmesi ve sevmesi için gerekli eğitim mekânlarının oluşturulmasını talep etmeleri haklarıdır. Bu hak, bütün dünya ülkeleri için geçerlidir. Bu amaçla ülkemizde ve diğer ülkelerde devlet kurumları veya özel kreşler bünyesinde çocuklara “din” eğitiminin verilmesi ile ilgili adımlar atılmaktadır. Türkiye’de DİB tarafından 4-6 yaş kurslarının açılması da bu ihtiyaçtan doğmuştur. Bu kurslarda 4-6 yaş grubu çocuklara diğer eğitimlerin yanı sıra gelişim özellikleri dikkate alınarak ve onların anlayabileceği şekilde din ile ilgili bazı bilgiler verilmektedir.

1.1.2. Değer

Açıklanması gereken kavramlardan biri de son yıllarda önemi daha da artmaya başlayan “değer” kavramıdır. Değer şu şekilde tarif edilmiştir: *“Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğeler bütünü.”*²¹ Yeryüzünde tarihsel süreçteki tüm milletlerin sosyal yapıları ve kültürleri birbirinden farklı olduğu için değerleri de farklılık arz eder. Dolayısıyla bazı değerlerin toplumdan topluma değişmesi normal bir durumdur. Belirtilmesinde yarar olan hususlardan biri şudur ki değerler, sadece maddi öğeleri değil aynı zamanda manevi öğeleri de kapsar. Aslında manevi öğeler, diğer değerlerin anlam ve yönünü belirler. Öte taraftan toplumlar tarafından kabul edilen ve önemli görülen şeyler de değer kapsamına girmektedir. Değer inanılan, arzu edilen, ölçüt olarak kullanılan,

¹⁹ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: DİB Yayınları, 2007), el-Bakara, 1/256.

²⁰ Ramazan Boyacıoğlu, “İslam, İnsan, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Evrensellik”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:1 (1996), 159.

²¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Değer” <https://sozluk.gov.tr>. (16 Temmuz 2022).

davranışlara kaynaklık eden, yargılamaya yarayan, bireylerin topluma uyumunu sağlayan ve ahlakla ilişkili olan standartlardır.²²

Değerler, bireylere davranışların doğruluğu ve nasıl hareket edileceği konusunda rehberlik eden unsurlardır.²³ Bu nedenle değerler “*bilinçli ve amaçlı davranışın genel ölçütü olup sosyal eylemde bulunan bir kişinin sosyal olarak kabullenilebilen olgu ve istekleri için temel atıf noktası*” görevini görmektedir.”²⁴ Bu açıdan bakıldığında değerlerin bireysel yönü yanında toplumsal birleştiricilik yönü de bulunmaktadır. Dolayısıyla değerler, belirli amaçlara yönelik bilinçli bir şekilde kabul edilen, benimsetilen ve yaşanan toplumu ayakta tutan unsurlardır. Herkes tarafından kabullenilen, benimsenen ve ahlakla ilişkilendirilen değerler din, toplum ve kültür öğeleri ile de doğrudan ilişkilidir.

Değerlerin önemli olduğu, değerlerinden yoksun yetişen nesillerin ileriki dönemlerde sıkıntı yaşayacağı genel kabul görmüş, erken dönemlerden itibaren değer ve dini inançların öğretilmesini sağlayan bazı çalışmalar yapılmış ve bunlar uygulanmaya çalışılmıştır. Değerlerin kalıcılığını sağlamak amacı ile çocukluk döneminden itibaren öğretilmesi gerekmektedir. Değerlerin öğrenilmesi, çocukluk döneminden yetişkinliğe geçiş sürecine kadar devam eder.²⁵

Bu çerçevede MEB, son dönemlerde aldığı kararlar doğrultusunda değerleri ders programlarına ve okul öncesi müfredatına eklemiştir. Atılan bu adımlar, değerlerin erken dönemden itibaren verilmesinin önemli ve gerekli olduğunun da bir göstergesidir. Bazı ebeveynler de çocuklarının erken çocukluk dönemlerinde değerleri öğrenmelerini önemsemişlerdir. Bu ihtiyaç doğrultusunda DİB tarafından 2013 yılından itibaren açılan 4-6 yaş kurslarda dini değerler eğitimi verilmeye başlanmıştır. DİB, dünyada kabul edilen değerlerin (sevgi, saygı, hoşgörü, doğruluk vb.) aslında İslam’ın kendisinde var olduğunu da ortaya koymak üzere “değerler

²² Bilal Elbir - Can Bağcı, “Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/1, (2013), 1322.

²³ Necip Çetin- Çetin Balanuye, “Değer ve Eğitim İlişkisi Üzerine”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, sayı: 24, (2015), 196.

²⁴ Elbir-Bağcı, “Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi” *Turkish Studies* 8/1 (2013), 1322.

²⁵ Ayşe Sözkese - Ayşe Öztürk Samur, “60-72 Aylık Çocukların Değer Eğitiminde Öykü Temelli Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 36/2 (2017), 105.

eğitimi” adı ile bir dersi müfredata koymuştur. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde bu konuya daha ayrıntılı temas edilecektir.

1.1.3. Eğitim

Hayatımızın her safhasında var olan ve süreklilik arz eden eğitim, formal ya da informal bir şekilde gerçekleşir. Eğitim kelimesiyle ilgili birçok tanım yapılmıştır. Çalışmaya katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu tanımların bir kaçını burada zikretmek istiyoruz. Eğitim “*Doğaya, topluma, insana, kültüre, sanata, özetle tüm varlık, bilgi ve değerler alanına yönelik, öğretim, tanıtım, tecrübe, eylem ve her türlü eğitsel etkinlik ve durumu ifade etmek üzere kullanılan zengin bir kavramdır.*”²⁶ Tanımda da geçtiği üzere eğitim belirli bir alanla, zamanla, mekânla sınırlanamayan ve insan yaşamından ayrı düşünülemeyen bir kavramdır. Eğitim, bazen okul sıralarında bazen de fiili etkinlikler ve tecrübelerle gerçekleşebilir.

Eğitim kelimesi ile yakın anlamı bulunan daha başka kavramlar da bulunmaktadır. Tâlim ve terbiye, te’dib, tehzib, tezkiye vb. kavramlar bunlardan bazılarıdır. İslâm kültür ve geleneğinde çoğunlukla öğretimin karşılığı olarak “tâlim” kavramı; eğitimin karşılığı olarak “terbiye” kavramı kullanılmaktadır. Bu kelimelerin yanında çeşitli eğitim süreçlerini ifade etmek üzere tedris, te’dib, tehzîb, siyaset, tezkiye ve irşad gibi kelimeler de kullanılmaktadır.²⁷ Günümüzde eğitim kelimesi genellikle “terbiye” kelimesi ile yakın anlamlı olarak kullanılmaktadır. Terbiye ile yakın anlamlı olan “eğitim” kelimesi, bilinenin bilinmeyene yaptığı etki veya doğru yolun gösterilmesi ve bunun sonucunda bireyde istendik bir biçimde davranış değişikliklerinin meydana gelmesidir.²⁸ Bununla birlikte eğitim, çocuklarda güzel ve olumlu davranışların oluşması ve onların sosyal yaşamlarında sağlıklı ilişkiler kurması için belirlenen hedeflere sistemli bir şekilde ulaştırma sürecini kapsar.²⁹ Eğitimin tarifi yapılırken “benimsenerek davranış değişikliğinin meydana gelmesi” veya “zorla davranışlarda değişikliğin meydana gelmesi” şeklinde iki nokta öne çıkmaktadır.³⁰ Bireyler bazen kendilerine öğretilen bilgileri, gerekliliğine inanarak ve

²⁶ Mustafa Köylü - Nurullah Altaş, *Din Eğitimi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 48.

²⁷ Ziya Kazıcı - Halis Ayhan, “Tâlim” DİA, (İstanbul 2010), 39/ 515-523.

²⁸ Mahmut Dünder, *İlk Dönem İslam Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, (İstanbul: İşrak Yayınları, 2011), 18.

²⁹ Tuğçe Güzeyurt, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri”, *Eğitim Kuram Uygulamaları Araştırma Dergisi* 6/3, (2020), 279.

³⁰ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, 7.

severek öğrenirken bazen de öğrenmek zorunda kaldığı bilgileri de öğrenmek durumunda kalabilir.

Ziya Selçuk ise eğitimle ilgili şu ifadelerle yer vermektedir: “1. Toplumun inançlarından, örflerinden, tutum ve değerlerinden, birikmiş bilgilerinden oluşan kültürünü yeni nesillere aktarmasıdır. 2. Yetişmekte olan bireyin zekâ, duygu ve ifadeleri dengeli bir şekilde geliştirerek onları birer şahsiyet haline getirmek...”³¹ Bu sebeple eğitim, toplumun inandığı ve kabul edip benimsediği örf ve adetlerini, kültürünü, yaşanan tecrübelerini ve birikimlerini sonraki nesillere aktarma sürecini kapsar. Bunlarla birlikte eğitim bireylerin duygu, zekâ ve ifadelerinin geliştirilmesini, şahsiyetlerinin inşasını ve toplumun devamlılığını da sağlamakta; bireylerin sonradan meydana gelen değişimlere uyum sağlamalarını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla eğitim, aslında nesilden nesile aktarılan ve paylaşılan bir sürece tekabül etmektedir.

Kur'an'da yukarıda ifade edilen eğitim sürecini de içine alacak şekilde daha geniş bir anlama sahip bulunan “ilim” kelimesi birçok yerde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de daha ilk inen ayetlerde okumaya, kaleme yani eğitmeye/eğitilmeye vurgu yapılmıştır.³² Ayetlerde Hz. Âdem'in dünya hayatına gönderilmeden önce bir eğitim safhasından geçirildiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili ayetlerden birisi şu şekildedir: “*Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti.*”³³ Ayetten anlaşıldığı kadarı ile Hz. Âdem'e maddi ve manevi yaşamını idame ettirebilmek için gerekli bilgiler ta'lim edilmiş ve ilahi bir eğitime tabi tutulmuştur. Bu ayet şu şekilde de yorumlanmıştır: “*Allah Teâlâ Âdem'i muhtelif cüzlerden müteşekkil bir takım kuvvetlerle aklî, hissî, hayalî ve sanal şeyleri idrak edebilecek istidâd ile yarattı ve ona eşyanın zatlarını, özelliklerini, isimlerini, ilimlerin usullerini, sanatların kanunlarını ve aletlerin keyfiyetini bilmeyi ilham etti.*”³⁴ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere beşeriyetin babası olan Hz. Adem'e bir çok kabiliyet bahşedilmiştir. Onun neslinden gelen insanoğlu da maddi ve manevi yaşamını sürdürebilecek bir potansiyelde yaratılmış ve ilim elde etmeye elverişli yetilerle donatılmıştır. Belirtmek gerekir ki bu eğitim süreci, sadece Hz.

³¹ Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, (İstanbul: Atlas Kitabevi, 1994), 1.

³² el-Alak 96/1-5.

³³ el-Bakara 1/31.

³⁴ Mehmet Akif Alpaydın, “Âdem'e (as) Öğretilen isimler”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Aralık 2016), 133.

Âdem ile sınırlı kalmamış Hz. Davut,³⁵ Hz. Süleyman,³⁶ Hz. Yusuf³⁷ ve Hz. Peygamber (sav) ile devam ede gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında bizatihi peygamberler, birer muallim olmuşlar ve ümmetlerini ilahi mesajlar doğrultusunda eğitmek için olanca gayretlerini sarf etmişlerdir.

Yukarıda “eğitim” ile ilgili verilen tanım ve bilgilerden hareketle eğitimin belli bir yaşla sınırlı tutulamayacağını ve hayat boyu devam eden bir süreç olduğunu belirtebiliriz. Bilindiği üzere kişiliğin oluşumunun büyük bir kısmı erken çocukluk dönemlerinde özellikle 4-6 yaşlarda verilen eğitimlerle gerçekleşir. Topraktan en üst düzeyde verim alabilmek için tohumu nasıl belli zamanlarda ekmek ve bakımı ile ilgilenmek gerekiyorsa insan hayatında da eğitimin en üst düzeyde karşılık bulduğu dönemler bulunmaktadır. Bu dönemlerin kaçırılması veya yeterli düzeyde özenin gösterilmemesi mahsulatı zayi etme riskini beraberinde getirir. İşte 4-6 yaş grubundaki çocuklar -niteliği tanımlanmak koşulu ile- eğitimin etki ve faydalarının en çok gözlemlendiği dönemlerin başında gelmektedir.

1.1.4. Dini Değerler Eğitimi

Manevi ve ahlaki öğeleri içeren “değerler” ve bunların eğitimi, kavramsal düzeyde son yıllarda daha fazla öne çıkmaya başlamıştır. Değerler bütün toplumlar için önemli olmakla birlikte toplumdan topluma farklılık da arz edebilir. Her toplum, muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için manevi ve ahlaki değerlerine sahip çıkmalı ve ahlaki değerler ile donatılmış gençleri yetiştirmeye azami surette önem vermelidir.³⁸ Bu çerçevede değerler eğitimi şu şekilde tanımlanmıştır: “...Örtük ya da açık programlar aracılığıyla, değerlere karşı duyarlılık oluşturma, evrensel değerleri kazandırma ve bu değerleri davranışa dönüştürme konusunda yetişen yeni nesle yardımcı olma çabasının ortak adıdır.”³⁹

Değerler eğitimi, özelde ailelerin genelde toplumun kabul ettiği, vicdan ve fitrata uygun ilkeleri içselleştiren ve bunları yaşayan nesilleri eğitime çabası olarak ifade edilebilir. Bu eğitim, teorik çerçeve ile sınırlı olmayıp pratiğe yönelik

³⁵ el-Enbiyâ 21/80.

³⁶ el-Enbiyâ 21/79.

³⁷ el-Yusuf 12/76.

³⁸ Yakup Topal, “Değerler Eğitimi ve On Kök Değer”, *Mavi Atlas* 7/1 (Mart 2019), 245.

³⁹ Sözkese- Öztürk Samur, “60-72 Aylık Çocukların Değer Eğitiminde Öykü Temelli Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi”, 105.

açılımlara ihtiyaç duymaktadır. Sosyal yaşamı düzenlemede de yardımcı olan değerler eğitimi, bir taraftan bireyler arasında bağ oluştururken, diğer taraftan onların mutlu ve huzurlu olmalarını sağlayan önemli bir faktördür. Ayrıca bu eğitim, bireyleri ahlaki yönden korumakta, manevi değerlerin bilinmesini sağlamakta ve bu değerlerin sonraki nesillere aktarılmasına vesile olmaktadır.⁴⁰

Bireyin değerleri kazanması, benimsemesi ve karakterinin temel bir unsuru haline getirerek davranışa dönüştürmesi için bu eğitimin süreklilik kazanması gerekmektedir.⁴¹ Değerler eğitiminin birçok faydası bulunmaktadır. Bu faydalar şu şekilde ifade edilmiştir: “Okullarda okutulan değerler eğitimi, vatansever olmak, saygılı olmak, dürüst olmak ve adil olmak gibi birçok duyuşsal hedefi olan okulların görevlerinden biri, okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencileri belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek, onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunmak ve karakterlerini olumlu yönde etkilemektir.”⁴² Erken çocukluk döneminde verilmesi zaruri olan değerler eğitimi, sözlü ve fiili bir şekilde öğretildiği ve uygulandığı takdirde bireylerin kişiliklerinde etkili olabilir. Bu eğitimi alan bireyler de öğrendikleri değerleri yaşayarak diğer nesillere aktarırlar. Böylece zamanla değer temelinde toplumu saran bir gelenek oluşmaya başlar.

Erken yaşlardaki çocukların yetişkinler ve çevresindeki uyarıcılarla etkileşimi sonucunda da oluşabilen değerler eğitimi, çocukların davranışlarını ve duygularını kontrol etmesine olanak sağlayabilir.⁴³ Bir başka açıdan değerler eğitimi, kontrol mekanizmasını harekete geçiren, davranışları belli bir düzene sokan, iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlış açıkça görmemizi sağlayan ve farkındalığımızı arttıran sistemdir.⁴⁴ Bu farkındalığın en çok hissedildiği dönem, 4-6 yaş grubundaki çocuklardır. Okul öncesi eğitim döneminde öğrenilen değerlerin çocuklarda olumlu davranış değişiklikleri meydana getirdiği, onlarda sorumluluk duygusunu pekiştirdiği

⁴⁰ Seviye Neslitürk-Mehmet Engin Deniz, “Anne Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 4/4 (2014), 105.

⁴¹ Kapkın vd., “Türkiye’de 1999-2017 Yılları Arasında Değerler Eğitimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi”, 185.

⁴² Topal, “Değerler Eğitimi ve On Kök Değer”, 246-247.

⁴³ Kübra Cevheri, *Okul Öncesinde Değerler Eğitimi: Boğaziçi Eğitim Modeli* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, (2014), 67.

⁴⁴ Güzelyurt, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri”, 279.

ve dini değerlerin okul öncesi eğitim kurumlarındaki ders müfredatlarına da eklenmesinin önemli olduğu ile ilgili vurgular yapılmıştır.⁴⁵

Çocuklar öğrendikleri değerler sebebi ile doğru ve yanlış davranışlarının farkına varabilir. Bu eğitimle çocuklar, yanlışlardan uzak dururken doğru davranışları yapmaya gayret eder, akranları ile ilişkilerine dikkat etmeye çalışır, büyüklerine saygı ve küçüklerine sevgi gösterilmesi gerektiğini kavrar.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere değerlerin evrensel yönü de bulunmaktadır. Örneğin yardımlaşma bir değerdir ve bu değer -uygulamada eksiklikler bulunsa da- hiçbir toplumda kötü olarak karşılanmaz. Bu açıdan bakıldığında değerler eğitiminin eğitim sistemine dahil edilmesi, dolaylı olarak insanlık ailesine katkı sunacaktır.

Günümüzde birçok ülkenin kabul ettiği ve okul öncesi eğitimden itibaren ders olarak verilen bazı değerler bulunmaktadır. Değerler eğitimi, ülkelerin belirlediği yasal çerçeveler doğrultusunda düzenlenmekte ve uygulamaya konulmaktadır. Türkiye’de de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013 yılından itibaren açılan 4-6 yaş kurslarında değerler eğitimi verilmeye başlanılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın 20. Şura Toplantısında “Okul öncesi öğretim programında çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak din, ahlak ve değerler eğitimi yer almalıdır.” maddesiyle anaokullarında da değerler eğitiminin bazı konuları müfredata eklenmiştir.⁴⁶ Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde bu konu irdeleneceği için burada konunun ayrıntılarına girilmeyecektir.

1.1.5. Program Geliştirme

Program geliştirme bir programın hazırlanması, geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi sonucuna göre programın eksikliklerin giderilmesini ifade etmektedir.⁴⁷ Bu çerçevede program geliştirme “Gerek okul içinde gerekse okul dışında Milli Eğitimin ve okulun amaçlarını etkili bir şekilde geliştirmek ve gerçekleştirmek üzere düzenlenen faaliyetlerin, uygun yöntem, teknik, araç ve gereçlerle geliştirilmesine yönelmiş koordine edilen çabaların bütünüdür.” şeklinde

⁴⁵ Cemal Aküzüm-Ömer Ergenekon, “Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitimi İle İlgili Yapılan Çalışmaların İncelenmesi”, *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10/19 (2021), 106.

⁴⁶ MEB, X. Milli Eğitim Şûrası, Ankara, (2021), 1. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf. (06.08.2023).

⁴⁷ Behçet Oral-Taha Yazar, *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017), 560-561.

tanımlanmıştır.⁴⁸ Böylece eğitim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme ile ölçme-değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü program geliştirme tanımı içerisinde bulunmaktadır.⁴⁹

Yukarıda verilen tanımdan da anlaşılacağı üzere program geliştirme hazırlanan bir programın eksik yönlerinin giderilmesine ve var olan programın iyileştirilmesine yönelik sistemli olarak yapılan çalışmalardır. Eğitimin her aşamasında hazırlanan programların geliştirilmesi önem arz eder. Aynı durum DİB ve MEB öğretim programları için de geçerlidir. Her iki kurum da programlarını geliştirmeye yönelik çalışmaları devam ettirmeleri önem arz etmektedir.

Program geliştirmede dört temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar şunlardır:⁵⁰

1. Programın amaç, hedef ve kazanımları
2. Programın içeriği
3. Programda öğretme ve öğrenme faaliyetleri
4. Program sonunda ölçme-değerlendirme.

Bilimsel çalışmalar yapılırken önemle üzerinde durulması gereken konularda birisi de program geliştirme konusunun bilinmesi ve uygulanmasıdır. Eğitimin bir plan çerçevesinde yani formal olarak gerçekleşmesi, etkili ve verimli geçmesine bağlı olduğundan program geliştirme konusu ile ilintilidir.⁵¹

1.2. 4-6 Yaş Çocukların Gelişim Süreçleri

Çocukların eğitiminde, gelişim süreçleri önem arz etmekte ve yaşa göre çeşitli eğitim programlarının planlanmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle 4-6 yaş grubu çağındaki çocuklarda gelişim hızlı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tabiatı gereği dinamik olan eğitim süreci, bu yaş grubunda daha fazla dinamik bir nitelik

⁴⁸ Savaş Büyükkaragöz- Cuma Çivi, *Genel Öğrenme Metotları*, (Konya: Atlas Kitapevi Yayıncılık, 1994), 216.

⁴⁹ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2019), 5.

⁵⁰ Ali Yakar, “Geleceğin Eğitimi Üzerine Program ve Tasarım Modeli Önerileri: “Yaşamsal Eğitim Programları” ve “Yaşamsal Öğretim Tasarımları”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 3/2 (2016), 2.

⁵¹ Hasan Şeker, *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2017), 89.

kazanmaktadır. Gelişim büyüme, ilerleme, inkişaf ve tekâmül anlamlarına gelir.⁵² Gelişim, canlı varlıkların yaşamlarında gözlemlenen ve süreklilik arz eden değişimlerdir.⁵³ “Gelişim” kavramı ile beraber kullanılan “Büyüme” kavramı birbirlerinden farklılık gösterir. Büyüme, çoğunlukla bedende ortaya çıkan sayısal (nicel) değişimleri içermektedir.⁵⁴ Gelişme ise nicel değişiklikle birlikte nitel değişikliği de kapsamaktadır.⁵⁵ Bu anlamda gelişme, büyümeden daha geniş bir alana tekabül eder, doğumla başlar, insanın genetik yapısı ve çevresi ile etkileşim halinde yavaş yavaş ilerler.⁵⁶

Gelişiminin ilkeleri şunlardır:

- “1. Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür.*
- 2. Gelişim sürekli ve belli aşamalardan geçer.*
- 3. Gelişim nöbetleşe devam eder.*
- 4. Gelişim baştan ayağa, içten dışa doğrudur.*
- 5. Gelişim genelden özele doğrudur.*
- 6. Gelişimde kritik evreler vardır.*
- 7. Gelişim bir bütündür.*
- 8. Gelişimde bireysel farklılıklar vardır.”⁵⁷*

Çocukların gelişim süreçleri birbirlerinden farklılık arz eder. Çocukların yaşadıkları çevrenin özellikleri gelişim süreçlerinde belirleyici etken olmaktadır. Bu gelişimi etkileyen faktörler, insanın gelişimine paralel olarak bedensel, zihinsel, motor, dil gibi fiziki değişimlerle birlikte hemen fark edilemeyen bir takım

⁵² Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Gelişim” <https://sozluk.gov.tr>, (16 Temmuz 2022).

⁵³ Eyup Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IV/1 (2004), 207.

⁵⁴ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 24.

⁵⁵ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 24.

⁵⁶ Esra Türk, *Çocukta Duygusal Gelişimin Din Eğitime Etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, (2007), 50.

⁵⁷ Şükrü Ada vd. , *Eğitim Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2017), 98-99.

değişimleri de beraberinde getirmektedir. Söz konusu değişimler 0-6 yaş grubu çocuklarda ise daha hızlı gerçekleşmektedir.⁵⁸

İnsanların gelişim süreci Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir: “Sizi zayıflıktan yaratan, zayıflıktan size kuvvet veren, sonra kuvvetin ardından zayıflık ve yaşlılık veren Allah'tır...”⁵⁹ Ayette, insanın her yönüyle zayıf yaratıldığına (bebeklik-çocukluk), sonradan güçlendirildiğine (gençlik dönemi), son dönemlerde tekrar zayıflatıldığına (yaşlılık dönemi) işaret edilmiştir. Çocuklardaki fiziksel gelişimler onların kişisel özelliklerinin yanı sıra bedensel, zihinsel, bilişsel, motor, dil, duygusal ve sosyal gelişimlerini de etkilemektedir. Gebelikten ergenlik dönemine kadar olan gelişim süreçlerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

“Doğum Öncesi Dönem

- 1- *Oyum Evresi: Döllenme anından ikinci haftanın sonuna kadar.*
- 2- *Embriyo Evresi: Üçüncü haftadan sekizinci haftanın sonuna kadar.*
- 3- *Fetüs Evresi: Üçüncü aydan doğuma kadar olan dönem.*

Doğum Sonrası Dönem

- 1- *Yeni doğan bebek: 0-4 hafta.*
- 2- *Bebeklik: 4 hafta-2 yıl.*
- 3- *İlk çocukluk: 2-6 yıl.*
- 4- *Son Çocukluk: 6-11 yıl (kızlarda); 6-13 yıl (erkeklerde).*
- 5- *Ergenlik: 11-20 yıl (kızlarda); 13-20 yıl (erkeklerde). ”⁶⁰*

0-2 yaş ilk bebeklik dönemini kapsar. Bu dönemde bebek fiziksel olarak hızla büyümeye başlar. İlk bebeklik döneminde kazanılan güven duygusu, çocukta güvenli bağlanmanın oluşumunda oldukça etkilidir. Çocuklarda güven duygusunun oluşumu, gösterilen sevgi ve şefkat ile doğru orantılıdır.⁶¹ Bebeğin gelişimindeki bu süreçte

⁵⁸ Engin Aslanargun - Filiz Tapan, “Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/2 (2011), 220.

⁵⁹ er-Rûm 30/54.

⁶⁰ Erken, *Üç-6 Yaş Grubu Çocuklarında Din Eğitimi*, 13.

⁶¹ Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, 208.

aktif rol alan en önemli kişiler ebeveynlerdir. Ebeveynler bu dönemde çocukların gelişimi için gerekli ortamı hazırlamakla birlikte sevgi ve şefkat kanatlarını açarlar. Sevgi ve şefkat ile beslenen bu yaş grubundaki çocuklarda güvenli bağlanma, çocuğun maddi ve manevi hayatını şekillendirdiği gibi dini duygunun oluşmasında da önemli bir faktördür.⁶²

2-6 yaş evresi “ilk çocukluk”, “okul öncesi” veya “oyun çağı” olarak ifade edilen bu dönemde çocuğun bedensel, motor, zihin gelişiminin hızla devam ettiği gözlenmektedir.⁶³ Dile ve sembolik düşünce yeteneğine sahip olan çocuk, artık dış dünyayı zihni sembollerle tasarlayabilecek ve dış dünya ile iletişime rahatça geçebilecek güçtedir.⁶⁴ Ayrıca çocuğun çevresini tanımaya başladığı bazen de taklit ettiği dönem, bu evredir.

6-11 yaş aralığı ise son çocukluk evresi “okul çağı” veya “temel eğitim çağı” olarak isimlendirilen bu dönem, çocuğun sosyal çevreye karıştığı, çevre anlayışının genişlediği, düzenli ve planlı eğitimin görüldüğü dönemi kapsar.⁶⁵ Aşağıda din eğitimi ile ilgili olan bu gelişim süreçlerine yer verilecektir.

1.2.1. Bilişsel (Zihinsel) Gelişim

Tanım olarak bilişsel “*Bilişle ilgili, zekânın işleyişiyle ilgili, kognitif*”⁶⁶ anlamlarına gelir. Bilişsel/zihinsel gelişim ise “*Çevremizdeki dünya ile etkileşimi ve onu anlamayı sağlayan “bilgi”nin kazanılıp kullanılmasına yardım eden, gözlemlenemeyen tüm süreçlerini*” içerir.⁶⁷ Çocukların gelişim evrelerinden biri olan bilişsel gelişim, süreklilik arz eden bir süreçtir. Bilişsel gelişim çocuğun iletişim, anlama, kavrama ve bilgi edinme kapasitesini de gösterir. Özellikle beş yaş grubu çocuklarının bellek yetilerinin tümü gelişimini tamamladığı için algılamaları da gelişmiştir.⁶⁸ Çocuklar, çevreyle olan iletişimini bilişsel gelişimleriyle orantılı olarak kurmaya çalışırlar. Bu gelişim, çocukların “*dikkat, algı, bellek, dil, okuma ve yazma*

⁶² Lee A. Kirkpatrick, çev. Mustafa Koç, “Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi”, *Bilimname* X, 2006/1, 150.

⁶³ Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, 209.

⁶⁴ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 83.

⁶⁵ Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, 210-211.

⁶⁶ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Bilişsel” <https://sozluk.gov.tr>, (18.10.2022).

⁶⁷ Sena İpşirli, *3-6 Yaş Çocuğun Genel ve Din Eğitiminde Temel Değerler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 13.

⁶⁸ Özgül Polat, *Okul Öncesinde İlköğretime Hazırlık* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2007), 49.

problem çözme, akıl”⁶⁹ yetilerini etkilediği gibi motor, dil, ahlak, sosyal dini gelişimlerini de etkilemektedir.

Bilişsel gelişimin çocuğun dünya hayatına gelmeden önce anne karnındayken başladığı yapılan akademik çalışmalarla ispatlanmış ve kabul edilmiştir. Anne karnındaki bebeğin annenin psikolojisinden etkilendiği ve ona göre hareketlerde bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bilici’nin konu ile ilgili şu tespitine yer vermek yararlı olacaktır: *“Doğmamış bir bebeğin anne karnında, dış dünyaya ait sesleri işitiyor olması ve buna göre tepkiler vermesi, bilişsel ve davranışsal sürecin anne karnında başladığını ispatlar niteliktedir.”*⁷⁰

MEB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı kreş ve gündüz bakım evleri çocukların zihinsel gelişimini desteklemeye yönelik eğitimler vermektedirler.⁷¹ DİB de 4-6 yaş kurslarında, çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak Kur’an, dini değerler, dini bilgiler gibi dersleri çocukların zihinsel gelişimlerini destekleyecek şekilde bazı programlar hazırlamış ve bunları uygulamaya koymuştur.⁷²

1.2.2. Duygusal Gelişim

Duygu kavramı ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Latince karşılığı “emotion” olan duygu kelimesi, organizmanın bütünüyle uyarılması manasına gelmektedir.⁷³ Bebeklerin, hayatlarının ilk dönemlerinde annelerine dokunma ve annelerini emme, gülme, ağlama gibi farklı duyguları yaşama, duygusal yönden gelişmeye başladığını gösterir. Duygusal gelişim bedenin tamamında gerçekleşen bir aktivitedir. Duygu *“Duyularla algılama, belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim; kendine özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik”*⁷⁴ anlamlarına gelir. Duygu, *“Davranışlar ve duygular üzerinde etkili olan ve içinde az ya da çok olan haz ve elem unsuru olan ruhi olaylara”* denir.⁷⁵ Duygu, insanı diğer varlıklardan

⁶⁹ Pınar San Bayhan - İsmihan Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2011), 37.

⁷⁰ Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 45.

⁷¹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm>. (06.08.2023)

⁷² DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 6.

⁷³ Fatmanur Biberici, *2-7 Yaş Arası Çocuklarda Sevgi ve Merhamet Değerlerinin Hadisler Işığında Öğretimi*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010), 15.

⁷⁴ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Duygu” <https://sozluk.gov.tr>. (24.10.2022).

⁷⁵ Deniz Erken, *Üç-6 Yaş Grubu Çocuklarında Din Eğitimi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 10.

farklı kılan, insan olma özelliği kazandıran bunlarla birlikte insanın kişiliğinin de parçası olan bir özelliktir.⁷⁶ Duygular, insanın iç dünyasını dışa yansıtma şeklidir. İç ve dış olaylara karşı bilinçli veya bilinçsiz bir tepki olarak meydana gelen duygular, dil ile ifade edilemeyen, hoş veya hoş olmayan ruhsal olgulardır.⁷⁷ 4-6 yaş çocuklarının dışarıya verdiği tepkiler, ihtiyari ya da gayri ihtiyari gerçekleşebilir. Sözcüklerle kendilerini ifade edemeyen çocuklar, duygularıyla daha rahat bir şekilde kendilerini ifade ederler.

İnsan, duygularının etkisiyle gerçekleştirdiği davranışların neticesinde mutlu olabileceği gibi istenmeyen veya kişiyi üzecek neticelerle de karşı karşıya kalabilir. İnsanın bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimi, mutlu bir hayatı gerçekleştirmesine, duygularını sağlıklı bir şekilde geliştirmesine, mizacına ters düşen veya hoşuna gitmeyecek şeylerden uzak durmasına ve haz duyacak şeylere yönelmesine bağlıdır.⁷⁸ Gelişimi olumsuz yönden etkileyen ve kötü duyguların oluşumuna zemin hazırlayan etkenlerden uzak durmak ve erken çocukluk dönemindeki çocukların duygularının sağlıklı geliştirilmesi için gereken hassasiyeti ortaya koymak gerekmektedir.

İnsanda var olan ve öğrenilen kabiliyetlerden biri olan duygu, başlangıçta haz ve eleme dayanırken zamanla zenginleşerek hususi duygulara doğru genişler.⁷⁹ Söz konusu kabiliyetler çeşitli faktörlerin etkisiyle iyi veya kötü duyguların oluşumuna zemin hazırlar. Gelişim özelliklerine göre bu duyguları kontrol edecek yetiye sahip olan çocuklar yer, zaman ve kişilerin kendisinde bıraktığı ruhsal etkilere göre bunları davranışa dönüştürür. Çocuklar duygularını sözlü bir şekilde ifade edebildiği gibi hareket, jest ve mimikleriyle de duygularını davranışa dönüştürmeye çalışırlar.

1.2.3. Motor /Fiziksel Gelişim

Çocukların gelişim süreçlerinden biri olan motor gelişim, anne karnından başlayıp erken çocukluk döneminde yoğunluk kazanan sonraki dönemlerde ise etkisi giderek azalan doğal bir oluşumdur.⁸⁰ Motor gelişim “fiziksel büyüme ve gelişme ile birlikte beyin omurilik gelişimi sonucu organizmanın isteme bağlı olarak hareketlilik

⁷⁶ Polat, *Okul Öncesinde İlköğretime Hazırlık*, 52.

⁷⁷ Akınal, *Aile Ortamı Dışında Yetişen Çocuklarda Ahlaki Gelişim (Gaziantep Örnekleme)*, 11.

⁷⁸ İpşirli, *3-6 Yaş Çocuğun Genel ve Din Eğitiminde Temel Değerler*, 22.

⁷⁹ Mahmut Dünder, “İslam’a Göre Çocuğun Eğitilecek Yönleri”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Dergisi*, 6/6 (2018), 811.

⁸⁰ Rüstem Orhan - Sinan Ayan, “Psiko-Motor Ve Gelişim Kuramları Açısından Spor Pedagojisi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2 (2018), 524.

kazanmasıdır. Kaba motor gelişimi; vücut duruşu ve hareketi, baş kontrolü, oturma, emekleme, ayakta durma, yürüme, koşma, yuvarlanma, zıplama, denge gibi fonksiyonları, ince motor gelişimi ise el ve ayakların kullanılması ile ilgili tutma, kavrama, yazma, çizme, kesme gibi becerileri” içermektedir.”⁸¹ Psiko-motor gelişim ise fiziksel büyüme ile merkezi sinir sisteminin gelişmesi sonucunda organizmanın istemiyle hareketlilik kazanmasıdır.⁸² Psiko-motor gelişimi, çocukların hareket becerilerinin ve fiziksel yeteneklerinin göstergesidir. Çocuklardaki motor gelişimi küçük ve büyük kas hareketlerinin hangi gelişim aşamasında olduğunu ve çocuğun yaşıyla orantılı olup olmadığını gösterir.⁸³

Çocukların motor gelişimlerini yaşadığı aile, çevre, kültür ve ekonomik etkenler de olumlu veya olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Belirtilen etkenlerden biri olan ekonomik şartların iyi olmaması fiziksel gelişimi yavaşlatabileceği gibi durdurabilme ve bebeğin hayatını kaybetmesine de neden olabilir.

Yukarıda sözü edilen durumlar dışında, çocukların motor gelişimini etkileyen daha başka faktörler şunlardır:⁸⁴

- 1- Hazırbulunuşluk-Çocuğun davranışı yapabilecek olgunluğa ermesi.
- 2- Motivasyon- Çocuğun davranışı yapmaya teşvik edilmesi.
- 3- Hareketi yapma-Davranışı gerçekleştirebilecek şartların oluşturulması.
- 4- Dikkat ve model olma-Ebeveynlerin ya da eğitimcilerin çocuğun öğrenmesi ve yapabilmesi için örnek olmaya çalışmaları.
- 5- Geribildirim-Davranışı gerçekleştiren çocuğun sözlü veya maddi olarak ödüllendirilmesi.

⁸¹ Ender Durualp – Neriman Aral, “Çocukların İnce ve Kaba Motor Gelişimlerine Oyun Etkinliklerinin Etkisinin İncelenmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/1 (2018), 244.

⁸² Orhan - Ayan, “Psiko-Motor Ve Gelişim Kuramları Açısından Spor Pedagojisi”, 524.

⁸³ Emrullah Can Yavuz vd. “60-71 Aylık Çocukların İnce Motor Beceri Düzeylerinin Yaş ve Cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi”, *Çocuk ve Gelişim Dergisi (Çg-D)/Journal Of Child And Development (J-Cad)* 4/7 (1921), 3.

⁸⁴ Pınar San Bayhan - İsmihan Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, 172-175.

1.2.4. Dil Gelişimi

Çocukların hayata gözünü açarken ağlaması aynı zamanda çevresindekilerle iletişime geçtiğinin göstergesidir. Bebeklerin ağlamaları ve daha sonradan farklı sesler çıkarmaları, dil gelişimine yönelik atılan adımlardır. İlk dönemlerde bilinçsiz bir şekilde çıkarılan seslerin değişimi, amacı ve bilinçlilik düzeyi çocuğun gelişimine göre değişir. Sağlık, zekâ, genetik, ekonomik koşullar, cinsiyet, aile ilişkileri, kültür ve sosyal çevre gibi faktörler de dil gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkiler.⁸⁵ Söz konusu faktörlerin niteliği, çocuklardaki dil gelişimini yavaşlatabileceği gibi dil gelişimine önemli katkılar da sunabilir.

Erken çocukluk dönemlerinde ebeveynler, çocuklarına dinleri ile ilgili dua, şarkı, ilahi vb. şeyleri dinleterek ya da söylettirerek öğretebilir. Çocuklar, çevresini dinler, onları taklit etmeye çalışır, duygu ve düşüncelerini onlar gibi aktararak iletişime geçerler.⁸⁶ Peygamberimiz (as) çocuklarla konuşmaya başlayınca İslam'ın şiarı olan cümlelerin öğretilmesini tavsiye etmiştir. Çocuklara dini kavramları öğretmek ve bunları konuşma diline aktarmalarını sağlamak, onların dini gelişimlerine oldukça fazla katkı sağlar.⁸⁷ Erken yaşlarda çocuğun âlemine giren dini kelime, kavram ve cümleler ileriki yaşlarda çocukta dini duygunun oluşmasına zemin hazırlayacaktır.⁸⁸

Dil gelişimi, çocuğun hayatını her alanda doğrudan etkilediği için öncelikle aileye ve okul öncesi dönemlerde eğitimcilere bazı sorumluluklar yükler. Özellikle ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocuğa yaklaşımı, iletişim şekli ve diyalogu çocuğun dil gelişimini doğrudan ya da dolaylı olarak etkiler. Aile ve eğitimcilerin, çocukların dil gelişimini destekleyecek çalışma ve aktiviteler hazırlamaları, onların dil gelişimlerine önemli ölçüde katkı sunacaktır. Dil gelişiminin büyük bir kısmının okul öncesi döneme kadar tamamlandığını hatırla tutmak gerekir.

Genelde okul öncesi kurumlarda, özelde DİB tarafından açılan 4-6 kurslarındaki müfredatta okutulan Kur'an-ı Kerim dersleri ile yapılan ezber talimleri,

⁸⁵ Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 90-91.

⁸⁶ Ülkühan Ertaş, *Çocuklarda Din Eğitimi*, 23.

⁸⁷ Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 44.

⁸⁸ Mehmet Reşat Şavlı, *İslam'da Çocuk Terbiyesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 46.

çocuk şarkıları dini değer dersleri vb. aktiviteler ve onların dil gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Bu katkılar müfredatta kazanım olarak geçmektedir.⁸⁹

1.2.5. Dini Gelişim

4-6 yaş çocuklarındaki gelişim süreçlerinden biri olan ve çalışmamız açısından da önemli olan “dini gelişim” üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmak faydalı olacaktır. Bu başlıkta 4-6 yaş çocuklardaki inanç düşüncesinin fitri oluşuna, inanç düşüncesinin şekillenmesinde ailenin rolüne yer verilecektir.

Çocukta var olan inanç duygusu ve Allah tasavvurunun geliştirilmesi ve söz konusu duyguların dış etkenler tarafından uyarılması amacıyla çeşitli adımların atılması gerekir.⁹⁰ Çocukta var olan “inanma” bir cevher gibidir. Bu maddenin gün yüzüne çıkarılması onun işletilmesine bağlıdır. Zira insanda var olan din, ahlâk, adalet gibi duygu ve kabiliyetler eğitimle geliştirilebilen, eğitim olmadığında körelebilen, nihayetinde yok olabilen duygulardır.⁹¹ Sözü edilen duyguların gün yüzüne çıkmasında en büyük görev ebeveynlere düşmektedir.

Dini düşüncesinin şekillenmesi ve dini hükümlerin çocukta yerleşmesi, 0-6 yaş dönemlerinde verilen eğitime bağlıdır. Nitekim Peygamber (as) “*Çocuklarınızı peygamber sevgisi, Ehl-i Beyt sevgisi ve Kur’an okuma sevgisi (kıraati/öğretimi) ile terbiye ediniz/yetiştiriniz.*”⁹² buyurarak bunun önemine dikkat çekmiştir. Bu hadis, erken yaşlardan itibaren çocuklara dinin ana kaynağı olan Kur’an’ın sevdilerek öğretilmesine ve Kur’anî bir ahlakla yetiştirilmesine bununla birlikte peygamber sevgisinin de çocuğa aşılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Çocukta doğuştan var olan “inanma” duygusunun ortaya çıkarılması ve güçlendirilmesi, onun zihinsel ve duygusal gelişimleri ile ilgilidir.⁹³ Çocuğun etkili ve sağlıklı din eğitimi alabilmesi için fiziksel, sosyal, psikolojik, zihinsel, duyuşsal ve dini gelişimini göz önünde bulundurmak gerekir.⁹⁴

⁸⁹ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı*, 30.

⁹⁰ Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 32.

⁹¹ Mustafa Çoban, “Dini Referanslarda Ailenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuğun Dinî Eğitimine Dair Bazı İlkeler”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*” 10/22 (Haziran 2019), 193.

⁹² Heytemî, *es-Savâik*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 2/494.

⁹³ Hasan Meydan, *Din Eğitiminde Manevi Boyut* (İstanbul: Dem Yayınları, 2015), 274.

⁹⁴ Mustafa Köylü, “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLV/11 (2014), 138.

Kur'an-ı Kerim'de zikredilen “fitrat” kelimesi, dini gelişimin temellendirilmesi bağlamında oldukça önemlidir. İlgili ayetin meali şöyledir: “(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratılışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.”⁹⁵ Ayet-i kerimede Allah'ın insanları bir fitrat üzere yarattığı ve bu fitratta bir değişim olmayacağı belirtilmiştir. Hadi-i şerifte de bu duruma şöyle değinilmektedir. “Bütün doğan çocuklar İslam fitratı üzerine doğar. Sonradan anne ve babaları onları ya Yahudileştirir ya Hristiyanlaştırır ya da Mecusileştirir.”⁹⁶ Hadiste ebeveynlerin çocuklarını Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapacağı ifadesi yer alırken, “Müslüman” yapacağı ibaresinin geçmemesi, çocuğun dünyaya Müslüman olarak geldiğinin yani İslam dinin çocuğun fitratında aslında var olduğunun bir delilidir.⁹⁷

Ayet ve hadiste geçen “Fıtrat” kelimesi yarmak, ikiye ayırmak ve icat etmek anlamına gelen “fatr” kelimesi, insana yaratılıştan itibaren bazı yeteneklerin ve yatkınlıkların verilmesi anlamlarını içerir.⁹⁸ Yaratılıştan verilen belli yetenek ve yatkınlığın var olması ve fıtratın değişmemesi insanın belli gaye için yaratıldığını ifade etmektedir. Nitekim insan, başıboş bir şekilde var edilmemiş, aksine inançla ilgili bazı kabiliyet, beklenti ve ihtiyaçlarla donanımlı yaratılmıştır. İnanç ve bazı tecrübeler, insan beyinde hareketliliğe sebep olan nöro-biyo-psikolojik vurgulardır.⁹⁹

İslâm'a göre insanın Allah'ı bilme imkânı fıtrat ve vahye dayanır. Allah kainatı yaratarak varlığının bilinmesini mümkün kılmıştır.¹⁰⁰ Kur'an-ı Kerim'de Hz İbrahim (as) kıssası anlatılırken güneşin ve ayın dış görünümüne bakarak bir

⁹⁵ er-Rûm 30/30.

⁹⁶ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 2002), Cenâiz, 92.

⁹⁷ Mustafa Akçay, “İnsanlığın Ortak Dinî Temeli: Fıtrat”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XIII/ 23 (2011), 157.

⁹⁸ Hayatî Hökelekli, “Fıtrat”, *DİA*, (İstanbul: 1996), 13/47-48.

⁹⁹ Münir Ecer- Ahmet Çakmak “Bir Meta-Sentez Çalışması: Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur'an Kursları”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21/2 (2021), 806.

¹⁰⁰ Mustafa Ünverdi, “Din ve Fıtrat İlişkisi Bağlamında Dinî İndirgemeciliğin Eleştirisi”, *İlahiyat Akademi Dergisi* sayı: 14 (Aralık 2021), 239.

yaratıcıyı sorguladığına işaret edilmektedir.¹⁰¹ Aslında bu kıssa, insanların düşünme yetisini kullanarak yaratıcısına ulaşabileceğinin de bir göstergesidir.

Allah (cc), ebeveynleri çocuklarına dini değerleri öğretmeleri konusunda sorumlu tutmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: *"Ey imân edenler! Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyunuz."*¹⁰² buyurulmuş, ebeveynlerin aile fertlerini cehennemden koruyacak şekilde yetiştirmelerini emretmiştir. Hz. Lokman,¹⁰³ Hz. İbrahim,¹⁰⁴ Hz. Yakup¹⁰⁵ ve Hz. Nuh¹⁰⁶ gibi bazı peygamberler de kavmini Allah'ın dinine davet ederken çocuklarını da ihmal etmemişler, onları İslami bir eğitimle yetiştirmeye çalışmışlar ve Müslüman olmaları için dua etmişlerdir.¹⁰⁷ Buradan hareketle Müslümanlar Kur'an'da çocuk eğitimi ile ilgili peygamber kıssalarını öğrenip çocuklarını da o şekilde yetiştirmeye çalışmaları ve evlatlarının hayırlı olmaları için kavli ve fiili duayı ihmal etmemeleri gerektiği söylenebilmektedir.

Çocuklarda dini gelişimi oluşturan, dini sevdiren ve çocukta dini yaşamın şekillendirmesindeki en önemli faktörlerden biri aile kurumudur. Ebeveynler üstlendikleri sorumlulukların farkında olmalı ve bu şuurla hareket etmelidirler. Onların, çocuğun maddi hayatı (yeme, içme, giyinme, eğitim vb.) için gereken çabayı gösterdikleri gibi manevi eğitimi (din, ahlak vb.) için de gereken hassasiyeti göstermeleri gerekir.¹⁰⁸ Bu sebeple sağlıklı bir ruhsal yapıyı oluşturabilmek için dini inanca dayalı sağlam temelleri oluşturmak gerekmektedir.¹⁰⁹

Çocukta din algısı oluşturulurken, onun fitratındaki sevgi, bağlanma ve güvenme ihtiyacının temel psikolojik ihtiyacı olduğunu düşünerek hareket edilmelidir.¹¹⁰ Çocuklarda dini duygunun temelleri küçük yaşlarda verilen sevgi,

¹⁰¹ el-En'âm 6/76-79.

¹⁰² et-Tahrîm 66/6.

¹⁰³ el-Lokmân 31/32-32.

¹⁰⁴ es-Sâffât 37/101-103.

¹⁰⁵ el-Bakara 2/133.

¹⁰⁶ el-Hûd 11/42-42.

¹⁰⁷ el-İbrâhîm 14/40; Âl-i İmrân 3/38.

¹⁰⁸ Mehmet Zeki Aydın, "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluklar", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 61.

¹⁰⁹ Büşra Kara, *Okul Öncesi Dönemi (4-6 Yaş Grubu) Çocukların Din Eğitiminde Görev Alan Eğitimcilerin/Din Görevlilerinin Pedagojik Yeterlilikleri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2019), 26.

¹¹⁰ Mustafa Çoban, "Dinî Referanslarda Ailenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuğun Dinî Eğitimine Dair Bazı İlkeler", 192.

güven, bağlılık, sığınma gibi duygularla birlikte, çocuğa sunulan iyi bir çevre ve eğitim ile oluşturulabilir.¹¹¹

Ebeveynler, çocuklarını kendi düşünceleri doğrultusunda yetiştirmek isterler. Yaşamlarını inançlarıyla şekillendiren aileler, çocuklarını da inançları doğrultusunda yetiştirebilirler. Aile ortamında anne ve babanın kullandığı dini ifadeler, semboller ve terimler çocuğun hoşuna gittiği ölçüde çocuk tarafından taklit edilir.¹¹² Bu nedenle *“Çocuk, dış dünyayı, anne ve babasının gözüyle görmeye çalışır. Onların olumlu ve olumsuz yanlarını özdeşim yoluyla içine sindirir. Anne-babanın bozuk bir kişilik yapısına sahip olması halinde bu kötü davranış örneğinin çocuğa yansımaları”* söz konusudur.¹¹³

Erken dönemdeki çocukların dini gelişimi, maddeler halinde şöyle zikredilebilir:¹¹⁴

- * Çocuklar bu dönemlerde birçok konuda neden, niçin vb. sorular sorabilirler.
- * Evrenin düzeni ve yaratıcısı Allah ile ilgili farklı soruları yöneltebilir.
- * Çevresinde gördüklerini bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde taklit etmeye çalışır.
- * Ezberlediği bazı dinî ifadeleri anlamlandırmaksızın tekrar eder.
- * 4-6 yaş grubu çocuklar dini yaşamı, ailesi ve çevresindeki kişileri taklit ederek öğrenir.
- * Kavramları, zihinden şema oluşturarak öğrenmeye çalışır.
- * Antropomorfizm özelliğinden dolayı Allah'ı insana benzetmektedir.¹¹⁵
- * Allah'ı kendisini koruyacak kadar güçlü ve özel biri olarak tasavvur eder.

¹¹¹ Esra Türk, “Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* XIV/3 (2014), 143-158; Ali Çankırılı, *Çocuğun Manevi Eğitimi* (İstanbul: Zafer Yayınları, 2014), 96.

¹¹² Aydın, “Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi”, 215-216

¹¹³ Ali Rıza Aydın, *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, 213.

¹¹⁴ Betül Yıldırım, *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 4-6 Yaş Arası Çocuklara Din Eğitimi (Sivas İli Örneği)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 24.

¹¹⁵ Köylü, “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, 138-139.

* 4-6 yaş grubu çocuklar, somut kavramları gördükleri için kavrayabilirler. Fakat soyut kavramları göremedikleri için kavramakta ve kabul etmekte zorlanırlar.

1.2.6. Ahlakî Gelişim

Arapça kökenli olup seciye, tabiat ve huy gibi manalara gelen ahlak, hulk ya da huluk kelimelerinin çoğuludur.¹¹⁶ Terminolojik olarak ahlak şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ile kurallarıdır.”¹¹⁷ Ahlak, insanın kendisine ve tüm varlıklara karşı görevlerini yerine getirmesi için sahip olması gereken olumlu özellikleri içerisinde barındırır. Ahlak, özelde insan davranışları ve insani ilişkileri; genelde ise toplumun oluşturduğu bir takım kuralların iyi veya kötü olarak nitelendirilmesidir.¹¹⁸ İnsanın kendi mutluluğu ile birlikte başkalarının mutluluğu için davranışlar sergilemesi, bu kelimenin anlam alanına dâhildir.¹¹⁹

İslam dini ahlaka büyük önem vermiştir. Dinin gayelerinden biri de güzel ahlaklı bir insan ve toplum inşa etmektir. Gönderilen bütün peygamberler ümmetlerini güzel ahlaka davet etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında ahlakın tarihçesi, insanlığın tarihi kadar kadimdir. Kur'an-ı Kerim'de ahlak ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır.¹²⁰ Kur'an'da Hz. Peygamber'in (sav) yüce bir ahlak üzerinde olduğuna şu şekilde vurgu yapılmıştır: “*Muhakkak ki sen pek yüce bir ahlâk üzeresin.*”¹²¹ Ayrıca Hz. Peygamber (as), güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğini belirtmiş¹²² ve ümmetinin de güzel ahlaklı olmalarını istemiştir.¹²³

İmam Gazzâlî ahlakı “*Ruhta/neftse yerleşmiş bulunan, eylemlerin kolaylıkla ve rahatlıkla, düşünmeden, tereddüt etmeden kendisinden doğduğu meleke*” şeklinde tanımlamıştır.¹²⁴ İnsanın fitratında var olan meleke, aklın ve dinin değerli bulduğu güzel davranışları netice veriyorsa güzel ahlak; kabih davranışlara sebep oluyorsa

¹¹⁶ Mustafa Çağrı, “Ahlâk”, DİA (İstanbul 1989), 2/ 1-9.

¹¹⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü “Ahlak” <https://sozluk.gov.tr> (18 Ağustos 2022).

¹¹⁸ Cevherli, *Okul Öncesinde Değerler Eğitimi: Boğaziçi Eğitim Modeli*, 60.

¹¹⁹ Akınal, *Aile Ortamı Dışında Yetişen Çocuklarda Ahlaki Gelişim (Gaziantep Örneği)*, 58.

¹²⁰ en-Nur 21/24; el-Enfâl 8/53.

¹²¹ el-Kalem 68/4.

¹²² Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, 2/381.

¹²³ Tirmizî, 1992; Birr, 47.

¹²⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İhyâu 'Ulûmi'd-Din*, çev. Mustafa Çağrı, (İzmir: DİB Yayınları, 2020), 3/85.

kötü ahlak meydana gelir. Ahlak, insanın karakter ve şahsiyetini şekillendiren bir niteliktir.

0-6 yaş evresindeki çocukların çevresindeki olumlu ve güzel durumlar, güzel ahlakın oluşumuna katkı sağlarken tam tersi durumlar da kötü ahlakın oluşmasına neden olabilecektir. Bu nedenle ebeveynler, çocuklarına ahlak kurallarını öğretirken basit ve somut olan kurallardan başlamak üzere onların yaşını, kişiliğini ve gelişimini göz önünde tutarak tutum, söylem ve davranışlarıyla da çocuğa örnek olmaya çalışmalıdırlar. Çünkü çocuklar, taklit ve özdeşleşme yoluyla ailedeki dini sözleri, davranışları ve ibadet şekillerini kabiliyetlerine göre taklit ettiği için davranışları daha çabuk öğrenir ve zamanla çocuğun kişiliğinin bir parçası haline gelir.¹²⁵

1.2.7. Sosyal Gelişim

İnsanoğlu, hayata gözlerini açmasıyla birlikte sosyal hayata ilk adımını atmış olur. İlk dönemlerde anne, baba ve kardeşlerin oluşturduğu çekirdek aile ile sosyalleşmeyle başlar. Aile ile başlayan sosyal hayat, farklı ortamlar ve kişiler tanındıkça gelişir. Bu nedenle insanı toplumdan soyutlamak mümkün değildir. Sosyal bir varlık olan insan, toplumun birçoğu ile ilişkili olmaya, onlarla birlikte yaşamaya ve iletişim kurmaya mecburdur. Sosyal gelişim, bireyin doğumundan ölümüne kadar sosyal çevre ile girmiş olduğu ilişkiler sonucunda yeteneklerinin ortaya çıkması, şekillenmesi toplumsal norm ve kurallara adapte olma sürecidir.¹²⁶ “Sosyal gelişim; kişinin sosyal uyarıcıya özellikle grup yaşamının baskı ve zorluklarına karşı duyarlılık geliştirmesi ve grubundan ya da kültüründen başkalarıyla geçinebilmesi, onlar gibi davranabilmesidir.”¹²⁷ Dolayısıyla insan sosyalleşmeyle birlikte yaşamayı ve yaşam için gerekli olan kuralları öğrenir ve bunları uygulamaya çalışır.

Ailelerin çocuklarıyla olan iletişim biçimi ve süresi ile sosyal gelişim süreçleri arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Ailenin çocuğuyla iletişimi, bu gelişimi olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Çocuklarına zaman ayıran, ilgi ve

¹²⁵ Büşra Bacı, *Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) İle Okul Öncesi Eğitimi Programının Karşılaştırılması* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 22.

¹²⁶ Cevheri, *Okul Öncesinde Değerler Eğitimi: Boğaziçi Eğitim Modeli*, 40.

¹²⁷ Biberici, *2-7 Yaş Arası Çocuklarda Sevgi ve Merhamet Değerlerinin Hadisler Işığında Öğretimi*, 30.

iletişimlerini doğru bir şekilde düzenleyen ailelerde sosyal gelişim, daha hızlı ve nitelikli seyreder. Bu nedenle aileler, kendilerine emanet edilen evlatlarını diğer gelişim alanlarında olduğu gibi sosyal gelişim alanında da dikkatli yetiştirmeye zen gösterirler.¹²⁸

Erken dönemdeki sosyal gelişim ve yeterlilik, çocukların ileriki eğitim süreçlerini, sosyal-duygusal uyumunu, akran ilişkilerini dolaylı ya da doğrudan etkilemektedir.¹²⁹ Bu dönemdeki sosyal gelişimler, çocuğun çevresini, eğitimini ve düşünce hayatını etkilediği için daha hassas davranmak gerekir. Çocuklar sosyalleşerek kendilerine yapılan olumsuz davranışlara karşı savunma mekanizmasını aktifleştirip kendilerini korumayı ve savunmayı öğrenebilir.

Okul ncesi eğitimle birlikte çocuğun sosyalleşme süreci ilerleme kaydeder ve genişler. Çocuğun okuldaki arkadaşlarıyla olan iletişimi eğitimci tarafından gözlenmeli, eksik yönleri varsa desteklenmeli ve sağlıklı sosyalleşebilmesi için müdahil bir tutum sergilenmelidir. Günümüzde okul öncesi eğitim kurumları, çocukların sosyal gelişiminin desteklenmesine ve geliştirilmesine yönelik programlar ve çalışmalar yapmaktadır. Bu alanda MEB ve DİB kurumlarında da ciddi projeler hazırlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Bununla ilgili olarak DİB 4-6 yaş programının genel amaçları arasında şöyle bir ifade geçmektedir: “*Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, motor, dil ve öz bakım gelişim alanlarını çeşitli etkinliklerle destekleyecek nitelikte öğrenim görmeleri amaçlanmaktadır.*”¹³⁰ MEB’in okul öncesi eğitim programında ise bu konu ile ilgili şu cümlelere yer verilmiştir: “*Okul ncesi eğitimi çocuğun motor, sosyal ve duygusal, dil ve bilişsel gelişimini desteklemeli, öz bakım becerilerini kazandırmalı ve onu ilkokula hazırlamalıdır.*”¹³¹

¹²⁸ Geniş bilgi için bkz. Ruhattin Yazoğlu, “Aile İçi Din Eğitiminin Aile Fertlerinin Ahlâkı zerindeki Etkileri”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim alıştayı*, 2016, s. 15-20.

¹²⁹ Bahar Küçük, *Diyanet Eğitim Kurumlarında 4- 6 Yaş ocuğunun Eğitim ve Dini Sosyalleşmesi Açısından İncelenmesi: Gaziantep İli rneği* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 18.

¹³⁰ DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları ğretim Programı*, 6.

¹³¹ Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, *Okul ncesi Eğitim Programı* (Ankara 2013), 11.

2. DİB 4-6 YAŞ VE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

DİB ve MEB okul öncesi programlarının özelliklerine geçmeden önce okul öncesi eğitimin tanımı ve önemi, Müslüman ve Batı dünyasında okul öncesi eğitimin gelişim süreci ve Türkiye’de okul öncesi eğitimin tarihi seyri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra DİB ve MEB’in okul öncesi eğitim programları ayrı başlıklar halinde ele alınacak, bu programların amaç ve ilkeleri irdelenecektir.

2.1. Okul Öncesi Eğitime Genel Bir Bakış

Okul öncesi eğitim doğumla başlayan, erken çocukluk döneminde devam eden, çocuğun hayatını etkileyen ve şekillendiren bir eğitimidir. Ailede başlayan bu eğitimin devamı niteliğinde olan yerler ise okul öncesi eğitimin verildiği kurumlardır. Bu eğitim ve mekânlarının önemi, günümüzle sınırlı bir durum değildir. Bu nedenle öncelikle okul öncesi eğitimin tanımı ve tarihçesine temas edilmektedir.

2.1.1. Okul Öncesi Eğitiminin Tanımı ve Önemi

Okul öncesi eğitim çocukların gelişimlerini, kültürel değerlerini, duygu gelişimini, algılama gücünü, kabiliyetini, akıl yürütme yetisini olumlu yönden destekleyen aynı zamanda onun kendisini rahatça ifade etmesini ve öz denetim becerisi kazanmasını sağlayan sistematik bir süreçtir.¹³² Bu sürecin başarılı yönetilebilmesi için verilen eğitimin bazı nitelikler taşıması da önem arz eder. Bu dönemde verilecek eğitim işlevsellik, esneklik, toplumun değerleri ile uyum sağlamak, uygulanabilirlik ve bilimsel olmak gibi özellikleri ihtiva etmelidir.¹³³ Söz konusu niteliklerin olmadığı ya da eksik olduğu okul öncesi eğitimden istenilen verim ve sonucu almak mümkün gözükmemektedir.

Okul öncesi eğitim, çocuğun ahlaki ve kültürel yönden gelişmesini sağlayan, duygularını geliştiren, karşılaştıkları sorunları anlama, çözme ve analiz etme yetilerini geliştirmesini ve kendisini ifade etme kabiliyetini destekleyen, belli bir

¹³² Mustafa Önder, “Türkiye’de Okul Öncesi Din Eğitiminin Temel Taşı: Prof. Dr. Beyza Bilgin”, *Dini Araştırmalar Din Eğitimi: Prof. Dr. Beyza Bilgin Özel Sayısı* 23/58 (2020), 132.

¹³³ Betül Aşkın, *DİB 4-6 Yaş Öğretim Programının Değerlendirilmesi ve Program Çıktılarının Analizi* (İstanbul; İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 27.

sistem, plan ve program çerçevesinde devam eden bir dönemdir.¹³⁴ Dolayısıyla bu eğitim, çocuğun doğumundan ilkokula başlayacağı güne kadar devam ettiği, uzun yılları kapsadığı, çocukların bütün hayatını etkilediği, bedensel, motor, sosyal, duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük bir kısmının tamamlandığı ve şekillendiği, hem ailede hem de kurumlarda verilen eğitime tekabül etmektedir.¹³⁵ Yapılan bir araştırmada çocuklardaki gelişim, değişim ve kişilik özelliklerinin 0-6 yaşlarda oluştuğunu; zihinsel gelişimlerinin %50'sinin ilk dört yılda, %30'unun dört-sekiz yaşlarında ve %20'sinin de sekiz-on yedi yaşları arasında tamamlandığını göstermektedir.¹³⁶ Çocukların kişilik gelişimlerinin 5 yaşına kadar %80 oranında tamamlandığı düşünüldüğünde, bu eğitimin ne denli önemli olduğu ortaya çıkacaktır. Bu dönemden sonra artık temel değerler oluşmuştur. Nitekim okul öncesi eğitimin amaçlarından birisi de öğretilbilir ve öğrenilebilir olgular olan değerler oluşturmaktır.¹³⁷

Çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak verilecek okul öncesi eğitim, bu eğitimin onlar tarafından kolaylıkla anlaşılmasına ve içselleştirilmesine katkı sağlayacaktır.¹³⁸ 4-6 yaş dönemi, çocuk gelişiminin zirvede olduğu ve kişisel özelliklerinin büyük bir bölümünün oluştuğu bir evredir. Çocuklar bu dönemde şekillenmeye başlamakta, kişilikleri oluşmakta ve gelecekteki hayatlarının temelleri atılmış olmaktadır.¹³⁹

2.1.2. Müslüman Dünyada Okul Öncesi Eğitim

Kur'an ve hadislerde belirtildiği üzere İslam dini eğitime çok önem vermiştir. İlk inen ayetin “*ikra*”¹⁴⁰ yani “oku” olması, okumanın (eğitim ve öğretimin) ne kadar ehemmiyetli olduğunu gösterir. Kur'an'da eğitim/terbiye anlamındaki ayetler,

¹³⁴ Semra Akto - Akif Akto, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi (Nitel Bir Araştırma)”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (Kasım 2017), 1098.

¹³⁵ Nazlı Sıla Yerliyurt - Mustafa Ersoy, “Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: 2013-2020”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 17/37 (2021), 4106.

¹³⁶ Yerliyurt - Ersoy, “Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark'ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi” 2013-2021”, 4106.

¹³⁷ Sözkese - Öztürk Samur, “60-72 Aylık Çocukların Değer Eğitiminde Öykü Temelli Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi, 106.

¹³⁸ Güzeyurt, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri”, 282.

¹³⁹ Hülya Gülay Ogelman - Hande Güngör, “Türkiye'deki Okul Öncesi Dönem Çevre Eğitimi Çalışmalarının İncelenmesi: 2000-2014 Yılları Arasındaki Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/32 (2015), 181.

¹⁴⁰ el-Alak 96/1-5; Bu konudaki diğer ayet için bkz. et-Tâhâ 20/114; el-Mücâdele 58/11.

insanın kendisine verilen iradeyi doğru kullanmasının,¹⁴¹ dalaletten hidayete ulaşmalarının,¹⁴² karanlıklardan aydınlığa çıkmalarının,¹⁴³ dinin esaslarına uymalarının¹⁴⁴ ve yaratılıştta var olan temiz fitratın muhafaza edilmesinin¹⁴⁵ İslâmî bir eğitimle sağlanabileceğine işaret etmektedir.¹⁴⁶

Müslümanlar, müşriklerin baskılarına rağmen eğitim faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütmeye çalışmışlardır.¹⁴⁷ İslam’a davetin gizli yapıldığı dönemde dahi bazı sahabiler Dârü’l-Erkam’da (Erkam’ın Evi) eğitim ve öğretim faaliyetlerini ihmal etmemişler ve bu süreci devam ettirmişlerdir.¹⁴⁸

Medine’ye hicret ve Mescid-i Nebevi’nin inşasıyla birlikte artık yeni bir eğitim mekânı inşa edilmiştir. Mescit, sadece bir ibadet yeri olarak değil aynı zamanda bir eğitim ve öğretim yeri olarak da vazife icra etmiştir. Buradaki eğitim bizzat Hz. Peygamber tarafından verilmiş, yeri geldikçe bazı sahabiler de görevlendirilmiştir.¹⁴⁹ Rasûlullah’ın siretine bakıldığında onun sadece yetişkinlere eğitim vermekle yetinmediği, eğitim faaliyetine çocukları da dahil ettiği görülecektir. Nitekim o, çocuklara mahallelerindeki mescitlerde ders okumalarını tavsiye etmiştir.¹⁵⁰ Hz. Aîşe de “Ramazan ayında çocuklara kavurma ve çörek ikram etmek için küttâbtan alırdık”¹⁵¹ ifadesi ile çocukların o dönemde küttâblarda eğitim gördüğüne işaret etmiştir.

Hz. Peygamber’in (sav), eğitim ve öğretime verdiği dair birçok hadis mevcuttur.¹⁵² Çocuk eğitimine de önem veren ve onlara nasıl yaklaşılması gerektiğini belirten Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Çocuklarınıza güzel muâmelede bulununuz ve onları güzelce terbiye ediniz.”¹⁵³ Bu hadis, çocuklar ile ilişkinin

¹⁴¹ el-Kehf 18/29.

¹⁴² el-Yunus 10/108.

¹⁴³ el-Bakara 257.

¹⁴⁴ Âl-i İmran 132.

¹⁴⁵ er-Rûm 30/30.

¹⁴⁶ Bayraktar Bayraklı, *İslâmda Eğitim* (İstanbul: Şafak Matbaası,1983), 106.

¹⁴⁷ Dündar, *İlk Dönem İslam Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, 21.

¹⁴⁸ Mustafa Köylü, *Din Eğitimi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 26.

¹⁴⁹ Dündar, *İlk Dönem İslam Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*, 22.

¹⁵⁰ Fikret Karaman, *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet* (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 268.

¹⁵¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, Salât, 588 (H. No: 4613), 2/697, 698.

¹⁵² Tirmîzî, *İlim* 2, (2650); Tirmîzî, *İlim* 2, (2649); İbn Mâce, *Mukaddime* 17, (227).

¹⁵³ Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *es-Sünen*, “Kitâbu’l-Edeb”, nşr. M. Fu‘âd ‘Abdülbâkî, (Mısır: 1373/1954), 2: 1211.

kesilmemesini, eğitim esnasında onlara güzel davranılmasını tavsiye etmekte ve “güzel muamele” temelinde bir nebevi metodu ortaya koymaktadır. Çocukların sadece manevi yönden yetiştirilmesi doğru değildir. Zira onlar, maddi bir çevrede bu birikimlerini kullanacaklardır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) farklı bir dini inanca sahip olmalarına rağmen Bedir savaşındaki esirleri, Müslüman çocuklarına okuma yazma öğretileri karşılığında serbest bırakmıştır.¹⁵⁴ Bu da çocuklar için maddi eğitimin önemli olduğunu, esas olanın bilginin kendisi olduğunu ve Müslümanların bu bilgiyi alıp kullanmalarını ortaya koymaktadır.

Dört halife döneminde Hz. Peygamber’in (sav) uygulamaya çalıştığı ve tavsiye ettiği eğitimin genişletilerek devam ettiği görülmektedir. Hulefa-i Raşidin devrinde yetişkinlere ve çocuklara yönelik eğitim ve öğretim faaliyetleri giderek hız kazanmıştır. Bu dönemde birçok yer fethedilmiş ve bu bölgelerdeki insanları eğitmek üzere buralara eğitimciler gönderilmiştir. Örneğin Hz. Ömer, Kur’an eğitimiyle birlikte okuma yazma eğitimine de önem vermiş, valilere bütün çocukların okuma yazma öğrenmeleri için talimatlar göndermiştir.¹⁵⁵ Ayrıca bu dönemde, mescitlerden bağımsız çocukların eğitimi için bazı mektepler açılmıştır.¹⁵⁶

Emeviler döneminde de çocuklara yönelik eğitim devam etmiştir. Örneğin Sıbyan mektebinin muallimi Haccâc b. Yusuf es- Sakafî (ö. 95/714), ilk zamanlarda Abdulmelik b. Mervan’ın veziri konumundaki Süleyman b. Nâim’in çocuklarına dersler vermiştir.¹⁵⁷ Ayrıca Endülüs Emevileri ve Abbasiler döneminde de çocukların eğitim görmeleri için köy ve beldelerde bazı okullar açılmış¹⁵⁸ ve bu eğitim kurumlarında küçük çocuklara yönelik eğitimler verilmiştir.

Osmanlı döneminde “Mektep” kelimesiyle eş anlamlı olan küttâb; mektephâne, mekteb-i sibyan, sonraları ise ibtidâî mektep ve ilk mektep gibi adlarla anılmış ve buralarda hür çocuklarla beraber köleler de eğitim ve

¹⁵⁴ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002), 163.

¹⁵⁵ Mahmut Dündar, “Erken Dönem İslâmî Eğitim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/32 (2014), 294.

¹⁵⁶ İbrahim Sarıçam - Seyfettin Erşahin, *İslâm Medeniyet Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 174.

¹⁵⁷ DİB, *Kur’an Kursları Öğretici Kitabı* 1/18.

¹⁵⁸ Şadiye Yılmaz, “Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler” (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 7.

öğretim görmüştür.¹⁵⁹ Küttâb kelimesini daha çok Kur'an Okulu anlamında kullanmışlardır.¹⁶⁰ Ayrıca bu dönemde ilkokul seviyesinde olan 5-6 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklarının eğitim görebileceği sıbyan mektepleri açılmıştır.¹⁶¹ Bu sebeple "dâru't-talim" ve "mektep" gibi farklı isimlerle anılan sıbyan okulları, geçmişte temel dinî değerlerin çocuklara öğretildiği bir kurum olmuş¹⁶² ve buralarda eğitim gören çocuklara teşvik amaçlı törenler hazırlanmıştır.¹⁶³

Osmanlılarda sıbyan okullarında eğitime 4-6 yaşlarında başlanılmış, 1348 yılında 4 yaş, 4 ay, 4 günlük iken mahalledeki sıbyan mekteplerinde çocuklara eğitim verildiği ifade edilmiştir.¹⁶⁴ Sıbyan mekteplerinde ağırlıklı olarak Kur'an eğitimi, basite indirgenmiş bazı dini bilgiler ve bu derslerin arasına serpiştirilmiş ahlak dersleri verilmiştir.

2.1.3. Batı Dünyasında Okul Öncesi Eğitim

"Allah tasavvuru" düşüncesinin çocuğun ruhi ve manevi gelişimine uygun olduğu ve inanç tohumlarının çocuğun ruhunda var olduğu yaklaşımı, Batı dünyasında da kabul gören bir görüştür.¹⁶⁵ Batıda bu düşünceyi destekleyici eğitim modelini içeren programlar hazırlanmış ve bu eğitim erken yaşlardan itibaren verilmeye çalışılmıştır. ABD, İngiltere, Fransa vb. ülkelerde çocukların okul öncesi dönemlerde dini değerler eğitimi almaları için bazı çalışmalar yapılmış ve söz konusu eğitimin yapıldığı yerlere devlet tarafından maddi destekler sağlanmıştır.¹⁶⁶ Batının okul öncesi eğitim ile dini değerler eğitimine verdikleri önem, birkaç örnek çerçevesinde ele alınacaktır.

Batı ülkelerinde din eğitiminin üç şekilde okullarda yer aldığı görülmektedir:

¹⁵⁹ Şakir Gözütok, *Hız Peygamber Döneminde Eğitim Öğretim* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 142.

¹⁶⁰ Jacob M. Landau, "Küttâb" DİA, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/3-4.

¹⁶¹ Şadiye Yılmaz, "Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler" (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2009), 7.

¹⁶² Abbas Çelik, "Hatıralarla Sıbyan Mektepleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* sayı: 27 (2007), 125-135.

¹⁶³ DİB, *Kur'an Kursları Kitabı* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 1/19.

¹⁶⁴ Nâfi Atuf Kansu, *Türkiye Eğitim Tarihi* (Ankara: Nobel Yayın, 2016), 18.

¹⁶⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi* (Ankara: DİB Yayınları, 1987), 39.

¹⁶⁶ Köylü, Mustafa. "Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış" *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 230-231.

1-Devlet okullarında din eğitiminin olmadığı bazı ülkeler bulunmaktadır. Örnek: Fransa, Amerika, Arnavutluk ve Karadağ.

2-Mezhebe dayalı din eğitimi ve öğretimi veren ülkelerde okullarda hangi din ya da mezhebin okutulacağına yönetim karar verir. Örnek: Almanya, Avusturya, Kıbrıs, Finlandiya, Yunanistan.

3) Mezhebe dayalı olmayan ülkelere ise din eğitimi, devlet tarafından organize ve kontrol edilir. Bu din eğitimi modeline fenomenolojik yaklaşım ya da çoğulcu model de denir.¹⁶⁷ Örnek: Kuzey Avrupa Protestan Ülkeleri, İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda, Hollanda ve Finlandiya.¹⁶⁸

Batı ülkelerinde eğitim ve öğretim, AİHM Sözleşmesinde belirtilen hükümler de göz önünde tutularak hazırlanmıştır. Burada eğitim ve öğretimin insanların doğal hakkı olduğu ve bu hakkın ihlalinin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir. AİHM'nin din eğitimi ile ilgili olan dokuzuncu maddesini şöyle açmak mümkündür: *“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHM) 9. maddesinde; din ve vicdan hürriyetine ilişkin 4 unsura yer verilmiştir. Bunlar: (1) İnanma ve inanmama; (2) Dinin gereklerini yerine getirme; (3) Dinî inancı başkalarına telkin ve tebliğ etme; (4) Öğretim hürriyetleri.”*¹⁶⁹ Dokuzuncu maddede herkesin inanç hürriyetinin olduğu, dileyenin istediği inanca sahip olabileceği, inancın başkalarına telkin ve talim edilebileceği belirtilmiştir. Bu maddede belirtildiği üzere insanların inançlarını yerine getirme hürriyetine sahiptir. Devletler, vatandaşlarının inançlarını yaşayabilecekleri ortamları hazırlamakla sorumludur. Buna göre herkes akademik eğitim ile birlikte inancı doğrultusunda din eğitimi alma hakkına sahiptir. Bu madde diğer eğitim alanlarında geçerli olduğu gibi okul öncesi eğitimde de geçerlidir. Bu nedenle ebeveynler, küçük çocuklarına arzu ettikleri dini eğitimi aldırma hakkına sahiptirler.

Bu çerçevede İslam Dininde de inanmayanlara yönelik bir zorlama söz konusu değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *“Dinde zorlama yoktur...”*¹⁷⁰

¹⁶⁷ Adnan Küçük, “AB Üyesi Bazı Ülkeler ile ABD ve Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretiminin Hukukî Çerçevesi”, *Liberal Düşünce Dergisi* 14/55 (2009), 62.

¹⁶⁸ Mustafa Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 223-245.

¹⁶⁹ Küçük, “AB Üyesi Bazı Ülkeler ile ABD ve Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretiminin Hukukî Çerçevesi”, 62.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/256.

buyurulmuştur. Öte taraftan insanın hür iradesiyle inanç hürriyetinin bulunduğunu ifade eden bazı ayetler bulunmaktadır.¹⁷¹ Ayrıca Hz. Peygamber'in hadislerinde de insanlara zorla dinin kabul ettirilemeyeceği bildirmiştir.¹⁷² Dolayısıyla İslam'da başka dinlere mensup kişilerin kendi dinlerinden zorla döndürülemeyeceği, imanın kalp işi olduğu ve Allah ile kul arasına girilemeyeceği anlaşılmış olmaktadır.¹⁷³

Bilindiği üzere ülkelerin sosyal, kültürel, ekonomik ve bazı durumları birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar dini inançları da etkilemektedir. AİHB'nin din ve vicdan hürriyetiyle ilgili maddesinde, üye ülkelerin bu farklılıklarının göz önünde tutulması ile ilgili hüküm de yer almaktadır. *“Din eğitimi uygulamaları açısından her ülkenin kendi tarihsel, siyasal ve toplumsal yapısına göre farklılıkları bulunmaktadır. Buna göre, ülkeler kendi yapılarına göre din dersine yer vermişlerdir. Avrupa Birliği yasalarında, din özgürlüğü dışında din eğitimi konusunda herhangi bir bağlayıcı hüküm bulunmamaktadır. Üye ülkeler kendi durumlarına uygun düzenlemeler yapabilmektedir.”*¹⁷⁴ İlgili maddede din derslerinde genel bir uygulamaya gidilmediğini, her ülkenin kendi şartlarına göre bu maddeyi uygulayabileceklerini ifade etmektedir.

Okul öncesi yaş grubundaki çocuklar, ebeveynlerinin isteği doğrultusunda istenilen inançta eğitim alma hakkına sahiptirler. Bu konuda AİHS'nin Ek 1 No'lu Protokolünün 2. Maddesinde: *“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun kılınamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dinî ve felsefî inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”*¹⁷⁵ denilerek eğitim ve öğretimden hiç kimsenin mahrum bırakılamayacağı, alınan eğitim ve öğretimin insanların inançlarına uygun yapılmasının bir hak olduğu belirtilmiştir.

¹⁷¹ Âl-i İmrân 3/20; el-Ğaşiye 88/21-22.

¹⁷² Bkz. Buhari, İman, 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/433; 4/206.

¹⁷³ Mustafa Çetin, “Dinde Zorlama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* sayı: XI (1998), 6.

¹⁷⁴ Mehmet Zeki Aydın, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması”, *Diyanet Avrupa Dergisi*, sayı: 68 (Aralık 2004), 23.

¹⁷⁵ Küçük, “AB Üyesi Bazı Ülkeler ile ABD ve Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretiminin Hukukî Çerçevesi”, 63.

Çalışmamıza katkı sağlayacağı düşüncesiyle batılı ülkelerden bazılarında okul öncesi dönemde verilen dini değerler eğitiminin nasıl verildiğine ve bu kurumların ders programı hazırlarken neleri dikkat aldıklarına kısaca temas etmek istiyoruz.

Federal bir yapıya sahip olan Almanya, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim ve öğretimde de bazı farklı uygulamalara yer vermiştir. Federal Anayasa'nın 4. maddesiyle Almanya'da din özgürlüğü tanınmış ve bu özgürlük garanti altına alınmıştır. İlgili madde şu şekildedir:

"1. Din ve vicdan özgürlüğü ile din ve dünyevi inanç özgürlüğüne dokunulamaz.

*2.Dinin rahatsız edilmeden yaşanması güvence altındadır."*¹⁷⁶

Örneğin Almanya'nın Bavyera Eyaleti'nde 2006 yılında değerler eğitimini içeren fıkra şu şekildedir: *"En yüksek eğitim hedefleri Allah'a saygı ve sevgi, dini kanaat ve insan onuru karşısında saygı, kendine hâkimiyet, sorumluluk duygusu ve bilinci, yardımseverlik, hak, güzel olana açıklık, tabiata ve çevreye karşı sorumluluk bilinci"* (Bayerisches Kultusministerium, 2008, s. 24).¹⁷⁷ İlgili madde dini değerleri içerirken aynı zamanda saygı ve sevgi, dini kanaat, insanın kendisine, diğer insanlara ve çevresine karşı sorumluluk bilincine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Almanya'da anaokullarında kilisenin oldukça etkili olduğu görülmektedir.¹⁷⁸ Çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan nüfusun, okul öncesi eğitimleri kilise, dernek, sosyal yardım kuruluşlarına ya da belediyelere bağlıdır.¹⁷⁹ *Almanya'da anaokullarının önemli bir bölümü Kiliselere aittir. Devlete bağlı anaokullarında da dinî motifler sürekli kullanılmaktadır."*¹⁸⁰ Kiliselerin, okul öncesinden üniversiteye kadar her aşamada eğitimde etkisi görülmektedir.¹⁸¹ Ayrıca Almanya'da çocukların din eğitimleri kilisede vaftizle başlar, daha sonra okul öncesi eğitimi (genel pedagoji,

¹⁷⁶ Köylü, "Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış", 233.

¹⁷⁷ Cemal Tosun, "Okul Gelişimi, Okul Kültürü, Değerler Eğitimi Ve Dini Değerler", *Değerler Eğitimi II*, 885.

¹⁷⁸ H. Şule Albayrak, "Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (Haziran 2015), 192.

¹⁷⁹ Mustafa Sağlam, *Avrupa Ülkelerinin Eğitim Sistemleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999), 17.

¹⁸⁰ Aydın, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması", 3.

¹⁸¹ Küçük, "AB Üyesi Bazı Ülkeler ile ABD ve Türkiye'de Din Eğitim ve Öğretiminin Hukukî Çerçevesi", 73.

çocuk psikolojisi, çocuk gelişimi vb.) ile din ve din eğitimiyle ilgili dersleri (zorunlu) de alanında uzman eğitimciler tarafından verilir.¹⁸² Ebeveynlerin eğitimci seçme hakkına sahip olduğu bu ülkede çocukların dini değerler eğitimini erken yaşlarda görmeleri için kilise ve devlet, ellerindeki imkânları kullanmaktan çekinmemişlerdir. Almanya'nın çocukların kendi dini ritüellerini öğrenebilmeleri için gereken fiziki şartları ve mekânları onların iradeleri doğrultusunda hazırlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

İngiltere de Almanya gibi okul öncesi eğitimde kilisenin etkisini görmek mümkündür. İngiltere, Hristiyan kültürünün erken yaşlarda çocuğa verilmesi gerektiğini savunmuş, eğitim programlarına dini değerleri de eklemiştir. İngiltere'de okul öncesi ders programının din dersi bölümü, kilise tarafından hazırlanır ve çocuklara din dersiyle birlikte dini ritüeller de (toplu dua, kilise ziyareti vb.) yaptırılır.¹⁸³ Çocukların gelişimleri ve dini gelişim alanlarıyla ilgili kazanımlar, hazırlanan programın hedefleri arasında yer alır.¹⁸⁴ Bu amaçlar doğrultusunda, İngiltere *“Gift to the Child yaklaşımı dini ve kültürel çoğulculuğun baskın olduğu bir sınıf ortamında okul öncesi ve ilkökul dönemi çocuklarını dini konularla yüz yüze getirerek onların dini gelişimine katkı sağlamayı hedefleyen pedagojik bir din eğitimi yaklaşımını”* tercih etmiştir.¹⁸⁵ Söz konusu yaklaşımda çocukların dinlerini, değer ve kültürlerini yüz yüze ve yaşayarak öğrenmeleri amaçlanmaktadır.

İtalya da yukarıda verdiğimiz ülkeler gibi dini değerleri içeren eğitime büyük önem vermiştir. Hristiyanlığın merkezi konumunda olan Vatikan'ın İtalya'da yer alması da din eğitimi ile ilgili daha fazla adımların atılmasına neden olmuştur. *“İtalya'da Katolik dini semboller okullarda, mahkemelerde ve devlet dairelerinde varlığını devam ettirmektedir. İtalya'daki dini bayramların hepsi Hristiyan geleneğine ait bayramlardır. Resmi bayramlardaki protokolde kardinaller*

¹⁸² Recai Doğan, “Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIX/11 (2008), 33.

¹⁸³ Cemil Oruç, “İngiltere’de Okul Öncesi Ve İlköğretim Okullarında Resmi Din Eğitimi II: Kilise Okulu Örneği”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/2 (2016), 36-38.

¹⁸⁴ Oruç, “İngiltere’de Okul Öncesi Ve İlköğretim Okullarında Resmi Din Eğitimi II: Kilise Okulu Örneği”, 33.

¹⁸⁵ Cemil Oruç, “Erken Çocukluk Dönemi Din eğitimine Çoğulcu Bir Yaklaşım: 'Gift to the Child', *Değerler Eğitimi Dergisi* 26 (Aralık 2013), 245.

*cumhurbaşkanından sonra yer almaktadır.*¹⁸⁶ İtalya’da kilisenin sadece eğitim alanında değil, devletin önemli kurumlarında da etkili olduğu belirtilmiştir. İtalya (Katolik Kilisesi), 1948 anayasasında yer alan din özgürlüğüne ilişkin Anayasa’nın 19. maddesinde şöyle bir ifade geçmektedir: “*Tüm vatandaşlar, cinsiyetine, ırkına, diline, dinine, siyasi düşüncesine veya bireysel ya da toplumsal durumuna bakılmaksızın, kanun önünde eşit olup, aynı sosyal itibara sahiptir. Toplumsal ahlaka aykırı olmamak kaydıyla, herkes inancını mümkün olan her şekilde, tek başına ya da cemaat halinde özgür bir şekilde ifade etme, onu geliştirme ve açıkça ya da özel bir şekilde ibadet etme özgürlüğüne sahiptir.*”¹⁸⁷ Anayasada, herkesin din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğu ve bunların anayasa ile güvence altına alındığı görülmektedir.

Belçika,¹⁸⁸ Yunanistan,¹⁸⁹ Hollanda¹⁹⁰ ve diğer AB üye ülkelerinde de yukarıda belirttiğimiz gibi Okul öncesi dönemde çocukların dini değerler eğitimi almaları için ders programları hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Aydın, söz konusu ülkelerde çocukların erken yaşlardan itibaren dini bir şuur kazandırılması için kiliselerdeki ayinlere katılımlarının sağlandığını ve eğitim mekânlarının da dini objelerle dekore edildiğini bu sayede çocukların görsel âleminde de dini motiflerin yerleştirilmeye çalışıldığını belirtmiştir.¹⁹¹

20. yüzyılın son çeyreğinde sosyal ve fen bilimlerinin beşiği durumunda olan ABD, bilimsel ve teknolojik alanda inanılmaz başarılar elde ederken, dindarlık seviyesinde bir düşüş yaşanmamış, aksine kilise üyeliği ve kiliseye devamlılık artmıştır. Hatta Amerika’da, halk tarafından gönüllü olarak desteklenen 500,000 mahalli kilise ve sinagog bulunmaktadır.¹⁹² ABD’de dini yaşamın engellenemeyeceğine işaret eden maddelerden iki tanesini zikretmek istiyoruz. Birinci madde şu şekildedir: “*Kongre bir dinin kurumsallaşmasına neden olan ya da*

¹⁸⁶ Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 235.

¹⁸⁷ Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, 234.

¹⁸⁸ Aydın, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması”, 4.

¹⁸⁹ Aydın, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması”, 6.

¹⁹⁰ Küçük, “AB Üyesi Bazı Ülkeler ile ABD ve Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretiminin Hukukî Çerçevesi”, 75.

¹⁹¹ Aydın, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması”, 6.

¹⁹² Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, 227.

dini özgürlüğü kısıtlayan yasa yapamaz.”¹⁹³ İkinci madde ise şöyledir: “*Kongre ne bir dinin tesisiyle ilgili ne de bir dinin özgürce yaşanmasını yasaklayan bir kanun yapamaz.*”¹⁹⁴ Yukarıda verdiğimiz iki maddede, bireylerin dini yaşam özgürlüklerinin engellenemeyeceği veya kısıtlanamayacağı ifade edilmiş ve yasal güvence altına alınmıştır. İkinci maddede geçen “tesis etmeme” ifadesi ile dinin devlet üzerinde kontrolünü sağlamak ve siyasetin din üzerindeki etkisini azaltmak hedeflenmiştir.¹⁹⁵

ABD’de okul öncesi eğitim zorunlu olmamakla birlikte, anaokullarında (Kindergarten) ve anaokuluna benzer formattaki “Nurse schools” kurumlarında isteğe bağlı eğitim verilir.¹⁹⁶ Okul öncesi eğitimde kilisenin etkisini de görmek mümkündür. ABD’de çocukların %10’dan fazlası özel dini okullara gitmekte, yaklaşık yarısından fazlası Katolik okullarında eğitim görürken, diğer yarısı da Yahudi, İslam, Budist gibi din eğitiminin verildiği okullarda eğitim görmektedirler.¹⁹⁷

Buna göre ebeveynler “din ve vicdan özgürlüğü” haklarını kullanarak kendi inanç ve düşünceleri doğrultusunda çocuklarını yetiştirmeye çalışmaktadır. Devlet de mensup oldukları dinin eğitimi çocuklara sunmak için ailelere gereken imkânları sağlamaktadır. Batıda devlet ve özel kurumlar dışında kiliselerde de dini eğitim verilmektedir. Hafta sonu yapılan ayin ve törenlere okul öncesi dönemdeki çocukların katılımı, çocukların dini mekânlara ve buralarda yapılan ritüellere aşina olmalarını beraberinde getirmektedir.

Yukarıda geçtiği üzere “*Batı dünyasındaki pek çok ülke laik devlet sistemine sahip olmasına rağmen, okullarda farklı isimler altında ve farklı yaklaşımlara göre din eğitimi*” vermektedir.”¹⁹⁸ Din eğitimi; din ve ahlak, İslam eğitimi, dini ve ideolojik hareketler şeklinde geçmektedir.¹⁹⁹ Avrupa ve ABD’de çocukların kendi değerlerinin yanı sıra dini inançlarını öğrenebilmeleri için devlet

¹⁹³ Albayrak, “Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği”, 189.

¹⁹⁴ Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, 230.

¹⁹⁵ Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, 231.

¹⁹⁶ Özcan Demirel, *Karşılaştırmalı Eğitim* (Ankara: Pegem A Yayınları, 2000), 88.

¹⁹⁷ J. Mark Halstead, “Din Eğitimi”, Çev. Abdulkadir Çekin, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2/3 (2013). 143.

¹⁹⁸ Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, 224.

¹⁹⁹ Köylü, “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış”, 236.

kurumlarında ve özel kuruluşlarda devlet kontrolünde ve kilisenin hazırlamış olduğu programlar çerçevesinde eğitim verilmektedir.²⁰⁰

Bazı ülkelerde okul öncesi eğitimin daha iyiye taşınması için programın iyileştirmesi ve değiştirilmesine yönelik daha başka çalışmalar yapılmıştır. 1996 yılında New York'ta (UNICEF) değerler üzerine yapılan çalışmada, 12 eğitimci tarafından çocukların ihtiyaçları ve hayata mutlu bir şekilde hazırlanmaları için LVEP programı (Yaşayan Değerler Eğitimi Programı) hazırlanmış ve bu programda çocuklara kazandırılması öngörülen evrensel değerler; Barış, İşbirliği, Saygı, Mutluluk, Sevgi, Tolerans, Dürüstlük, Sadelik, Sorumluluk, Alçakgönüllülük, Özgürlük ve Birliktelik (Dayanışma) değerleri olarak belirlenmiştir.²⁰¹ Yapılan çalışmalarda, değerlerin aktarılmasında kullanılan yöntemlere ve etkililiğinin nasıl arttırılacağına ilişkin literatür taraması yapılmış, bu amaçla birçok ülkenin (Kanada, Avustralya, Hindistan, Yeni Zelanda, Amerika, Uganda, Tayland, İngiltere, Malezya vb.) müfredatları, Avrupa Birliği ve UNESCO tarafından hazırlanan broşür ve yayımlar, yurt içi ve dışında yayımlanmış eğitimle ilgili akademik makaleler incelenmiş, müfredatların giriş bölümlerinde “Değer(ler) Eğitimi” başlığı altında bir bölüm eklenmiş ve değerlerin müfredatlarda yer almasının nedenlerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.²⁰² Görüldüğü üzere Avrupa, ABD ve daha başka ülkelerde özellikle 4-6 yaş grubuna yönelik dini değerler eğitiminin verilmesi için her geçen gün yeni adımlar atılmaktadır.

2.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim

Bir önceki başlıkta Batı dünyasında devlet kurumlarında ve özel eğitim yerlerinde verilen okul öncesi eğitime ve dini değerler eğitimine yer verdik. Bu başlıkta Cumhuriyetten günümüze Türkiye’deki okul öncesi eğitime temas edilecektir.

Bilindiği üzere Osmanlı Devletinin son zamanları ile Cumhuriyetin kurulacağı dönemler, savaşların ve siyasi iktidarsızlığın yoğun bir şekilde yaşandığı

²⁰⁰ Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 1/2 (2010), 48-49.

²⁰¹ Özkan Sapsağlam, “Okul Öncesi Eğitim Programlarında Yer Alan Hedeflerin Değerler Açısından İncelenmesi”, 688.

²⁰² MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine... Ankara: 2017* (Ankara), 10.

bir dönemdi. Bu durum, diğer alanları etkilediği gibi eğitimi de etkilemiştir. Bunların başında eğitime yeterli ödeneğin ayrılamaması, okul öncesi çocukları yetiştirecek donanımlı eğitimcilerin yok denecek kadar az olması vb. sorunlar gelmektedir. Bu durum, eğitimi zayıflatmış bazen de sekteye uğratmıştır.

Sevda Pekman ve Can Fuat Gürleser tarafından “Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim” başlıklı raporda, 1923-2005 dönemlerinde Türkiye’de açılan anaokulu ile ilgili bir rapor hazırlanmış ve bu rapor TÜSİAD tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu raporda 1923-1924 eğitim öğretim döneminde açılan anaokulu: 80, öğrenci: 5880, öğretmen: 136 iken; 2004-2005 eğitim ve öğretim dönemlerinde ise anaokulu: 16.016, öğrenci sayısı: 434.771, öğretmen sayısı: 22.030 olmuştur.²⁰³

Cumhuriyet kurulduğu dönemde 80 dolayında anaokulu beş-altı yıl eğitim verdikten sonra kapatılmış, 1930’lu yıllarda ilköğretimin yaygınlaşmasına çalışıldığı için anaokullarına gereken önem verilmemiş, 1940’lı yıllarda anaokullarının Bakanlık dışında Kamu ve özel kuruluşlarca açılması istenmiştir. Fakat 1961 yılında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu da okul öncesi eğitimin amaçlarını belirlemiş, bundan sonraki dönemlerde okul öncesi eğitimin önemi ve yaygınlaştırılması hükümet programlarında, kalkınma planlarında, eğitim komisyonlarında ve Milli Eğitim Şûralarında ele alınmıştır.²⁰⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, 1939-2021 tarihleri arasında yirmi kez Şûra toplantısı düzenlemiştir.²⁰⁵ Okul öncesi eğitim ile ilgili bazı kararların da alındığı Şûra Toplantıları ise şunlardır: V. Millî Eğitim Şûrası (1953), VII. Millî Eğitim Şûrası, IX. Millî Eğitim Şûrası (1974), X. Millî Eğitim Şûrası (1981), XI Millî Eğitim Şûrası (1982), XII. Millî Eğitim Şûrası (1988), XVI. Millî Eğitim Şûrası (1993), XV Millî Eğitim Şûrası (1996), XVII. Millî Eğitim Şûrası (2006), XVIII. Millî Eğitim Şûrası (2010), XIX. Millî Eğitim Şûrası (2014), XX. Millî Eğitim Şûrası (2021). Yapılan bu Şûra Toplantılarında okul öncesi eğitimin gelişmesi ve yaygınlaşması konusunda bazı kararlar alınmıştır.²⁰⁶ XVIII.,

²⁰³ Sevda Pekman-Can Fuat Gürleser, *Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim* (İstanbul: Graphis Yayınları, Mayıs 2005), 81.

²⁰⁴ Ebru Deretarla Gül, “Meşrutiyet’ten Günümüze Okul Öncesi Eğitim”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/1 (2008), 269-278.

²⁰⁵ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (07.08.2023).

²⁰⁶ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (07.08.2023).

XIX. ve XX. Şûra Toplantılarında ise okul öncesi eğitimde değerler eğitimi ile ilgili kararlar alınmıştır.²⁰⁷

1960'tan sonra üniversitelerde okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmak için çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü açılmış akabinde Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği çıkarılmış, okul öncesi eğitime, örgün eğitim sistemi içinde yer verilmiştir. 2018'de OECD ülkelerinde (Türkiye, ABD, Fransa, Kanada, Avusturya, İngiltere, Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda, İsveç, İspanya, Portekiz, Norveç, İzlanda, İsviçre, Danimarka, Yunanistan, İrlanda ve Lüksemburg) 3-5 yaş arası çocukların % 87'si okul öncesi eğitime ulaşabilirken, Türkiye'de son dönemlerde yapılan çalışmalara ve atılan adımlara rağmen bu oran % 43 civarlarında kalmıştır. Bu da ülkemizde okul öncesi eğitime dair daha fazla adımlar atılması gerektiğinin bir göstergesidir.²⁰⁸

Türkiye'de çeşitli yasa ve yönetmeliklerle resmi ve özel kuruluşlar tarafından çeşitli adlarla açılan okul öncesi eğitim kurumları, MEB (bağımsız anaokulları, ilköğretim bünyesinde bulunan anasınıfları, kız meslek lisesi bünyesindeki uygulama anaokulları ve uygulama anasınıfları) ile SHÇEK'in (Çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakım evleri ve çocuk kulüpleri) ilgili birimlerince desteklenmektedir.²⁰⁹

Türkiye'de 2013-2014 yılında DİB tarafından açılan 4-6 yaş kurslarında din eğitimi veren ve okul öncesi eğitimi destekleyen kurslar açılmıştır. DİB tarafından açılan kurslarda verilecek dersler için; "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)" komisyonu oluşturulmuş, DİB merkez teşkilatında görev yapanlar, Kur'an kursu öğretmenleri, çocuk yayıncıları, okul öncesi öğretmenleri, ilgili bölümlerin akademisyen ve pedagogları bu komisyonda yer almıştır.²¹⁰

2.2. DİB 4-6 Yaş Programının Oluşum Süreci

İslam inancına göre ilk yaratılışta temiz, günahsız, gelişmeye ve olgunlaşmaya hazır ve birçok potansiyele sahip olan çocuğun, Allah'ın varlığını ve

²⁰⁷ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (07.08.2023).

²⁰⁸ Recep Kaymakcan, *Türkiye'de Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi Raporu* (Ankara: Ebsam Stratejik Araştırmalar Merkezi (22 Mart 2022), 11.

²⁰⁹ Ayhan Babaroğlu, "Eğitim Ortamları Açısından Okul Öncesi Eğitim Kurumları", *Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/3, 1316.

²¹⁰ Mualla Erden, *Okul Öncesi Eğitime Temel Yaklaşımlar ve Din Eğitimi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 30.

birliğini tanımaya eğilimi vardır.²¹¹ Henüz belirginleşmemiş, ebeveynler ve eğitimciler tarafından ortaya çıkarılmayı bekleyen bu eğilim, keşfedilmeyi bekleyen hazine haritası gibidir.²¹² Bu cevherin ve potansiyelin gün yüzüne çıkarıldığı yerler, çocuğun ailesi ve ilk eğitim gördüğü mekânlardır. Aşağıda söz konusu eğitim yerlerinden biri olup DİB 4-6 yaş kurslarında okutulmak üzere hazırlanan ve en son 2022’de yayınlanan müfredatın amaç, hedef, içerik, esas ve ilkelerine yer verilecektir.

DİB 4-6 yaş müfredatının genel yapısına, amaçlarına ve ilkelerine geçmeden önce söz konusu programın oluşumunun yasal süreçlerini vermek yerinde olacaktır. 22 Temmuz 1999 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun’a 3. madde eklenmiş, söz konusu madde ile Kur’an kurslarındaki yaygın eğitime yaş kotası konmuş, ancak bu karar 17 Eylül 2011 tarihinde 28057 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname’nin 15. maddesiyle kaldırılmıştır.²¹³ Bu karar aslında DİB’in 4-6 yaş kursları açmasının önündeki engellerin kalkması anlamına da gelmektedir. 07.04.2012 tarihinde yayımlanan 28257 sayılı Resmi Gazetede, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyon Yönetmeliği ile herhangi bir yaş sınırlaması olmaksızın Kur’an Kursları ve camilerde Kur’an öğretiminin yürütülmesine zemin hazırlanmıştır.²¹⁴

DİB’in 4-6 yaş kurslarını açmasında, Türkiye’nin 2000 yılında BMGK’nun 1976 da Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi kabul etmesi ve 2003 yılında uygulamaya koyması da etkili olmuştur.²¹⁵ Söz konusu sözleşmenin 18. Maddesinin, dördüncü alt maddesinde “*Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, ana-babaların ve uygulanabilir olan durumlarda, yasalarca saptanmış vasilerin, çocuklarına kendi inançlarına uygun bir dinsel ve ahlaki eğitim verme*

²¹¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 313.

²¹² Muhammed Kutup, *İslâmî Eğitim Metodu*, çev., M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2017), 376.

²¹³ <https://www.diyanehaber.com.tr/diyanet-isleri-baskanligi-4-6-yas-kuran-kurslari>. (08.08.2023).

²¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Resmî Gazete 28257 (7 Nisan 2012), <https://www.resmigazete.gov.tr>.

²¹⁵ Kübra Peşkersoy, *Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur’an Kursları Etkinlik Kitapları Ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Etkinlik Kitapları İçeriğinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*, (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 46.

*özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlüdürler.”*²¹⁶ ifadesi yer almıştır. Söz konusu maddeden anlaşılabacağı üzere ebeveynler, çocuklarını kendi inançları doğrultusunda yetiştirme hakkına sahip olduğu belirtilmiş ve bu hak yasal olarak güvence altına alınmıştır. Ebeveynlerin bundan sonra çocuklarına din eğitimi görmelerini talep etme hakkı doğmuştur. 26 Ocak 2012 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı, Anayasa’nın 24. maddesi ve velilerin taleplerine binaen 4-6 Yaş Din Eğitimi Projesini başlatmıştır.²¹⁷

Bir önceki bölümde bazı ebeveynlerin erken yaşlarda çocuklarının dini değerler eğitimi görmelerini talep ettiklerini belirtmiştik. DİB de söz konusu taleplere cevap niteliğinde 26 Ocak 2012 tarihinde “4-6 Yaş Grubuna Yönelik Olarak Din Eğitimi Projesi” ile Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)” geliştirme komisyonu oluşturmuştur.²¹⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur’an kurslarında görev yapacak personelleri yetiştirmek için 09-22 Eylül 2013 tarihlerinde Manisa Eğitim Merkezinde; 13-21 Ağustos 2014 ve 24-28 Mayıs 2015 tarihlerinde Afyonkarahisar/Sandıklı’da ve 24-28 Ağustos 2015 tarihlerinde Rize Eğitim Merkezinde hizmet içi seminerleri vermiştir.²¹⁹

Hazırlanan 4-6 yaş eğitim programları ile birlikte bu kurslarda ders verecek eğitimcilerin yetiştirilmesi için adımlar atılmaya devam edilmiştir. DİB faaliyet raporunda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: “*Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) kapsamında görev alacak personelin çocuk gelişimi ve eğitimi ile etkinlikleri hakkında formasyon sahibi olmalarını sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile Genel Müdürlüğümüz işbirliğinde 4-6 Yaş Çocuk Eğitimi ve Etkinlikleri Modüler Programı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.*”²²⁰ DİB bir taraftan hizmet içi seminerlerini hazırlamış, diğer taraftan akademisyenler, pedagoglar, Kur’an kursu öğreticileri ve okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda programlar ve materyaller hazırlamıştır.

Atılan bu adımlar neticesinde 2013-2014 eğitim öğretim yılında pilot olarak on ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Kayseri, Diyarbakır, Gaziantep, Adana, Samsun,

²¹⁶ <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf> (25.02.2023).

²¹⁷ DİB, *Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)*, 2014, 6.

²¹⁸ DİB, *Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)*, 2014, 5.

²¹⁹ DİB, 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılı Kur’an Kursları Uygulama Esasları, 5-6.

²²⁰ DİB 2014 Faaliyet Raporu, <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr>. (08.08.2023).

Erzincan ve Rize) İl ve İlçe Müftülüklerince 4-6 yaş kursları açılmıştır.²²¹ 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında 4-6 yaş grubunda 554 kursta 15.265 öğrenci eğitim görmüştür.²²² 2020-2021 eğitim-öğretim yılında bu kurslarda 48.441 öğretici görev yapmış, 105.369 öğrenciye eğitim verilmiştir.²²³

2.2.1. DİB 4-6 Yaş Programının Genel Özellikleri

DİB 4-6 yaş kurslarında değerler ve din eğitimi dersleriyle birlikte okul öncesi eğitimini desteklemeye yönelik eğitimler verilmektedir. Ders programları, çocukların gelişim özellikleri dikkat alınarak hazırlanmaktadır. DİB 2022-2023 eğitim ve öğretim programının genel yapısındaki konu ile ilgili maddeler şunlardır:

“9. Öğretim sürecinin tüm aşamalarında programın genel amaç ve kazanımları göz önünde bulundurulur.

10. Öğrenci velileri programın genel amaçları, hedef ve kazanımları hakkında mutlaka bilgilendirilir.

11. Öğreticiler, öğrencilerin bilgi düzeylerini, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak konuların sınırlarını ve sıralamasını kendileri belirleyebilir.”²²⁴

İlgili maddelerde din eğitiminin çocukların gelişimlerine katkıları, ilgi ve ihtiyaçları dini değerler eğitimi açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çünkü 4-6 yaş dönemi okul öncesi eğitimde çocukların gelişimleri, kişilikleri, inanç ve değer yargıları, tutum ve alışkanlıkların düzene sokulduğu önemli evrelerden biridir.²²⁵

DİB müfredatının genel yapısının on birinci maddesi şu şekildedir: *“Öğreticiler, öğrencilerin bilgi düzeylerini, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak konuların sınırlarını ve sıralamasını kendileri belirleyebilir.”* okul öncesi eğitimde, din ve değerler eğitiminin doğru bir şekilde verilmesi kadar, çocuğun dini eğitimi alabilecek seviyede olması yani “hazıroluş” ve “olgun” olmalarına vurgu yapılmıştır.²²⁶

²²¹ <https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/466/4-6> (09.08.2023).

²²² DİB 2015 Faaliyet Raporu, <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr>, (03.02.2023).

²²³ DİB 2021 Faaliyet Raporu, <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr>, (03.02.2023).

²²⁴ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 2022.

²²⁵ Akto-Akto, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi (Nitel Bir Araştırma)”, 1099.

²²⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 39.

Kur'an- Kerim'de “Yûsuf olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik”²²⁷ ayeti ile “Mûsâ yetişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik”²²⁸ ayetleri, Hz. Yûsuf ile Hz Mûsâ'nın belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra kendilerine hikmet ve ilim verildiğini ifade etmektedir. Bu iki ayet, eğitimin belli bir olgunlaşmayla orantılı olduğuna ve eğitimcilerin bu konuya dikkat etmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Bu noktalara dikkat edilmediği takdirde verilen eğitimin yarardan çok zarar getirebileceğini unutmamak gerekir. Mualla Selçuk'un konuyla ilgili ve şu tespitlerine burada yer vermek istiyoruz: “Çocuğun erken yaşlarda doğru ve ehil ellerden din eğitimi almaya başlaması, ileriki yaşamında sağlıklı ve bilinçli bir dini hayata sahip olmasını sağlar. Bu eğitim verilirken direkt ilahi ve kutsala dair bilgilerin yüklenmesinden ziyade çocuğun pedagojik ve ruhsal gelişimi doğrultusunda eğitim verilmesine dikkat edilmelidir.”²²⁹

Konu ile ilgili Peygamberimizin (sav) sünnetinde bulunan birkaç noktaya temas etmek istiyoruz. Allah Resulü çocuklarla iletişime geçerken onların ruhsal, bedensel ve sosyal gelişimlerini destekleyecek bir yaklaşım sergilemiştir.²³⁰ Peygamberimiz (sav), erken yaşlardan itibaren çocuklara din eğitimi verilmesini tavsiye etmiş, onların iman, ibadet ve temel alışkanlıkları kazanma eğitimleri üzerinde durmuş ve rehberlik etmiştir.²³¹ Peygamberimiz (sav), çocuklar doğduğunda sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet okunmasını tavsiye etmiş ve torunu Hz. Hüseyin doğduğunda bu tavsiyesini uygulamıştır.²³² Küçük yaşta olan İbn Seyyad'ı Allah'ın elçisi olduğunu kabule çağırması da bu konuya örneklik teşkil etmektedir.²³³ Bu davranış, dini eğitimin doğumdan hemen sonra verildiğinin bir göstergesidir.

DİB 4-6 eğitim programında yer alan bir diğer madde de şöyledir: “Öğrenci velileri programın genel amaçları, hedef ve kazanımları hakkında mutlaka bilgilendirilir.”²³⁴ Bu maddeyi dini değerler eğitimi açısından değerlendirmek

²²⁷ el-Yûsuf 12/22.

²²⁸ el-Kasas 28/14.

²²⁹ Mehmet Zeki Göksu, “Okul Öncesi Kurum Yöneticileri Ve Veli Görüşleri Işığında Okul Öncesinde Din Eğitimi”, *Akademi Dergisi* 26/ 89 (2022), 121-140.

²³⁰ İsmail Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2, (2002), 167-190.

²³¹ Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, 184-185.

²³² <https://kurul.diyaret.gov.tr>, (28.01.2023).

²³³ Taberani, *el-Mu'cemu's-Sağır*, 2/39.

²³⁴ DİB, “4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı”, 2022.

gerekmektedir. Çocuklarının dini değerler eğitimi almalarını isteyen veliler, 4-6 yaş kurslarını tercih ederler. Konuyla ilgili bir makalede şu bulguya ulaşılmıştır: *“Velilerin, çocuklarının erken yaşlarda dini bilgi ve değerlerini öğrenmelerini oldukça önemsediklerini ve bu süreçte alacakları din eğitiminin daha kalıcı olduğunu belirttiklerini ifade etmişlerdir.”*²³⁵ Ebeveynlerin tercih ettikleri kurslarda çocuklarına nasıl bir eğitim verildiğiyle ilgili bilgilendirilmeleri, öğretilen dersin kurs dışında da pekiştirilmesine katkı sağlayacaktır. Örneğin, dini değerler dersinde sevgi, saygı vb. konular öğretildiğinde veliler de bu değerleri okul dışında destekleyecek böylelikle bu değerlerin çocuğun kişiliğine yerleşmesine katkı sağlayacaktır. Nitekim veliler, çocuklarının kursa başladıktan sonra öğrendikleri dini değerleri evde uygulamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.²³⁶ Kursta öğretilen dini değerler ile ailelerin öğrettiği değerlerin birbirleriyle örtüşmesi çocuk açısından önemlidir. Çocuk aynı konuda verilen farklı bilgilendirmelerde arada kalır ve zorlanır. Bu sebepten dolayı öğreticiler ve aileler birbirleriyle koordineli bir şekilde hareket etmelidirler.

2.2.2. DİB 4-6 Yaş Programının Temel İlkeleri

DİB 4-6 yaş kurslarında çocukların okul öncesi eğitimiyle birlikte dini değerlerini bilip öğrenmeleri, kendisine ve topluma yararlı bir birey olmaları hedeflenmiştir.²³⁷ DİB, Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) bazı temel ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeler şunlardır:

“1. Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) çocukların ihtiyaçlarına ve bireysel farklılıklarına uygun olmalıdır.

2. Programda çocukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla demokratik eğitim anlayışına uygun eğitim ortamları hazırlanmalıdır.

3. Etkinlikler düzenlenirken çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının yanı sıra çevrenin ve kursun imkânları da göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Sınıfa girildiğinde çocuklara gülümseyerek selam verilmelidir.

²³⁵ Göksu, “Okul Öncesi Kurum Yöneticileri Ve Veli Görüşleri Işığında Okul Öncesinde Din Eğitimi”,130.

²³⁶ Muhammed Ali Yazıbaşı, “Kur'an Kursu Öğreticisi, Öğrencisi ve Öğrenci Velisinin İhtiyaç ve Beklentileri (Kırıkkale Örneği)”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 23/57 (Haziran 2020), 95-116.

²³⁷ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 37.

5. Eğitim sürecinde çocuğun bildiklerinden başlanmalı ve deneyerek öğrenmesine olanak tanınmalıdır.

6. Programla verilen din eğitimi ile çocukların sevgi, saygı, işbirliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma vb. duygu ve davranışları geliştirilmelidir.

7. Program, çocukların kendilerine saygı ve güven duymasını sağlamalı, öz denetim kazandırmalıdır.

8. Oyun bu yaş grubundaki çocuklar için en uygun öğrenme yöntemidir. Bu sebeple programın etkinliklerinde oyun mümkün olduğunca kullanılmalıdır.

9. Oyunun bir araç olarak kullanıldığı unutulmamalı, her oyunda din eğitime yönelik bir amacın bulunmasına dikkat edilmelidir.

10. Çocuklarla iletişimde, onların kişiliğini zedeleyici şekilde davranılmamalı, bu yönde baskı ve kısıtlamalara yer verilmemelidir.

11. Çocukların bağımsız davranışlar geliştirmesi desteklenmeli, yardıma gereksinim duyduklarında yetişkin desteği, rehberliği ve güven verici yakınlığı sağlanmalıdır.

12. Çocukların kendilerinin ve başkalarının duygularını fark etmesi desteklenmelidir.

13. Çocukların hayal güçleri, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışları geliştirilmelidir.

14. 4-6 Yaş Grubu din eğitimi sürecine çocuğun ve ailenin etkin katılımı sağlanmalıdır.

15. Harf ve kelimelerin doğru telaffuzuna özen gösterilmeli, ancak mahreç üzerinde öğrencilere bıkınlık verecek şekilde ısrar edilmemelidir.

16. Peygamberimiz Hz. Muhammed ile ilgili konular işlenirken, onun model kişiliği ile ilgili bolca örnekler verilmelidir.

17. Öğretici, planlı ve programlı bir biçimde, dokümanlarını dosyalayacak, dosyalarını gerektiğinde yönetici ve meslektaşlarıyla paylaşacaktır.

19. Öğretici, öğretici kitabında yer alan etkinlikleri derste uygulamadan önce hazırlık yapacak ve derse hazırlıklı girmeye özen gösterecektir.

20. Öğretici, öğretici kitabında yer alan oyun ve dramların uygulanmasında bizzat görev alacak, oyun ve dramlarda çeşitli rollere girme konusunda bir çekince yaşamayacaktır.”²³⁸

DİB 4-6 yaş programının ilkelerinde, çocukların kendilerine saygı ve güven duymalarını, onlara öz denetim kazandırılmasını, dini değerler eğitimi dersinde yer alan sevgi, saygı, sorumluluk vb. duygu ve davranışlarının geliştirilmesini esas almıştır. Çocukta güven duygusunun oluşmasında, erken yaşlardan itibaren ailesi, öğretmeni ve çevresindekiler tarafından ona sevgi ve şefkatle muamele edilmesi ve takdir edilmesi önemli derecede rol oynamaktadır.²³⁹ Sosyal bir varlık olan insan, kendisine bir birey olduğu için saygı duyulmasını ve güvenilmesini ister. Saygı ve güveni sağlanamayan çocukların, yaşamlarının her aşamasında pek çok sıkıntılarla karşılaşmaları mümkündür. Söz konusu olumsuzlukların yaşanmaması için başta ebeveynlerin daha sonra eğitimcilerin çocukların hassas olduğu bu noktalara dikkat etmeleri, eğitimde istenen sonuçların alınmasını kolaylaştıracaktır

Öğretilen derslerle çocukların kişiliklerinin oluşumunun desteklenmesi de 4-6 yaş programının ilkeleri arasında yer almıştır. Verilen eğitimin çocuk tarafından içselleştirmesi için verilecek dersin çocuğun dikkatini çekmesi, işleniş biçimi ve üslubu da önemlidir. Böylece bu dönem çocukların gönüllerine dokunacak tekniklere ve bireysel farklılıklara dikkat edilmelidir.

Çocuklardaki “kişilik, değer ve güven” kavramlarının temelleri ailede atılır.²⁴⁰ Bu kavramlar sosyal ortamda da gelişir. Özellikle okul öncesi dönemde, çocuğun bu yönünün gelişmesinde öğretmenlerin ve arkadaşların tutumu önemlidir. Çocuğun farklı ve değerli olduğunu hissettirmesinde eğitimciye büyük sorumluluklar düşmektedir.

²³⁸ DİB, *Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)*, 2014, 7.

²³⁹ Afife Turhan, *(Hz. Peygamber'in Hadisleri Işığında) Çocuğun Eğitiminde Oyunun Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 71.

²⁴⁰ Kasım Tatlılıoğlu, “Okul Öncesi Dönemde Anne-Baba Tutumunun Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi* 4/15 (2012), 85.

Allah Rasulü iletişimde farklılıklara dikkat etmiş ve bunun için de farklı metotlar kullanmıştır.²⁴¹ Bireysel farklılıkları önemseyen Hz. Peygamber, insanların rûhî yapısı, istîdât ve karakter yapısını dikkate almış, onların anlayacakları dille ihtiyaçlarına göre cevap vermiştir.²⁴² Eğitimcilerin de özellikle dini değerler eğitiminde çocuklarla iletişim kurarken anlatım, soru-cevap, drama, örnek olay, kavram haritaları, tartışma gibi farklı birçok teknikten faydalanmaları yararlı olacaktır. Bilgilerin davranışa dönüştürülmesi için farklı tekniklerin kullanılması, çocuğun öğreneceği bilgileri yaşayarak öğrenmesine olanak sağlayabilir.

DİB 4-6 yaş müfredatının temel ilkelerinden biri olan oyun, çocukların gelişiminde ve eğitilmesinde önemli bir etkidir. Okul öncesi çocukların bütün dünyası olan oyun; çocukların, bedensel, zihinsel, duygusal, dil ve problem çözme kabiliyetinin gelişimini desteklerken aynı zamanda beden ve ruh yorgunluğunu giderici bir aktivite özelliğine sahiptir.²⁴³ Oyun, bir taraftan çocukların öğrenmelerini ve gelişimlerini desteklerken bir yandan da onların düşüncelerini sağlayarak zihinlerinde var olan düşünceleri çevresindeki varlıklarla ilişkilendirerek onlara anlam kazandırmalarına yardımcı olur.²⁴⁴

Çocuğun hayatında ve eğitip öğretimde önemli bir konumda olan oyunla ilgili ayet bulunmaktadır.²⁴⁵ Ayrıca Hz. Peygamber'in ailelerin çocuklarıyla oynamalarını teşvik eden hadislerine ve bu konudaki uygulamalarına rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber (sav), bizzat kendisi çocuklarla beraber oyun oynamış ve onlarla oyun oynanılmasını tavsiye etmiştir.²⁴⁶

Çocuklar oyun merkezli eğitimlerden hoşlanırlar ve verilmek istenen mesajı oyunlarla daha çabuk alırlar. Bu nedenle eğitimcilerin çocukların anlayacağı dille ve oyunlarla eğitim vermeleri istenmiştir.²⁴⁷ Zevkle ve isteyerek oynatılan oyunlar,

²⁴¹ Ramazan Gürel, "Hz. Peygamber'in (sa.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke Ve Metotlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 120.

²⁴² Emine Demil, "Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu", *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019), 222.

²⁴³ Abbas Çelik, "Çocuk, Oyun Ve Din Eğitimi", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 9 (2004), 190.

²⁴⁴ Akdağ, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma (Denizli İli Örneği)*, 28.

²⁴⁵ el-Yusuf 12/11-13.

²⁴⁶ Müzeyyen Özen, *İslâm Eğitimcilerinden Bazılarına Göre Çocukta Oyun ve Oyuncak* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 115.

²⁴⁷ Şaban Tatar, *Okul Öncesi Eğitim Programı Din Eğitimi İlişkisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2013), 128.

çocukları fiziksel ve duygusal olarak rahatlatır. Fiziksel ve duygusal olarak rahatlayan çocuklar, zihinsel olarak gelişir. Bu kıvama gelen çocukların öğrenmeleri ve öğrendiklerini kişiliklerine yansıtma daha kolay olur.

Eğitimcilerin, çocuklara bir şeyler öğretirken onları aktif bir şekilde derse dahil etmeleri önemlidir. Dersin drama, deney, oyun gibi teknikler kullanarak verilmesi, öğretilecek dersin daha çabuk kavratılmasına, öğretilmesine ve kalıcı olmasına vesile olacaktır. Bu konuda şu tespitlere yer vermek istiyoruz: “*İnsanlar, okuduklarının % 10’unu, işittiklerinin % 20’sini, gördüklerinin % 30’unu, görüp işittiklerinin % 50’sini, söylediklerinin % 70’ini, yapıp söylediklerinin % 90’ını hatırlarlar. Öğrenme sırasında ne kadar çok duyu işin içine katılırsa öğrenmelerin kalıcı olma oranı da o ölçüde artar. Eğitsel oyunla öğretimde birçok duyu organı aktiftir. Bu da öğrenmelerini kolaylaştırdığı kadar öğrenilenlerin kalıcılığını da artırır.*”²⁴⁸ Dolayısıyla çocukta ne kadar duyu organı eğitim sürecine dahil edilirse o ölçüde kavrama ve öğrenme kolaylaşır.

DİB 4-6 yaş programının temel ilkelerinde çocuklarla baskılayıcı ve zedeleyici bir dille değil aksine onların değerli olduklarını hissettirerek ve gönüllerine dokunarak yaklaşılmasının gereğine temas edilmiştir. Eğitimcilerin de programdaki ilkeleri dikkate alarak, çocukların kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamlar oluşturmaya çalışmaları önemlidir. Bu düşünce ile oluşturulan mekânlar, çocukların gelişimine birçok yönden olumlu katkılar sağlayacaktır. Eğitimciler, söz konusu ortam ve imkânları oluşturduktan sonra çocukların hayal güçlerini, eleştirel ve keşfedici becerilerini desteklemeye çalışırlarsa daha verimli sonuçlar alabilmektedirler.

Eğitimin temel işlevi ve karakteri ile ilgili olan şu hadisi zikretmek fayda vardır. “*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz!*”²⁴⁹ Hz. Peygamber (sav), kolaylaştırma ilkesini uygularken hassasiyet göstermiştir. O, dini zorlaştırmak için gönderilmediğini aksine hadis-i şeriflerini irad etmiştir. “*Allah beni*

²⁴⁸ Bilal Yorulmaz-Ayşe Göv, “Din Eğitiminde Kullanılan Eğitsel Oyunların Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/66 (2019), 963.

²⁴⁹ Ebû Davut Süleyman b. el-Eşâ’s, *Sünen-i Ebî Davud*, (Beyrut: Darül Kitabil Arabi, tsz.), “Edep” 20, (4835).

zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil; öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi.”²⁵⁰ Burada “öğretme” ifadesi ile “kolaylaştırma” ifadeleri birlikte kullanılmıştır. Öyleyse kolaylaştırılarak öğretilmelidir. Hadiste vurgulanan hususlardan bir diğeri de eğitimde korkutma, ağır gösterme, takati aşan ifadeler kullanma vb. hususlardan kaçınılmasıdır.

DİB 4-6 yaş müfredatının ilkelerinde yer alan “takdir ve ödül” kavramlarını özellikle dini değerler eğitimi açısından ele almak gerekir. Okul öncesi eğitimde takdir ve ödülün önemli bir yeri vardır. Küçük ödüller, sürprizler ve kutlamalar gibi farklı yöntemler, çocukların motivasyonunu arttıracak ve çocukta istenilen davranışın oluşmasında yardımcı olacaktır.²⁵¹ Ödül, mekanik çocuk yetiştirme anlayışının ürünü olduğu için, ödülü çocuğu şekillendirmek için değil, onun doğal büyümesine ve gelişimine yardımcı olmak için kullanmak gerekir.²⁵²

Ödül ve takdir yöntemi, uygun olan davranışların devamı veya yanlış olan davranışların terk edilmesinde kullanılan yöntemlerdendir. Eğitimci, bu yöntemi çocuğu disipline etmek için de kullanabilmektedir. Söz konusu disiplin anlayışı, çocuğun sosyal hayatta var olan norm, değer ve inançları içselleştirilmesine ve bunlara uymasına zemin hazırlar.²⁵³ Eğitimci bunların çocuğa yerleşmesi için, sosyal ödüller (alkışlama, övgü, gülümseme, sarılma, takdir etme, onurlandırma, el ile çak yapma, aferin, haftanın yıldızı vb.) bazen de maddi/sembolik ödüller (yıldız, sticker, gülen yüz, yüz boyası, aferin damgası, rozet vb.) kullanabilmektedir.²⁵⁴

Tüm eğitimlerde olduğu gibi okul öncesi eğitimde de ödül ve takdiri dengede tutmak önemlidir. Çok iyi bir motive aracı olan ödül, dengeli kullanılmaması durumunda çocuğa büyük zarar verebilir. Söz konusu zararlar çocuğun gelecek hayatında ciddi sıkıntıları da beraberinde getirebilir. “Ödüle alışan çocuğun beyni dopamin salgılamayı bırakır. Yani, o ödülde zevk almamaya başlar. Çocuk ödülle iş yapmaya alışır, kendi sorumluluğunda olan işler için bile sizden ödül talep

²⁵⁰ Müslim, “Talak” 4; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, (Beyrut: Darü'l-Fikr, tsz.), “Mukaddime”, 17 (229).

²⁵¹ DİB, *Çocuğumu Yetiştirirken* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 140.

²⁵² Özgür Bolat, *Beni Ödülle Cezalandırma* (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2017), 39

²⁵³ Han-Altunhan, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Ödül ve Ceza Uygulamalarına Yönelik Görüşleri” 485.

²⁵⁴ Bünyamin Han- Mahmut Altunhan, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Ödül ve Ceza Uygulamalarına Yönelik Görüşleri” *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi* 6/2 (Ekim 2022), 480.

eder.”²⁵⁵ Dengede tutulmayan ödöl, çocuğun sorumluluk bilincini ve muhakeme gücünü körelten aynı zamanda davranışlarını kontrol eden bir mekanizmadır.²⁵⁶ Muhammed Aydın, eğitimde ödölün önemini ve dengede olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: “*Eğitme noktasında ödüllendirme metodu, oldukça hikmetli kullanılması gereken bir metottur. Ödölün eğitime olacak katkısını abartıya kaçarak kaybetmemeye dikkat edilmelidir. Zira abartılı ödöl çocuğu şımartacak ve onun azgın işler yapmasına sebep olacaktır.*”²⁵⁷ Öyleyse denilebilir ki gerekli yerde ve dozda kullanılması koşuluyla ödöl önemlidir ve çocuğun gelişiminde önemli faktörlerden biridir. Özellikle 4-6 yaş grubu çocuklarda, sosyal ödüllerden biri olan ölçülü fiziki temasın ve takdir cümlelerinin etkisi daha fazladır. Zira eğitimde “*Fiziksel temas biçimleri, sevginin bir tezahürü olarak kullanıldığında iyi bir duygusal motiv; davranışları destekleme ve ödüllendirme amaçlı olarak kullanıldığında iyi bir duygusal pekiştireç olabilir.*”²⁵⁸ Dengeli fiziksel temas, vicdan, merhamet, saygı, sevgi ve adalet gibi duygusal dinamiklerinin geliştirilmesinde ve harekete geçirilmesinde rol oynar. Ölçülü bir şekilde uygulanan fiziksel temas da öğretilen ve hedeflenen değerlerin davranışa dönüştürülmesine yardımcı olabilir.²⁵⁹

2.3. MEB Okul Öncesi Programının Oluşum Süreci

Okul öncesi eğitim, çocukların gelişimlerini (bilişsel, duygusal ve motor) ve yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini destekler nitelikte olmalıdır. Ailede başlayan değerler eğitimi, çocuğun sosyalleşmeye adım attığı okul öncesi eğitimle devam eder. Bu dönemde edinilen sosyalleşme deneyimleri, çocuğun gelecekte toplum içindeki rolünü belirlemede önemli bir etken olacaktır. Sosyal bir varlık olan çocuk, okul öncesi kurumlarda insani ilişkileri, çevreyle uyumu ve faydalı olan alışkanlıkları da öğrenecektir.²⁶⁰

²⁵⁵ Emine Balbay, “Okul Öncesi Din Eğitimde Soyut Kavram Etkinlik Örneklerinin Tahlili”, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12 (Eylül 2021), 125.

²⁵⁶ Bolat, *Beni Ödülle Cezalandırma*, 176.

²⁵⁷ Muhammed Aydın, “Kur’an ve Sünnet’e Göre Çocuk Eğitiminde Ödöl ve Ceza”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* sayı:13 (Nisan 2014), 82.

²⁵⁸ Adem Güneş, “Hz. Peygamber’in Eğitimde Fiziksel Temas Yoluyla Duygusal İletişim Kurmasının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV/2 (2011), 252.

²⁵⁹ Balbay, “Okul Öncesi Din Eğitimde Soyut Kavram Etkinlik Örneklerinin Tahlili”, 130.

²⁶⁰ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, *Din Öğretimi* (Ankara: Gün Yayıncılık, 1997), 55.

Farklı ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de okul öncesi eğitimin önemi geç de olsa anlaşılmış ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Bilindiği üzere Türkiye’de eğitimden sorumlu olan bakanlık Milli Eğitim Bakanlığıdır. MEB 1939-2021 yılları arasında eğitimin daha iyi olabilmesi ve günün ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla Şûra Toplantıları düzenlemiş, bu toplantılarda alınan kararlarda eğitimin daha iyi olması için farklı adımlar atmıştır.²⁶¹ MEB gerçekleştirdiği Şûra Toplantılarında, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına ve erişim imkânlarının oluşturulması için fiziki ortamların oluşturulmasına, eğitim ve öğretime, çocukların gelişimlerini (sosyal, duygusal, bilişsel vb.) desteklemeye, genel bütçeden okul öncesi eğitime ödenek ayırılmasına, okul öncesine yönelik rehberlik hizmetine, din, ahlak ve değerler eğitimi yer almasına dair bazı kararlar almıştır.²⁶² Bu çalışmalar istenilen düzeyde olmasa da yeni adımların atılması açısından önemli olmuştur.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler son dönemlerde okul öncesi eğitimle ilgili çalışmalara ağırlık vermişlerdir. 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde, çocuk haklarını eşitlik temelinde koruyarak, onların topluma yararlı bireyler olmalarını sağlayacak eğitimin verilmesini, dünyanın neresinde doğduğuna bakılmaksızın sağlıklı bir şekilde yetişme hakkına sahip olduğunu ve bu nedenle okul öncesi eğitiminin de bütün eğitim sistemi içinde riske atılamayacak kadar önemli bir basamak olduğu belirtilmektedir.”²⁶³

1960’dan önce yapılan Şûra Toplantıları’nda okul öncesi eğitim ile ilgili etkili ve yön belirleyici kararlar alınmamıştır. Ancak 1960’dan sonra okul öncesi eğitim ilgili önemli adımlar atılmıştır. 1960’dan itibaren okul öncesi eğitim kalkınma planlarında, hükümet programlarında, eğitim komisyonlarında ve Milli Eğitim Şûralarında ele alınmış ve yapılan yasal düzenlemeler ile “Anaokulları ve Anasınıfları Yönetmeliği” çıkarılmıştır.²⁶⁴ 1976’da yapılan IX. Şûra Toplantısında okul öncesi eğitim ile ilgili kararlar alınmış ve alınan kararlar doğrultusunda bazı adımlar atılmıştır.²⁶⁵ Ayrıca 1953, 1981, 1982, 1988, 1993, 1996, 2006, 2010 yılında yapılan V. , X. , XI. , XII. , XIV. , XV. , XVII. ve XVIII. Şûra toplantılarında okul

²⁶¹ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (10.08.2023).

²⁶² <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (10.08.2023).

²⁶³ <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>. (10.08.2023).

²⁶⁴ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (10.08.2023).

²⁶⁵ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf. (10.08.2023).

öncesi eğitim ile ilgili bazı raporlar tanzim edilmiştir.²⁶⁶ V. Milli Eğitim Şurası'nda (1953), okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasına ilişkin ilk hükümlere yer verilerek program ve yönetmeliğin incelenmesi konusunda da önemli gelişmeler olmuştur.²⁶⁷ XVII. Milli Eğitim Şurası'nda (2006), 60-72 aylık çocukluk çağını kapsayan, okul öncesi eğitim döneminin zorunlu hale getirilmesi için çalışmalar başlatılmış ve söz konusu eğitim zorunlu olmuştur.²⁶⁸ Görüldüğü üzere Türkiye'de özellikle 1960'lı yıllardan sonra okul öncesi eğitimin önemi artmaya başlamış, okul öncesi eğitimle ilgili bazı yasal düzenlemeler yapılmış, "program" hazırlanmış ve bir okul öncesi eğitim programının ulusal düzeyde oluşturulması için çalışmalara devam edilmiştir.²⁶⁹

MEB, XIV. Şûra Toplantısında (1993) okul öncesi çocuklarının yaş aralığını ve bu eğitimin verileceği resmi ya da özel kurumlarla ilgili bazı kararlar almıştır. Alınan karardaki ilgili madde şöyledir: "*Aynı yaş grubuna hizmet veren Okul Öncesi Eğitimi kurumlarından; anaokulu, "36-72 aylık çocukların eğitimleri amacıyla açılan, Millî Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Özel ve Resmî Okul Öncesi Eğitimi kurumu"; ana sınıfı, "60-72 aylık çocukların, resmî ve özel anaokullarının, ilkokulların ve ilköğretim okullarının bünyesinde açılan Okul Öncesi Eğitimi Kurumudur" şeklinde tanımlanacaktır.*"²⁷⁰ Yukarıda alınan kararlar okul öncesi eğitimin açılacağı alanların genişlemesine ve yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.

Okul öncesi eğitimi veren çeşitli kurumlar bulunmaktadır. MEB'e bağlı anaokulları, ilkokul bünyesinde açılan anasınıfları, orta dereceli okullardaki uygulama sınıfları, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakımevleri, KİT'lere bağlı anaokulları, Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak işyerlerinde açılan kreş ve gündüz bakımevleri, özel ve tüzel kişilerle üniversitelere bağlı anaokulları, kreş ve gündüz bakımevleri okul öncesi eğitimin verildiği yerler ve kurumlardır.²⁷¹ Bu kurumlara ek olarak 2013 yılından itibaren DİB tarafından açılan 4-6 yaş kurslarında da eğitim verilmeye başlanmıştır.

²⁶⁶ <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (10.08.2023).

²⁶⁷ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164807_5_sura.pdf. (10.08.2023).

²⁶⁸ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf. (10.08.2023).

²⁶⁹ Gül, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimdeki Değişimler", 261.

²⁷⁰ MEB, XIV. Millî Eğitim Şûrası, Ankara, (1993), 4.

²⁷¹ MEB, Okul Öncesi Eğitim Raporu, XIV. Milli Eğitim Şûrası, <http://ttkb.meb.gov.tr>. (15.08.2023).

MEB, okul önceki programlarının daha faydalı olması için farklı adım ve çalışmalar yapmıştır. Yapılan bu çalışmalar aktif bir şekilde devam etmiştir. Okul öncesi eğitimde gelişmiş ülkelerin eğitim seviyesine ulaşmak için ülkemizde ve uluslararası bazda yapılan akademik çalışmalar, sempozyumlar vb. bilimsel etkinlikler yakından takip edilmiştir. Ülkemizde okul öncesi eğitimin zorunlu olması ve yaygınlaştırılması amacıyla, mevcut eğitimin sorunları çeşitli platformlarda tartışılmakta ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri aranmaya çalışılsa dahi okullaşma oranlarının, Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerindeki seviyelere henüz ulaşamamıştır.²⁷²

2.3.1. MEB Okul Öncesi Müfredatına Değerler Eğitiminin Eklenme Süreci

Türkiye’de “değerler ve değerler eğitimi” konulu ilk resmi adım 2010 yılında MEB tarafından 2010/53 sayılı genelgede şu ifadeler ile yer almıştır: “*Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan risk ve tehditlerden koruyan, ahlaki, insani, sosyal ve manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, adil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.*”²⁷³ Daha sonraki dönemlerde okul öncesi eğitimin daha iyi olması için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda OÖEP’na değerler eğitimi de eklenmiştir.

MEB, 17 Aralık 2010 tarihli 18. Milli Eğitim Şura’sında değerler eğitimi ile ilgili önemli bazı kararlar almıştır. Bu kararlardan biri çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında araştırmalar yapılması ve bu araştırmaların her 4 yılda bir güncellenmesidir. Ayrıca ulusal ve evrensel değerler düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmesi, değerler eğitiminin okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer

²⁷² Esin Balaban, *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Yönetim Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans, 2017), 4.

²⁷³ <https://www.egitimmevzuat.net/index.php/home/genelgeler/genelge-2000-2010/204-2010-53-sayili-genelge-i-lk-ders> (08.04.2023).

verilmesi ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile işbirliğine gidilmesi yönünde de bazı kararlar alınmıştır.²⁷⁴

Türkiye’de hem değerler eğitimi ile ilgili alınan (2010) kararlarda hem de MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından değerler eğitiminin önemi vurgulanmış, okul öncesinden itibaren eğitimin her kademesinde değerlere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiş, değerlerin yaşam boyu öğrenilen bir süreç olduğu ve bunların da okul öncesi dönemde kazanılması gerektiği ifade edilmiştir.²⁷⁵ XVIII. Milli Eğitim Şûra Toplantısında alınan *“Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.”*²⁷⁶ kararı ile okul öncesi eğitim müfredatında değerler eğitimi eklenmiştir. XIX. Milli Eğitim Şûra’sında değerler eğitimi vurgusu, yer almaya devam etmiştir.²⁷⁷ Bu Şûra’da okul öncesi öğretim programında çocuğun gelişim düzeyi dikkate alınarak din, ahlak ve değerler eğitiminin de yer alması gerektiği belirtilmiştir.²⁷⁸

MEB’in okul öncesi programına değerler eğitiminin eklenmesiyle ilgili bir kararı alması önemli olmuştur. XX. Şûra Kararlarıyla değerler eğitimine ek olarak din ve ahlakın da programa eklenmesi, önceden alınan kararların daha da geliştiğini göstermektedir. Öte taraftan değerler eğitimi meselesi, sadece ülkemize özgü bir durum da değildir. Nitekim bazı ülkeler tarafından kabul edilen değerler de mevcuttur. 1996’da New York’ta (UNICEF) 12 eğitimci tarafından çocukların ihtiyaçları ve hayata mutlu bir şekilde hazırlanmaları için LVEP (Yaşayan Değerler Eğitimi Programı) hazırlanmış, hazırlanan bu programda evrensel değerler barış,

²⁷⁴ Züleyha Yuvacı, *Okulöncesi Değerler Eğitimi Uygulayan Okullardan Seçilen Değerlerin ve Etkinliklerin İncelenmesi* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 6-8.

²⁷⁵ Özlem Dönmez-Gülden Uyanık, “Farklı Ülkelerde Değerler Eğitimi ve Değer Eğitimi Programlarından Örnekler”, *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2022), 75.

²⁷⁶ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf. (27.03.2023).

²⁷⁷ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf. (27.03.2023).

²⁷⁸ https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf. (27.03.2023).

işbirliği, saygı, mutluluk, sevgi, tolerans, dürüstlük, sadelik, sorumluluk, alçakgönüllülük, özgürlük ve birliktelik (dayanışma) şeklinde belirlenmiştir.²⁷⁹

2.3.2. MEB Okul Öncesi Programının Genel Özellikleri

MEB okul öncesi eğitim programının genel özelliklerini ele almak, müfredatı değerlendirmek ve karşılaştırmak açısından önemli olacaktır. Türkiye’de uygulanan okul öncesi programı, ulusal-uluslararası alan araştırmaları ve Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda 2012 yılında tamamlanmıştır. Program geliştirme çalışmaları dikkate alınarak oluşturulan eğitim programı, “36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı” şeklinde güncellenmiştir.²⁸⁰ Diğer eğitim basamaklarında olduğu gibi okul öncesi eğitimde de eğitimin geliştirilmesi için farklı çalışmalar yapılmaya devam edilmektedir. Zira bu alan dinamik bir alandır ve yapılan çalışmalar ile her zaman revize edilmeye açıktır. Bu nedenle okul öncesi ders programı hazırlanırken sadece ülkemizdeki çalışmalarla yetinilmemiş uluslararası çalışmalar da takip edilmeye çalışılmıştır.

MEB’in okul öncesi programı çocukların sağlıklı büyümelerini, gelişimlerini desteklemeyi, öz bakım becerilerini kazanmalarını, ilkokula hazırlanmaları, ilgi ve gereksinimlerini, çevre koşullarını dikkate alan gelişimsel, sarmal ve eklektik bir eğitim modelini uygulamaya çalışmaktadır.²⁸¹

2013’te hazırlanan programda MEB, OÖEP’nin temel özellikleri şu şekilde belirtilmiştir:

“Çocuk merkezlidir. Esnektir. Eklektiktir. Sarmaldır. Dengelidir. Oyun temellidir. Keşfederek öğrenme önceliklidir. Yaratıcılığın geliştirilmesi ön plandadır. Günlük yaşam deneyimlerinin ve yakın çevre olanaklarının eğitim amaçlı kullanılmasını teşvik eder. Temalar/konular amaç değil araçtır. Öğrenme merkezleri önemlidir. Kültürel ve evrensel değerleri dikkate alır. Aile eğitimi ve katılımı

²⁷⁹ Özkan Sapsağlam, “Okul Öncesi Eğitim Programlarında Yer Alan Hedeflerin Değerler Açısından İncelenmesi”, 688.

²⁸⁰ Hulin Sıddık, *Okul Öncesi Eğitim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri* (KKTC/Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 11.

²⁸¹ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 40.

önemlidir. Değerlendirme süreci çok yönlüdür. Rehberlik hizmetlerine önem vermektedir.”²⁸²

Eğitimin kaliteli olması, programın akademik becerilerle birlikte karakter eğitimi, sosyal ve duygusal becerilerin geliştirilmesi, toplumsal ve ahlaki değerlere yer vermesi ile ilişkilidir.²⁸³ Sade ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınan MEB’in okul öncesi programı, çocuğun çok yönlü gelişimini, akademik başarısını ve sosyal gelişimini desteklemektedir. Programda yer alan çocuk merkezlik, esnek olma, eklektik olma, sarmallık, dengelilik, oyun temelli olma, keşfetme gibi unsurlar isabetlidir. Bu kriterlerin dikkate alınarak eğitimin verilmesi, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimine olanak sağlayacaktır. Programda okul öncesi eğitimin başarısını ve kalitesini etkilediği için verilen eğitimin tek yönlü olmamasına özellikle dikkat çekilmesi kayda değerdir. Zira tek yönlü eğitim, çocuğu sınırlayacak ve gelişimi sağlıklı bir şekilde desteklemeyecektir.

2.3.3. MEB Okul Öncesi Eğitimin İlkeleri

MEB’in okul öncesi eğitimin daha iyi uygulanabilmesi için çeşitli çalışmalar gerçekleştirdiğini ifade etmiştik. MEB, okul öncesi programının amacı, ilkeleri ve genel özelliklerini hazırlarken hassas olmaya özen göstermiştir. Aşağıda MEB okul öncesi eğitim programının ilkeleri verilecek ve dini değerler eğitimiyle ilişkili maddeleri ele alınacaktır. İlgili maddeler şunlardır:

1. Okul öncesi eğitimi çocuğun gereksinimlerine ve bireysel farklılıklarına uygun olmalıdır.

2. Okul öncesi eğitimi çocuğun motor, sosyal ve duygusal, dil ve bilişsel gelişimini desteklemeli,

3. Öz bakım becerilerini kazandırmalı ve onu ilkokula hazırlamalıdır.

4. Okul öncesi eğitimi kurumlarında çocukların gereksinimlerini karşılamak amacıyla demokratik eğitim anlayışına uygun öğrenme ortamları hazırlanmalıdır.

²⁸² MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 15-17.

²⁸³ Mehmet Uzun-Akif Köse, “Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitiminin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri”, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12/23 (2017), 307.

5. Etkinlikler düzenlenirken çocukların ilgi ve gereksinimlerinin yanı sıra çevrenin ve okulun olanakları da göz önünde bulundurulmalıdır.

6. Eğitim sürecinde çocuğun bildiklerinden başlanmalı ve deneyerek öğrenmesine olanak tanınmalıdır.

7. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarına gereken önem verilmelidir.

8. Okul öncesi dönemde verilen eğitim ile çocukların sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi duyu ve davranışları geliştirilmelidir.

9. Eğitim, çocuğun kendine saygı ve güven duymasını sağlamalı; ona öz denetim kazandırmalıdır.

10. Oyun bu yaş grubundaki çocuklar için en uygun öğrenme yöntemidir. Bütün etkinlikler oyun temelli düzenlenmelidir.

11. Çocuklarla iletişimde, onların kişiliğini zedeleyici şekilde davranılmamalı, baskı ve kısıtlamalara yer verilmemelidir. Çocukların bağımsız davranışlar geliştirmesi desteklenmeli, yardıma gereksinim duyduklarında yetişkin desteği, rehberliği ve yetişkinin güven verici yakınlığı sağlanmalıdır.

12. Çocukların kendilerinin ve başkalarının duygularını fark etmesi desteklenmelidir.

13. Çocukların hayal güçleri, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışları geliştirilmelidir.

14. Programlar hazırlanırken aile ve içinde bulunulan çevrenin özellikleri dikkate alınmalıdır.

15. Eğitim sürecine çocuğun ve ailenin etkin katılımı sağlanmalıdır.

16. Okul öncesi eğitimin süreçleriyle rehberlik hizmetleri bütünleştirilmelidir.

17. Çocuğun gelişimi ve okul öncesi eğitimi programı düzenli olarak değerlendirilmelidir.

18. *Değerlendirme sonuçları çocukların, öğretmenin ve programın geliştirilmesi amacıyla etkin olarak kullanılmalıdır.*²⁸⁴

MEB okul öncesi eğitimin ilkeleri 18 maddede toplanmıştır. İlkelerde geçen bireysel farklılıklar, çocuğun gelişim süreçleri, ilkokula hazırlık, duygu ve davranışların geliştirilmesi gibi bazı maddeler önceden ele alındığı için burada tekrar ele alınmayacak, değerler eğitimi ile bağlantılı olan maddelere yer verilecektir.

Okul öncesi programının ilkelerinde “*Okul öncesi eğitimi kurumlarında çocukların gereksinimlerini karşılamak amacıyla demokratik eğitim anlayışına uygun öğrenme ortamları hazırlanmalıdır.*” maddesi yer almakta ve bu maddede üç nokta vurgulanmaktadır: Eğitimin demokratik olması, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve uygun ortamın oluşturulması. Kendilerini rahat hissedebilecekleri bir ortamda eğitim alamayan çocuklar, kendilerini ifade etmekte de zorlanabilirler. Bu durum onların ileriki hayatlarında çekingen, içine kapanık vb. olumsuz durumların oluşmasına hatta böyle bir kişilik kazanmalarında da etkili olabilir.

Demokratik eğitim, çocuğun erken yaşlardan itibaren kendini öğrenmesine ve okul ortamında etkin olmasına yardımcı olacaktır. Çocuklar, bireysel ve toplumsal yönden sorumluluk sahibi ve demokratik bireyler olmayı, anne babaların baskıcı olmayan, esnek, hoşgörülü ve demokratik yaklaşımlarından öğrenmeye başlarlar.²⁸⁵ Öğrenilen bu kazanımlar okul öncesi ortamda kendisini göstermeye başlar. Ailenin kendisine yaklaşımı ve davranışları okul ortamında pratize etme imkânı bulur. Demokratik eğitimin olmadığı ortamlarda kendini ifade edemeyen çocuklar, değerlerini rahat bir şekilde ifade etmekten, öğrenmekten ve öğrendiği değerleri yaşamaktan çekinir bazen de onlardan utanırlar. Söz konusu durumun engellenebilmesi için çocuğun kendini rahat hissedebileceği, ifade edebileceği ve iletişime geçebileceği ortamların oluşturulması gerekmektedir.

Okul öncesi eğitimin ilkelerinde geçen ve üzerinde durulması gereken bir diğer konu da iletişimdir. Çocukla iletişimde kullanılan üsluba ve kurulan temasa da dikkat edilmelidir. Çocuğa sınıf ortamında veya tek başına iken şifahi olarak veya hareketlerle onurunu rencide edecek şekilde ona yaklaşılmamalıdır. Çocukta olumsuz

²⁸⁴ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 11.

²⁸⁵ Gözde İnal Kızıltepe vd., “61–72 Aylık Çocukların Demokratik Tutum Ve Davranışlarının Anne Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 173/173 (2014), 234.

davranışlar gözlemlense bile baskı ya da şiddet yöntemi ile yaklaşımdan kaçınılmalı, bu kötü tutumların iyi davranışlara kanallize edilmesine gayret edilmelidir. Günlük hayatta ilişkilerdeki jest ve mimiklerimiz, konuşma tarzımız, sesimizin alçaklığı ya da yüksekliği okul öncesi ortamlarda dengede tutmaya çalışılmalıdır. Bunların aynı zamanda duygu ve heyecanlarımıza da bir nevi kılavuzluk yapar.²⁸⁶ Doğru iletişimin şekli, niteliği ve ölçüsünün önemli olduğunun, sağlıklı iletişimin (kıзма, rencide etme, baskı vb.) kötü sonuçları beraberinde getirdiğinin farkında olunarak hareket edilmelidir.

²⁸⁶ Asım Demir, *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Eğitim Sürecindeki İletişim Becerilerinin İncelenmesi* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 14.

3. DİB 4-6 YAŞ VE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ DİNİ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Okul öncesi eğitim, toplumun en önemli sermayesi olan çocukların eğitim gördüğü, kişiliklerinin şekillendiği, sosyalleşmeyi öğrendikleri eğitim kademelerinden biridir. Ailede başlayan ve temelleri atılan erken çocukluk dönemi eğitimi, okul öncesiyle daha da gelişir. Okul öncesi eğitim 0–6 yaş çocuklarının bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini destekleyen, toplumun kültürel değerlerini ve özelliklerini barındıran ve çocukları yönlendiren, onların bireysel farklılıklarını ve gelişim düzeylerini esas alan, zengin uyarıcı çevre imkânlarını sağlayan, bilinçli ve sistemli bir süreçtir.²⁸⁷

Bireyin davranışlarını yansıttığı, bireye özel duygu, irade ve davranış bütünlüğüne sahip ve istikrarlı olan yapıya değer; karakter ise bilişin, duyguların, iradenin ve bir bütün olarak insanın değerler sisteminin belli bir doğrultuda gelişip görünürlük kazanması ve bu durumun süreklilik arz etmesi halidir.²⁸⁸ Bu nedenle değerleri teorik alt yapı, karakteri de bunların insan üzerindeki tezahürleri ve istikrarlı bir şekilde devamlılık arz etmesi şeklinde nitelemek mümkündür.

Çalışmada DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programları dini değerler eğitimi açısından karşılaştırılmıştır. Ancak genel anlamda değere kavramı da dini kavramıyla ilişkili bir kavramdır. Evrensel olarak kabul edilen değerlerin çoğu, dinin ana kaynağı olan “Kur’an ve Hadislerde” de zikredilmektedir. Toplamlar tarafından kabul gören değerler sadece İslam dininde değil diğer din ve inançlarda da bulunmaktadır. Nitekim çeşitli ülkeler milli ve manevi değerlerin korunup yaşatılması için din eğitimi ilmi metotlarla verimli hale getirmişler ve söz konusu değerleri gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarmaya çalışmışlardır.²⁸⁹

Bu bölümde dini değerler eğitimi çerçevesinde DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programları amaç, içerik, metot ve ölçme-değerlendirme açısından

²⁸⁷ Sibel Atlı, “Türkiye’de ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programları”, *Eğitimde Politika Analizi Dergisi* 2/2 (Aralık 2013), 56-76.

²⁸⁸ Recep Kaymakcan-Hasan Meydan, “Ahlaki Karakter Ve Eğitimi”, *Değerler ve Eğitimi-II Sempozyumu*, (Ankara; Ertem Yayın 2015), 173.

²⁸⁹ Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi* (İstanbul: DEM Yayınları, 2014), 266.

karşılaştırılacaktır. Her iki müfredattaki değerlerin karşılaştırması yapılırken benzer ve farklı yönleri tespit edilecek ve bunlar üzerinde durulacaktır.

3.1. Dini Değerler Eğitimi Açısından Her İki Programın Amaçlarının Karşılaştırılması

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programlarının amaçları, dini değerler eğitimi açısından mukayese etmeden önce her iki programın amaçları ayrı başlıklar altında ele alınacak, benzerlik ve farklılıkları ortaya konulacaktır.

3.1.1. DİB 4-6 Yaş Programının Amaçları

Din eğitimi, insan fitratında var olan inanma duygusunu ortaya çıkarmada bireye rehberlik etme ve bireyin kabul ettiği dini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir.²⁹⁰ DİB, erken yaşlardan itibaren çocukların fitratındaki inanç duygusunun ortaya çıkarılmasında ve öğretilmesinde yardımcı olmayı amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda planlamalar yapmaya çalışmıştır.

Yapılan planlamalara göre DİB 4-6 yaş programı, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine²⁹¹ uygun olarak çocukların kendi seviyelerinde;

- 1. İslam dininin değerlerini insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini,*
- 2. Kazanacakları değerleri gündelik hayatta kullanmalarını,*
- 3. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i ses ve şekil olarak tanımalarını,*
- 4. Allah'ı sevgi temelinde tanımalarını ve yaratılıştaki düzeni fark etmelerini,*
- 5. Peygamber Efendimizin kişiliğini ve karakterini tanımalarını, sevmelerini ve model almalarını,*
- 6. Sağlıklı bir din ve ahlak gelişimi göstermelerini,*
- 7. İyi alışkanlıklar kazanmalarının yanı sıra beden, zihin ve duygu gelişimlerine katkı sağlayacak nitelikte öğrenim görmelerini sağlayacak uygun bir ortam sunmayı amaçlamaktadır.*²⁹²

²⁹⁰ Mahmut Dündar, "Farklı Yaş Gruplarında Dua ve Din Eğitimi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IX/20 (2018), 458.

²⁹¹ MEB, "Milli Eğitim Temel Kanunu", 12/14574 (1973), 2342.

DİB 4-6 yaş programı çocukların erken yaşlardan itibaren İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i ses ve şekil olarak tanımalarını sağlamayı amaçlamıştır. Bununla birlikte Allah'ın Kur'an'ı neden gönderdiğini, niçin öğrenilmesi gerektiğini, hangi konulardan bahsettiğini, onların anlayacağı şekilde öğretmek ve onlara sevdirmek çocukların dini gelişimlerinin desteklenmek açısından önemlidir. Ayrıca DİB çocuklara Kur'an-ı Kerim'i tanıtmayı, yaşlarına uygun olacak şekilde öğretmeyi, çocukların bilişsel, motor, sosyal-duygusal, öz bakım ve dil becerilerini geliştirmeyi amaçlamış ve söz konusu noktaları 4-6 yaş programına eklemiştir.²⁹³

DİB 4-6 yaş müfredatında çocuklara öğretilebilecek en temel şey, hurafelerden uzak, doğru ve gerçekçi bir "Allah" kavramının öğretilmesidir. Çocuklara okul öncesi eğitimde ve din konusunda öğretilebilecek en temel şey, doğru ve gerçekçi bir Allah kavramının öğretilmesidir.²⁹⁴ DİB, bu hassasiyet ve hedefler doğrultusunda programlar hazırlamış ve bunları uygulamaya çalışmıştır. Ancak çocuklara erken yaşlardan itibaren doğru bir Allah inancını öğretirken aşağıdaki ilkelere dikkat etmek gerekir:²⁹⁵

1. Allah sevgisini esas almak,
2. Hoşgörülü olmak,
3. Tedricilik (Aşamalılık) esasına özen göstermek,
4. Çocuğun gönlüne hitap etmek,
5. Çocuğun dikkatini etrafındaki eşya ve olaylara yöneltmek.

Yukarıdaki ilkeler doğru bir yöntemle uygulanmaya çalışıldığında, çocuğun gönlünde Allah inancının oluşması kolaylaşabilir. Çocuğun gönlüne hitap etmeden Allah inancını öğretmek doğru değildir. Çocuklar kendileriyle ile tatlı dille iletişime geçen kişileri sever, onların anlattıklarını dinler ve anlatılanlara inanırlar. Bu sebepten dolayı öncelikli olarak çocuklarla doğru iletişime geçmek önem arz

²⁹² DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı* (Ankara: 2022), 6.

²⁹³ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 37.

²⁹⁴ Aslıhan Atık, "Erken Çocuklukta Peygamber Tasavvuru Ve Din Eğitimi: Fenomenolojik Bir Araştırma", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 277.

²⁹⁵ Mehmet Emin Ay, "Çocuklara Allah İnancının Öğretiminde Temel İlkeler", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 9.

edecektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de çocukla iletişim dilinin nasıl olması gerektiği ile ilgili pek çok ayet vardır.²⁹⁶ Doğru bir iletişimden sonra çocukta Allah sevgisinin temellerinin atılması daha kolay olur. Allah'ı çocuğa tanıttırırken kullarını sevdiği, güçlü, güvenilir, kötülüklerden koruyucu ve yapılan yanlışları affedici olduğu anlatıldığında onda büyük bir rahatlık ve huzur oluşacaktır.²⁹⁷

DİB 4-6 yaş programının amaçlarından birisi de çocuğun dikkatinin evrendeki düzene yönlendirilmesi ve örneklendirilmesidir. Güneşi, ayı, mevsimleri, gece-gündüzü, hayvanları, bitkileri vb. nimetleri ancak kendisini seven ve kendisine değer veren bir Yaratıcı tarafından bahşedildiğini öğrenir. Bu düşünce Allah'ın onu sevdiğinin ve ona değer verdiğinin hissini uyandırır. Çevresinde yaratılmış varlıkları Allah'ın bir hediyesi olarak görür.

4-6 yaş programında çocukların Hz. Peygamber'i (sav) tanımaları ve sevmeleri de amaçlanmıştır. Hz. Muhammed'in (sav) hayatı öğretilirken, onun örnek kişiliği çocukların anlayacağı ve hayal dünyalarında canlandırabilecekleri bir üslupla aktarılmalı, onun ne kadar sevecen, iyi kalpli ve doğru bir insan olduğu, ihtiyaç sahiplerine yardımcı olduğu anlatılmalıdır.²⁹⁸ Onun çocukları sevdiği, önemseydiği, gördüğü yerde onların yanlarına giderek onlara selam verdiği, çocukların arasına karışarak onlarla oyunlar oynadığı, onları okşadığı, onlarla şakalaştığı, sohbet ettiği, söz ve davranışlarıyla çocuklara şefkat gösterdiği anlatılmalıdır.²⁹⁹ Ayrıca Hz. Peygamber'in çocuğun kişiliğini olumsuz etkileyecek sözlü ve fiil müdahalelerden sakındığı ve onlara karşı hoşgörülü bir tutum sergilediği de aktarılmalıdır.³⁰⁰ Hz. Peygamber'in (sav) somut ve doğru örneklerle anlatılması, çocuklarda hem doğru bir peygamber tasavvurunun oluşumuna hem de onlarda peygamber sevgisinin gelişmesine zemin hazırlayacaktır.

Çocuğun ahlaki gelişimi de 4-6 yaş programında ele alınan amaçlar arasında zikredilmiştir. Bilindiği üzere İslam, güzel ahlaka önem vermiş ve insanların güzel ahlak sahibi olmalarını istemiştir. Allah yarattığı varlıkların yaşamlarını istikametli

²⁹⁶ el-Lokman; 34/13

²⁹⁷ Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 145.

²⁹⁸ Köylü, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017), 76.

²⁹⁹ DİB, *Peygamberimiz ve Çocuk* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 72.

³⁰⁰ Hayati Tetik, "Anne Baba Tutumları Ve Ailede Çocuğun Dini Gelişimi", *Universal Journal of Theology* 5/2 (2020), 163.

bir şekilde yürütebilmeleri için ahlak kurallarını Kur'an-ı Kerim'de bildirmiştir.³⁰¹ Bu durum Hz. Peygamber'in hadislerinde de belirtilmiştir.³⁰² Kur'an'da, Hz. Peygamber'in ahlakıyla ilgili şu ayet dikkat çekicidir: “Şüphesiz ki sen, yüce bir ahlâk üzeresin.”³⁰³ Şu ayetle Hz. Peygamberin ahlakına vurgu yapılmıştır. Ahlak olgusu, İslam ahlak düşüncesinin iki kaynağı olan Kur'an ve sünnetle takviye edilmiştir.³⁰⁴ Hz. Peygamber'in ahlakının ümmeti tarafından öğrenilmesi, yaşanması ve çocuklara öğretilmesi “*Rasûlullah'ta güzel bir örneklik bulunduğu*” ayeti ile de istenmektedir.³⁰⁵ Sevgi, merhamet, adalet, sabır, dürüstlük vb. değerlerin Peygamber Efendimizin güzel ahlakı ile ilişkilendirilerek çocuklara öğretilmesi de programın amaçları arasında yer alır.³⁰⁶

DİB 4-6 yaş programında çocukların iyi alışkanlıklar kazanmaları için zihinsel, duygusal, motor, dil, ahlak ve sosyal gelişimlerini destekleyecek eğitim ve öğretim verilmesi de hedeflenmektedir. Söz konusu programda sevgi, saygı, yardımlaşma, iyilik, adalet, sorumluluk, doğruluk ve sabır gibi temel değerleri çocuklara tanıtarak onların insan olarak en iyiye ulaşmalarını sağlamak ve çocukları güzel ahlaki özelliklerle donatılmasına yönelik çeşitli aktivitelere de yer verilmiştir.³⁰⁷

3.1.2. MEB Okul Öncesi Programının Amaçları

Okul öncesi eğitim programı hazırlanırken programın yenilikçi, yaratıcı, kendi problemlerini çözebilecek kadar güçlü, olayları değerlendirebilen, kendilerinin ve diğer kültürlerin değer yargılarını, anlayışlarını yorumlayabilen ve bütün bu özelliklerini insanlık adına kullanabilen bireylerin yetişmesi hedeflenmelidir.³⁰⁸ Okul öncesi eğitimin kademelerinin sağlam bir temelde oluşturulması, zorunluluk

³⁰¹ eş-Şems 91/9-10; Âl-i İmrân 3/159

³⁰² et-Tirmizî, Zühd, 52; Müslim, Birr, 14.

³⁰³ el-Kalem 68/4.

³⁰⁴ Erdoğan Köycü, “Âyet ve Hadislere Göre Ahlâk Din İlişkisi”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2017), 39.

³⁰⁵ el-Ahzâb 33/21.

³⁰⁶ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 15.

³⁰⁷ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 4.

³⁰⁸ Özkan Sapsağlam, “Değerlendirme Boyutuyla Okul Öncesi Eğitim Programları (1952-2013)”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 1/1 (2013), 65.

hissettirilmesi, diğer eğitim kademeleriyle de uyumlu ve tutarlı olması önem arz eder.³⁰⁹

MEB okul öncesi müfredatında kültürel ve evrensel değerlerin dikkate alınması, çocukların kültürel değerlerini tanıması, benimsemesi, sorumluluk sahibi olması ve farklılıklara saygı duyup birlikte yaşama ahlakının teşvik edilmesine yönelik vurgular bulunmaktadır.³¹⁰ Ahlakî ve manevî değerleri benimsemeyi hedef edinen Milli Eğitim Temel Kanunu ders programında ahlaki, kültürel değerlerini benimseyen, koruyan, geliştiren; beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişilik ve karaktere sahip bireyler yetiştirmeyi amaçlar.³¹¹ Milli Eğitim Temel Kanununda geçen amaç, MEB okul öncesi programı için de geçerlidir.

MEB, okul öncesi programlarını hazırlarken, çocukların gelişimleri, sosyal hayata uyum sağlamaları ve yaşadığı ülkenin kültürünü öğrenmeleri gibi pek çok amacı hedeflemiştir. MEB tarafından açılan okul öncesi eğitimin amaçları şunlardır:³¹²

“Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

1- Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,

2- Onları ilköğretime hazırlamak,

3- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak,

4- Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.”³¹³

³⁰⁹ MEB, *Ondördüncü Millî Eğitim Şûrası 27-28 Eylül 1993 Raporlar Görüşmeler Kararlar* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1993), 318.

³¹⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Okul Öncesi Eğitim Programı* (Ankara: MEB Yayınları, 2016), 7.

³¹¹ Halil Ekşi, “Temel İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003), 80.

³¹² MEB, “Millî Eğitim Temel Kanunu” <https://mevzuat.sitesi.web.tr/milli-egitim-temel-kanunu/okul-oncesi-egitimin-amaclari-ve-gorevleri>, (15.08.2023).

³¹³ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı* (Ankara: 2013), 10.

Yukarıda verdiğimiz MEB okul öncesi programının amaçlarıyla ilgili bazı noktalara temas etmek gerekir. Okul öncesi eğitimin Milli Eğitimin genel amaçlarına ve ilkelerine uygun olması gerektiği ilk maddede belirtilmiştir.³¹⁴ Programda çocukların bilişsel, duygusal, fiziksel vb. gelişimlerinin desteklenmesine de yer verilmiştir. MEB okul öncesi eğitimi çocukların duygu, özgüven, öz denetim, bilişsel, algısal gibi birçok gelişimlerini desteklemekle birlikte, çocuğun yaşadığı toplumun kültürel değerlerini öğrenmesini ve söz konusu değerlere olabilmeyi de amaç edinmiştir. Bununla birlikte çocukların ilkokula hazırlanması, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel bir şekilde konuşmalarını sağlamak da MEB okul öncesi eğitimin amaçları arasındadır. Çünkü dil ile insanlar düşüncelerini, tutumlarını, inanç ve değer yargılarını aktarmayı, algılanan ve yaşanan olaylarla ilgili bilgileri sorgulamayı, soru sorulmayı vb. duygularını aktarır.³¹⁵ Dilin bu tür fonksiyonları dışında çocuğun gelişimiyle de ilişkisi vardır. Çocuğun toplumsallaşması, düşünme becerisi, kavram geliştirme süreci, problem çözme ve ilişki kurma ile bilişsel gelişimiyle doğru orantılı olan dil gelişimi, diğer gelişim alanlarıyla da etkileşim içerisinde.³¹⁶

MEB okul öncesi programın amaçları arasında, çocukların kendileri dışındaki diğer çocuklarla temel ahlaki kriterler çerçevesinde kolay iletişim kurması da bulunmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın daha huzurlu ve mutlu yaşayabilmesi için erken yaşlardan itibaren kendisiyle ve çevresiyle barışık olarak yaşamayı öğrenmesi önemlidir. Çünkü erken yaşlardan itibaren kazandırılan sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi ahlaki meziyetlerin, çocukların kişiliklerinin şekillenmesindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle anaokullarında verilen bu eğitim, söz konusu davranışların çocukların dünyasına girebilmesinde öncü rol oynamaktadır.

³¹⁴ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı* (Ankara: 2013), 9.

³¹⁵ Millî Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Dil Gelişimi* (Ankara: MEB Yayınları, 2013), 3.

³¹⁶ Hilal Karoğlu-Aysel Esen Çoban, “Türkiye’ de Okul Öncesi Eğitimde Dil Gelişimi ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (2019), 211.

3.1.3. Programların Amaç Bakımından Karşılaştırılması

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programlarının amaçlarını mukayese ederken öncelikle programlarının benzer ve farklı yönleri verilecek daha sonra karşılaştırılacaktır.

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programları milli eğitimin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak verilmesini amaçlamıştır.³¹⁷ Buna göre her iki müfredatın benzer yönlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Bireylerin beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip olmalarına yardımcı olmak.
2. Bireylerin ilgi ve kabiliyetlerini geliştirmek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak, hayata hazırlamak.
3. Çocukların bireysel, sosyal ve kültürel farklılıklarını birer zenginlik olarak kabul edip onlara saygı göstermelerini sağlamak.
4. Çocuklara milli, manevi ve kültürel değerleri kazandırmak.
5. Onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek edinmelerine yardımcı olmak.
6. Bireylerin hür ve bilimsel düşünme gücüne ve geniş bir dünya görüşüne sahip olmalarına zemin oluşturmak.
7. Çocukların soru sormalarını sağlayarak çevresini keşf etme olanaklarını sunmak.
8. İnsan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı ve verimli kişiler yetiştirmek.
9. Toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak.
10. Milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklenmek.

³¹⁷ Milli Eğitim Temel Kanunu, (https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf), (30.08.2023).

11. Okul öncesi eğitimi görebilecekleri sağlıklı ortamların oluşturulmasını sağlamak.

Amaçları bakımından her iki program karşılaştırıldığında aşağıda zikredilen farklılıklar göze çarpmaktadır:

1. DİB 4-6 yaş programında çocukların manevi, maddi ve akademik yönden gelişimleri amaçlanırken, MEB programının amaçları arasında “manevi değerleri benimseyen...”³¹⁸ ifadesi geçmesine rağmen çoğunlukla maddi ve akademik yönden desteklenmeye yönelik eğitimin amaçlandığı tespit edilmiştir. Çocukların maddi yönden gelişimlerini desteklemeye yönelik eğitim görmesi ne kadar önemli ise manevi yönden eğitim görmesi de o derecede önemlidir.

2. DİB 4-6 yaş programında çocukların İslam dininin değerlerini insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan oldukları fark etmelerinin sağlanması amaçlanırken,³¹⁹ MEB programında bu amaca yönelik bir veri tespit edilmemiştir.

3. DİB 4-6 yaş programında çocuklara Allah, Peygamber, Kur'an sevgisinin kazandırılması ve öğretilmesi (çocukların anlayabilecekleri bir şekilde) amaçlanırken, MEB programında bu amaçlara yönelik bir bilgiye ulaşılmamıştır.

4. DİB 4-6 yaş programında çocukların sadece maddi yaşamının değil, bununla birlikte onların manevi yaşamlarının da gelişimleri hedeflemektedir. Bu durum, insanın hem biyolojik hem de ruhsal yönünün dikkate alındığını göstermektedir. Ancak MEB programında söz konusu amaç yeteri kadar vurgulu ve belirgin değildir.

5. MEB okul öncesi müfredatında çocukların ilkokula hazırlanması amaçlar arasında açık bir şekilde belirtilirken, DİB 4-6 yaş programında bu maddeye yer verilmemiştir.

6. MEB okul öncesi programında çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarının sağlanması amaçlar arasında açık bir şekilde ifade edilirken, söz konusu madde DİB 4-6 yaş programının amaçları arasında geçmemektedir.

³¹⁸ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 9.

³¹⁹ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 6.

Yukarıda her iki programda çocukların bilişsel, duygusal, fiziksel vb. gelişimleri, sosyal ve kültürel değerleri öğrenmeleri, diğer kültürleri de tanıyıp saygı göstermeleri, huzurlu ve mutlu olmaları, milli birlik ve bütünlük içinde yaşamaları, çevresini keşf etme gibi kabiliyetlerin ortaya çıkarılmasının amaçlandığı tespit edilmiştir.

3.2. Dini Değerler Eğitimi Açısından Her İki Programın İçeriklerinin (Değerlerin) Karşılaştırılması

Toplumun yapısında, dili ve sosyal hayatında etkili olan ahlak ve inanç etkilerine temas etmek yerinde olacaktır. Yaşanabilir toplumların inşasında inanç, ahlaki ve kültürel değerlerin önemi büyüktür. Bu değerlerde oluşan sorunlar toplumda bir takım sıkıntıların oluşumuna zemin hazırlar. Bu durum özellikle toplumun geleceği olan çocuklarda ahlak ve karakter açısından istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bahsi geçen sıkıntıların yaşanmaması veya en aza indirgenmesi için inanç, milli ve kültürel değerlerin erken yaşlarda öğretilmesi önem arz eder. Bu nedenle ahlaki ve kültürel değerlerimize sahip çıkılması, önemli şahsiyetlerin sonraki nesillere rol model olarak gösterilmesi anlam kazanmaktadır..³²⁰

DİB ve MEB programlarının içeriklerinin karşılaştırılması konusu her iki programdaki değerlerin tespiti ve bunların mukayese edilmesi çerçevesinde ele alınacaktır. Her iki programı mukayese etmeden önce programların muhtevaları ayrı başlıklar halinde verilecektir.

3.2.1. DİB 4-6 Yaş Programında Yer Alan Değerler

DİB 4-6 yaş programında değerler dersine ve bu dersin kazanımlarına yer verilmiştir. 4-6 yaş programında değerler eğitimi dersi, farklı konulardan oluşmaktadır. Müfredatta geçen 11 değer şunlardır: Saygı, işbirliği, doğruluk ve dürüstlük, sorumluluk, yardımlaşma/paylaşma, empati, adalet, adab-ı muaşeret, sabır, sevgi/merhamet, milli/dini değerler..³²¹

DİB 4-6 yaş müfredatında yer alan dini değerler, çoğunlukla verilen derslerde ve bu derslerdeki üniteler altında geçmektedir. Dolayısıyla bu müfredattaki dini

³²⁰ Abdulhamit Karademir - İlknur Çelik, “Okul Öncesi Öğretmenleri Bakış Açısıyla Milli Değerlerimiz: Türk Büyükleriyle Ahlâk Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/40 (Aralık 2020), 279.

³²¹ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı* (2023), 4.

değerlerin ne olduğunu tespit edebilmek ve değerler eğitimi ile ilişkisini kurabilmek için derslerin muhtevalarına değinmemiz gerekecektir.

DİB 4-6 yaş programında Dini Bilgiler, Değerler Eğitimi, Kur'an-ı Kerim, Tamamlayıcı Kazanım (kavramlar, renkler, sayılar, şekiller vb.), Beslenme ve Temizlik olmak üzere toplamda beş ders bulunmaktadır. Bu derslerden dini değerler ile doğrudan ilişkili bulunan dersler ise Dini Bilgiler ve Değerler Eğitimi dersleridir. Kur'an-ı Kerim Dersi ile Beslenme ve Temizlik Dersleri dolaylı olarak dini değerler eğitimiyle ilintilidir. Tezin ilerleyen kısımlarında bu derslere ayrıca yer verilecektir. Şimdi sadece Dini Bilgiler ile Değerler Eğitimi derslerinin muhtevaları maddeler halinde zikredilecektir.

4-6 yaş programındaki Dini Bilgiler dersi ile Değerler Eğitimi dersinin ünitelerine göre dağılımı şu şekildedir:³²²

1-Dini bilgiler:

*Temel Dini Bilgiler: İslam dinin temel kavramları (İslam'ın şartları, Kelime-i Tevhid'in ve Kelime-i Şehadet'in Arapça okunuşları ve anlamları).

*Allah' ı Tanıyorum: Sevgi, merhamet, sorumluluk.

*Peygamberi Tanıyorum: Adalet, sevgi, dostluk, iş birliği, doğruluk/güvenirlilik.

*Kitabımı Tanıyorum: Dürüstlük, sorumluluk, empati, adalet.

*Dua: Kardeşlik, empati, mutluluk.

*Namaz: Sorumluluk, mutluluk, saygı.

*Oruç: Empati, israf, iyilik, yardımseverlik.

*Dini Mekânları Tanıyorum: Mescit ve camiler.

2-Değerler Eğitimi:

*Saygı

*İş birliği

³²² DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı (2022), 12-45.

- *Sorumluluk
- *Empati
- *Adalet
- *Sabır
- *Yardımlaşma/ paylaşma
- *Doğruluk ve dürüstlük
- *Adab-ı muaşeret
- *Sevgi/merhamet
- *Milli/dini değerler

Yukarıda geçen değer ve kazanımlar, çocuğun kişisel gelişimine, sosyal ortamda yaşama becerisine ve kendisinin birey olduğunu fark etmesine, doğaya ve yaratılan canlılara şefkatle bakmasına, yaşamı ile Allah ve Hz. Peygamber arasında bağlantı kurmasına yöneliktir. Hz. Peygamber'in kişiliği, sosyal yaşamı, insan, hayvan ve doğa ile ilişkisini öğrenmek de din ve değerler eğitimi kapsamında müfredata eklenmiştir.

DİB 4-6 yaş programının konu dağılımına bakıldığında İslam dininin evren ve aktüel hayat ile ilişkisi çerçevesinde bütüncül bir yaklaşım sergilendiğini belirtmek mümkündür. Bu yaklaşım, İslam'ın sadece belli formel ibadetlerle sınırlı tutulamayacağını ve hayatın bütün alanları ile ilgisinin olduğunu çocuklara hissettirmesi açısından da dikkate değerdir.

3.2.2. MEB Okul Öncesi Programında Yer Alan Değerler

MEB okul öncesi programında geçen değerleri vermeden önce, bu programda değerlerin nasıl ve ne şekilde yer aldığı değerlendirilecektir. MEB okul öncesi eğitim programında değerler eğitimi müstakil bir alan olarak değil, kazanım ve göstergeler şeklinde ve bir blok halinde ele alınmıştır.³²³ MEB, okul öncesi eğitim müfredatında (2013) 63 kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar içerisinde 9 değere (saygı, sevgi, öz saygı, kendini kontrol etme, sorumluluk, temizlik, duyarlı olma, hoşgörü, nezaket)

³²³ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı Ankara*, (2013), 17.

ilişkin 19 farklı kazanım bulunmaktadır.³²⁴ MEB okul öncesi müfredatında, konu veya tema merkezli eğitim söz konusu olmadığı için bu eğitim süreci planlanırken çeşitli konulardan yararlanılabileceği belirtilmiş, asıl amacın kazanım ve göstergeler olduğuna vurgu yapılmıştır.³²⁵ Bu müfredata göre eğitimci, ihtiyaç halinde programda yer almayan bir kazanım ve/veya göstergeleri, Türk Millî Eğitiminin amaçları, okul öncesi eğitimin amaçları, programın temel felsefesiyle tutarlı olması ve diğer kazanımlarla çakışmaması şartıyla eğitim planına ekleyebilecek ve farklı etkinlik, ortam ve materyallerden yararlanarak öğrenme süreçlerini zenginleştirebilecektir.³²⁶

Programın ilkelerinde “Okul öncesi dönemde verilen eğitim ile çocukların sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi duygu ve davranışları geliştirilmelidir.”³²⁷ maddesi ile “Eğitim, çocuğun kendine saygı ve güven duymasını sağlamalı; ona öz denetim kazandırmalıdır.” maddesi yer almaktadır.³²⁸ Bu maddelerden yola çıkarak müfredatta sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, özdenetim değerleri ele alınmıştır. 2017’de Talim Terbiye Kurulunun Yenilenen Müfredatta Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar aşağıda belirtilen şekilde hazırlanmıştır:

“Adalet: Adil olma, eşit davranma, paylaşma.

Dürüstlük: Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...

Öz denetim: Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...

Sabır: Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...

Saygı: Alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...

³²⁴ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı Ankara*, (2013), 19-36.

³²⁵ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 16.

³²⁶ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 15.

³²⁷ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 11.

³²⁸ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 11.

Sevgi: Aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma... Sorumluluk: Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...

Vatanseverlik: Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...

*Yardımseverlik: Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...*³²⁹

Okul öncesi müfredatının esnek olması, il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerince değerlerin öğretilmesinde bazı farklılıkların oluşmasına sebep olmuştur. Örneğin Denizli İl Milli Eğitim Müdürlüğü değerleri demokrasi-adalet, sorumluluk, sevgi-saygı, selamlaşma, özgüven, sabır, vatanseverlik-yardımlaşma, empati-hoşgörü³³⁰ şeklinde programında yer verirken; Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü ise değerleri aile-toplum, yardımlaşma-dayanışma (paylaşma, işbirliği ve tasarruf), temizlik (kişisel temizlik, çevre temizliği), hoşgörü, sabır, sevgi-saygı (vatan, insan, doğa sevgisi, farklılıklara saygı), doğruluk ve dürüstlük, adalet-sorumluluk (adil olma, kendine karşı sorumluluk ve çevresine karşı sorumluluk) şeklinde programına almıştır.³³¹

Son zamanlarda MEB'in yurt genelinde "Değerler Eğitimi Projesi", "Yaşayan Değerler Eğitimi Programı", "Yaşayan Değerler ve Karakter Eğitimi" projelerinin yanı sıra velilere yönelik etkinlik ve uygulamalar gerçekleştirmesi, buna ek olarak değerler eğitimi ilgili kitapların basılması, kurum nezdinde değerler eğitiminin önemsendiğinin göstergelerindendir.³³²

3.2.3. Programların İçerik Bakımından Karşılaştırılması

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programları geçen değerler verildikten sonra, her iki programda geçen değerler karşılaştırılacaktır.

³²⁹ MEB, *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*, 22.

³³⁰ <https://denizliarge.meb.gov.tr/www/edep-egitimde-degerler-egitimi-projesi/icerik/258> (05.04.2023).

³³¹ <https://malatyaarge.meb.gov.tr/www/degerler-egitimi-aylara-gore-islenecek-konular/icerik/5>, (05.04.2023).

³³² Şenol Yaka vd., "Okul Öncesi Eğitimde Verilecek Öncelikli Değerlere İlişkin Veli Görüşleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28 (Aralık 2014), 172.

1. DİB 4-6 yaş programında değerler müstakil bir başlık altında verilirken, MEB okul öncesi programında ise ayrı bir alan olarak değil, kazanım ve göstergelerde bütüncül bir şekilde verildiği tespit edilmiştir.

2. DİB 4-6 yaş programında bilişsel, dil ve motor gelişimi ile ilgili kazanımlarda değerlere yer verilirken, MEB okul öncesi programında yer verilmemiştir.

3. DİB 4-6 yaş programında geçen değerler eğitimi dersinin hedefi, amacı ve kazanımları programda açık bir şekilde belirtilirken, MEB'in okul öncesi programında ise açık bir şekilde geçmemektedir.

4. DİB 4-6 yaş programında ünite şeklinde 11 değere (saygı, işbirliği, doğruluk ve dürüstlük, sorumluluk, yardımlaşma/paylaşma, empati, adalet, adab-ı muaşeret, sabır, sevgi/merhamet, milli/dini) ve 11 kazanıma (temizlik, kendini kontrol etme, öz saygı, duyarlılık, hoşgörü, adab-ı muaşeret, nezaket, arkadaşlık, vatanseverlik, dürüstlük, israf, misafirperverlik) yer verilirken; MEB'in okul öncesi programında 9 değere (saygı, sevgi, öz saygı, kendini kontrol etme, sorumluluk, temizlik, duyarlı olma, hoşgörü, nezaket) yer verilmiştir. Ancak adalet, dostluk, dürüstlük ve vatanseverlik gibi değerlere yer verilmemiştir.

5. DİB programında değerler sistematik bir şekilde yer alırken, MEB'in okul öncesi programında sistematik bir şekilde yer almamıştır.

6. DİB 4-6 yaş programında milli ve kültürel değerlere yer verilirken öğretici kitabında ise bu konudaki önemli şahsiyetlere ulaşılmıştır. MEB programında “*Her toplum milli ve kültürel değerlerini benimseyen...*” ibaresinde, kültürel değerlerini benimseyen bireylere vurgu yapılırken milli ve kültürel değerlere ise az yer verilmiştir. Bu müfredatta çocukların kültürel, bireysel, sosyal farklılıkları ve ülkelerin kendine özgü kültürel özellikleri birer zenginlik olarak yer almış ve kazanım şeklinde zikredilmiştir. Fakat bu kazanımda yer alan kültürel değerlerle ilgili herhangi bir bilgiye değinilmemiştir.

Aşağıda DİB 4-6 yaş programı (2022) ile MEB okul öncesi programında (2013) yer alan ortak değerlerin kavramları müstakil başlıklar halinde incelenecektir.

Her iki programda zikredilen bu kavramların nasıl yer aldığı, farklı ve benzer noktaları irdelenecektir.

3.2.3.1. Saygı

DİB 4-6 yaş programında değerler eğitimi alan dersinde pek çok değere ünite başlığı altında yer verilmiştir. DİB ve MEB programlarında ortak olarak geçen değerlerden olan saygı kelimesi “*Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram*”³³³ anlamlarına gelir. Önemli değerlerden biri olan saygı, çocukların kendisine, insanlara, çevreye, insanların düşüncelerine, farklılıklara, kişilerin özel alanlarına, bitkilere, hayvanlara, çevremizdeki canlı varlıklara hâsılı yaratılan her şeye değer verilmesini sağlar. Bu değerın tezahürü ise yaratılanlara zarar vermemek ve onlara karşı dikkatli davranmaktır.

DİB müfredatında bir ünite olarak yer alan saygı değeri 36 yerde geçmektedir. Bu müfredatta kendine ve diğer insanlara niçin ve nasıl saygı duyulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Saygı duymanın Allah’ın sevdiği davranışlar arasında olduğu da programda zikredilmiştir.³³⁴

Saygı değerinin kendisini hissettirdiği alanlardan biri, okul öncesi dönemindeki çocuklardır. DİB müfredatında çocukların bireysel, sosyal ve kültürel farklılıkları birer zenginlik olarak kabul edilip bunlara saygı gösterilmesi için uygun etkinliklerin düzenlenmesi gerektiğine işaret edilmiştir.³³⁵ Müfredatta saygı kavramına yapılan bu vurgular ile mezkûr değerin çocuklara kazandırılması ve davranışa dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Örneğin Kur’an Kursları Öğretici Kitabında proje ödevi (değer ağacı), drama (rüzgâr ve güneş), hikâye (Zeyd’in Kuşu), performans ödevi (cami maketi), oyun (saygıyla anıyorum), melodi (Hz. Peygamber’e saygı, salavat), farklı boyama ve etkinliklerle çocukların saygı konusunu pekiştirmeleri amaçlanmıştır.³³⁶

MEB okul öncesi müfredatında ise “saygı” ayrı bir alan olarak değil, diğer değerler gibi kazanım ve göstergelerde yer almıştır. Bu müfredatta “Saygı” ile ilgili

³³³ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Saygı” kelimesi, <https://sozluk.gov.tr> (19.04.2023).

³³⁴ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı, 19.

³³⁵ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı, 19.

³³⁶ DİB, Kur’an Kursları Öğretici Kitabı 4- 6 Yaş Grubu, 53-79.

olarak çocukların kendilerine ve farklılıklara saygı duyması, farklı bireylerle uyumlu bir şekilde yaşamaya teşvik edilmesi temel hedefler olarak zikredilmektedir.³³⁷ Çocukların kendisinin ve diğer insanların farklı özellikleri olduğunu söylemesi ve yapılan etkinlikleri farklı özellikteki çocuklarla birlikte yapabilmeleri kazandırılan saygının bir sonucudur. Anlaşıldığı üzere çocukların bireysel, sosyal ve kültürel farklılıkları birer zenginlik olarak kabul edilip, bunlara saygıyı öğrenmeleri için uygun etkinliklerin düzenlenmesi de MEB programında önerilmiştir. Bu da çocukların kendi kültürü ile beraber diğer kültürel farklılıkları tanımada kolaylaştırıcı bir unsurdur.

Her iki müfredatı genel olarak bakıldığında ortak olan bazı vurguların öne çıktığını ifade edebiliriz. Bunu da çocukların kendisine, çevresindeki insanlara ve diğer farklılıklara saygı duyması şeklinde özetlemek mümkündür. Ancak DİB 4-6 yaş müfredatında saygının farklı yönleri ve tezahürleri de yer almıştır. DİB müfredatı, çocukların canlı ve cansız evrende var olan her şeye saygı duymalarına, neden, niçin ve nasıl saygı duyulması gerektiği soruları üzerinde düşünmelerine daha fazla olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte Allah'ın yarattığı canlı-cansız her şeye saygı duyulmasının planlanması, çocukta erken yaşlardan itibaren bir inançsal düşüncenin yayılması da hedeflenmektedir. Bu açıdan bakıldığında DİB müfredatında saygı değerinin daha geniş çerçevede değerlendirdiğini ifade etmek mümkündür. Öte taraftan MEB okul öncesi müfredatında saygı değeri, kazanımlardan daha çok kültürel farklılıklar çerçevesinde ele alınmıştır.

3.2.3.2. Sabır

Çocukların gelişimlerini olumlu yönden etkileyen ve çocuklara kazandırılmasında iyi dönütler almayı sağlayan değerlerden olan sabır kelimesi TDK'da "*Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi; dayanç, çıdam; olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme*"³³⁸ anlamlarına gelmektedir. Sabır, zorluk ve sıkıntı içinde bulunan kişinin, öfke duygusunu kontrol etmesini, kişinin güçlü ve dirençli olmasını, olayların sonunu beklemesini, telaş ve acele etmemesini öğretir.³³⁹ Erken çocukluk

³³⁷ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 11-12.

³³⁸ Türk Dil Kurumu "Sabır" sözcüğü, <https://sozluk.gov.tr>. (10.08.2023).

³³⁹ Mehriban Yıldız, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynler İçin Değerler Eğitimi Yaklaşımlarını Değerlendirme Ölçeği'nin Geliştirilmesi Ve Ebeveynlerin Değerler Eğitimi*

döneminde sabır değerinin öğretimi hem çocuğun yaşadığı dönem hem de gelecek dönemlerde onun dirençli olmasına yardımcı olur.

Sabır, DİB 4-6 yaş müfredatında müstakıl bir ünite olarak yer almaktadır. Sabır kavramı müfredatta on altı yerde geçmektedir. DİB müfredatında sabır değeri insan hayatında, doğada ve dinde olmak üzere üç perspektiften ele alınmıştır. Bunların tasnifini şöyle yapmak mümkündür:

1. İnsan hayatında sabırlı olmak: Çocuğun hayatının çeşitli dönemlerinde sabrı gerektiren durumlarla karşılaşabilmesi, beklemenin gerektiğine, iletişimde, oyunda, sırada vb. durumlarda sabırlı olması.

2. Doğaya bakarak sabrı öğrenmek: Kelebeğin kozadan çıkması, bitkilerin büyümesi, meyvelerin olgunlaşması gibi doğadan sabır olaylarının gözlemlenmesi.

3. Dinin sabrı öğütlemesi: Allah'ın sabırlı olan kişileri sevmesi, Hz. Peygamber'in sünnetinde sabrı yaşayıp tavsiye etmesi, oruç ibadetinin sabrı öğretmesi vb.³⁴⁰

Ayrıca Kur'an Kursu Öğretici kitabında sabırla ilgili bazı argümanlar farklı tekniklerle kullanılmakta ve öğretmenlerin bunları uygulamaları tavsiye edilmektedir:

Performans ödevi (sabır mikrofonu)

Proje ödevi (değer ağacı)

Drama (sabır)

Hikâye (portakal ağacı, Hz Eyyüp'un sabrı, Penguen'in Sabrı)

Pandomi (sabır)

Şiir (sabrın sonu selamet)

Siyer (sabırlı Peygamberim).

Etkinlik (turşu kurma, tohumların çimlenmesi).

Yaklaşımlarının Belirlenmesi (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 23.

³⁴⁰ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 26.

MEB okul öncesi müfredatında ise sabır değeri üç yerde geçmektedir. Bunların konularına göre tasnifi şöyle yapılabilir:

1. İletişimde sabır: Çocuğun karşısındakini dinlemesini sağlamak
2. Eğitimde sabır: Konuların tekrarından hoşlanmayan ve sabırsız olan çocuğa farklı bakış açıları kazandırıp onu faydalı çalışmalar yapmaya yönlendirmek
3. Soruları cevaplandırmada sabır: Çocuğun kendisine sorulan soruları, sabırla cevaplamasını sağlamak.³⁴¹

Her iki müfredatı sabır değeri çerçevesinde bir mukayeseye tabi tuttuğumuzda şu hususların öne çıktığı görülmektedir.

*Her iki müfredatta sabır değeri, çocukların iletişim kabiliyetlerini harekete geçirmek ve düzeylerini geliştirmek üzere ele alınmıştır.

*MEB okul öncesi müfredatında çocuğun kişisel ve sosyal gelişimine destek ön planda iken, DİB 4-6 yaş müfredatında ise çocuğun kişisel, sosyal ve dini gelişiminin desteklenmesi ve çocuğun doğayı keşf ederken din ile ilişkilendirmesi söz konusudur.

*MEB müfredatında çocuğun doğaya yönlendirilmesi, onun doğayı keşfetmesine ve sabır konusu gösterilerek öğrenilmesine imkân sağlayacaktır. MEB müfredatında yer alan “çocuğun soruları cevaplama konusunda sabırlı olması” ifadesine benzer bir ifadenin DİB müfredatında da yer alması, çocuğun gelişimine katkıda bulunacaktır.

3.2.3.3. Sevgi/Merhamet

Sevgi kelimesi “*İnsanın bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu*”³⁴² anlamlarına gelir. Çok kapsamlı olan sevgi bireye, çevresine, canlı veya cansız tüm varlıklara gösterilebilir. Merhamet kelimesi de “*Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı üzüntü ve acıma*”³⁴³ anlamına gelir. Dolayısıyla bu iki kavram, muhtevaları itibarı ile oldukça zengindir. Söz konusu iki kavram, erken çocukluk dönemlerindeki bireylerin

³⁴¹ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 108.

³⁴² Türk Dil Kurumu “Sevgi” sözcüğü, <https://sozluk.gov.tr>. (19.04.2023).

³⁴³ Türk Dil Kurumu “Merhamet” sözcüğü, <https://sozluk.gov.tr>. (19.04.2023).

gelişimleri ve eğitimlerine katkı sunan değerler arasında yer alır. Dini duygu sevgi, güven vb. duygularla eş zamanlı olarak geliştiği için sevgi temelli bir ilişki ağı içerisinde büyüyen çocuklar, ileride çevresine ve dine karşı olumlu yönde duygular beslerler. Böyle bir ortamda yetişmeyen çocuklarda ise telafisi zor olan bazı davranışlar ve ahlaki bozukluklar baş gösterebilir.³⁴⁴ Okul öncesi dönemdeki çocuklara yönelik sevgi ve merhamet kavramlarının, uygulamalı bir şekilde öğretilmesi önem arz etmektedir. Canlı ve cansız varlıkları seven ve onlara merhametle yaklaşan çocuklar, çevresindekilere zarar ya da acı vermekten kaçınır ve onlara sevgi ve merhametle yaklaşmaya çalışır.

DİB 4-6 yaş müfredatında “Sevgi” değeri “Merhamet” değeri ile birlikte 32 yerde geçmektedir. Sevgi/Merhamet değerleri ile ilgili öğretici kitabındaki kazanımlar şu şekilde belirtilmiştir:³⁴⁵

1. Sevgi ve merhamet kavramlarının anlamlarını söyler
2. Kendini, ailesini, arkadaşlarını, çevresindeki canlı ve cansız varlıkları, Allah’ı ve Peygamber’i sevdiğini söyler.
3. İnsanların Allah’a olan sevgilerinin bir gereği olarak camiye gelip ibadet ettiklerini, Allah’ın kâinatı bir düzen içerisinde yarattığını, sevgi ve merhamet davranışlarının olumlu sonuçlarını fark eder.
4. Kendi hayatından da sevgi ve merhamet örnekleri verir.
5. İslam dininin sevgi dini olduğunu ifade eder.

Bu müfredatta sevgi/merhamet değerlerinin öğrenciler tarafında pekiştirilmesi için şu anlatım yöntemlerine müracaat edilmiştir:

Performans ödevi (Sevgi Çiçeği)

Drama (Bilge Kuşu- Kukula)

Hikâye (Peygamberimiz ve Karıncalar)

Oyun (Döne Döne Oynayalım)

³⁴⁴ Muhammed Muhdi Gündüz, “Hz. Peygamber’in Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Kişilik Gelişimi İçin Öne Çıkardığı Bazı Hususlar”, 114.

³⁴⁵ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı, 25.

Allah'ın tüm canlılara rahmeti ve merhameti (Rahman Olan Allah Hikâyesi).³⁴⁶

MEB okul öncesi müfredatında ise sevgi değeri üç konu çerçevesinde ele alınmıştır:

1. Çocuklarda sevgi duygusunun gelişimi
2. Sevginin davranışa dönüştürülmesi
3. Çocuklara kitap sevgisinin aşılması.

Her iki müfredatta sevgi/merhamet değeri, amaçları bakımından karşılaştırıldığında şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

* MEB müfredatında “Sevgi/Merhamet” değeri, yukarıdaki üç konu çerçevesinde ele alınmışsa da kazanım ve göstergelerde bu değerlere temas edilmemiştir.

*MEB okul öncesi programında diğer tüm değerlerde olduğu gibi sevgi/merhamet değerinde de öğretmenlerin yaptıkları sınıf içi çalışmalarını aylık faaliyet raporuna kaydetmeleri talep edilmektedir.³⁴⁷

* Her iki müfredat, spesifik bazı maddelerde farklılaşsa da kalkış noktası itibarı ile ortaklaşmaktadır. Örneğin her iki müfredat da çocuklara sevgi duygusunun kazandırılmasını ve bu sevginin davranışa dönüştürülmesini amaçlamaktadır. MEB müfredatında kitap sevgisinin çocuklara farklı yöntem ve tekniklere aşılması gerektiği hususu ayrıca dikkat çekicidir.

* DİB programında kitap sevgisinin çocuklara kazandırılması yer almazken, MEB’de programında çocuklara kitap sevgisinin kazandırılmasına ve buna yönelik etkinliklere yer verilmiştir. DİB 4-6 yaş öğretici kitabında zikredilen hikâyelerin çocuklara okunması, çocukların bunları dinlemesi ve ilgi duymalarının sağlanması dikkate değerdir.³⁴⁸ Kanaatimizce çocuklara sevgi temelinde kitap okuma davranışının kazandırılması amacıyla DİB müfredatında yer alan sevgi ünitesinde kitap ve sevgi ifadelerine birlikte yer verilebilseydi, daha isabetli olurdu.

³⁴⁶ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 26-43.

³⁴⁷ MEB, Okul Öncesi Eğitim Programı, 46.

³⁴⁸ DİB, Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4- 6 Yaş Grubu, 10.

3.2.3.4. Empati

“Empati” kelimesi “Duygudaşlık” kelimesi ile aynı anlamı taşımaktadır. TDK’ da duygudaşlık “*Aynı duyguları paylaşma; kendini duygu ve düşüncesinde bir başkasının yerine koyabilme*” anlamlarına gelir.³⁴⁹ Empati, kişinin kendisini başkasının yerine koyması, onun gibi hissetmesi, onun duygu, düşünce ve heyecanının farkında olup onu anlaması ve karşısındaki kişilerin bakışını kavramasıdır.³⁵⁰ Empati, bireyin diğer insanların duygu ve ihtiyaçlarını kabul etmelerini ve onlarla sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olur.³⁵¹

DİB 4-6 yaş müfredatında empati değeri müstakil bir ünite ve toplamda beş yerde geçmektedir. Bu müfredatta empati değeri, çocuğun kendi duygu ve düşüncelerini tanıma, başkalarının duygu ve düşüncesinin olduğunun farkına varma, arkadaşlarının mutluluğunu ve üzüntüsünü anlama, yardımlaşma ve paylaşmayı öğrenme kazanımları ile yer almaktadır.³⁵² Ayrıca empati değeri, DİB 4-6 yaş müfredatında oruç ibadeti, sabır, yardımlaşma/paylaşma, saygı ve sevgi/merhamet değerleri ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.³⁵³

MEB okul öncesi müfredatında empati kavramı sadece bir yerde geçmektedir. Bu müfredatta empati değeri, çocuğun bir olay veya durumla ilgili olarak başkalarının duygularını, bu duyguların nedenini ve sonuçlarını açıklayabilme, başkasının duygularını hem sözel hem de jest ve mimikleriyle gösterebilme kazanımları ile yer almıştır.³⁵⁴

Her iki müfredatın empati değerinin önemi, örneklendirilmesi ve davranışa dökülmesi gibi alanlarda ortaklaştığı görülmektedir. DİB müfredatı empati değerini çocuğun soysal, duygusal, dini gelişimi açısından ele almış ve diğer değerlerle ilişkilendirmiştir. Örneğin empati, oruç ibadetiyle ilintilendirilmiş, böylece aç olan insanların hissettiklerinin çocuğun dünyasında da karşılık bulması amaçlanmıştır.

³⁴⁹ Türk Dil Kurumu “Duygudaşlık” sözcüğü, <https://sozluk.gov.tr>. (10.08.2023).

³⁵⁰ Sezergül Yıkılmış, “Türkiye Türkçesinde Empati Dili (Söylem Çözümlemesi)”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9/21 (2020), 41.

³⁵¹ Yıldız, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynler İçin Değerler Eğitimi Yaklaşımlarını Değerlendirme Ölçeği'nin Geliştirilmesi Ve Ebeveynlerin Değerler Eğitimi Yaklaşımlarının Belirlenmesi*, 20.

³⁵² DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 23.

³⁵³ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 18.

³⁵⁴ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 28.

MEB müfredatında ise empati değeri, çoğunlukla çocukların sosyal, dil ve duygusal gelişimleri çerçevesinde ele alınmıştır.

3.2.3.5. Sorumluluk

Kelime anlamı itibariyle sorumluluk “*Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorumluluk, mesuliyet*” anlamlarına gelir. Okul öncesi eğitim süreçlerinde dikkate alınması ve öğretilmesi gereken değerlerden biri de çocuğun mesuliyet duygusunu geliştiren sorumluluk değeridir. Sorumluluk, çocuğun yaşına, gelişimine ve algısına uygun olarak kararlar almasına ve onları uygulamasına yardımcı olur. Tecrübe kazanarak oluşan bu süreç başarılı bir şekilde devam ettirilirse, çocuğun ileriki dönemlerde sorumlulukları alabilecek cesaretinin oluşumuna zemin hazırlayacak ve ona önemli katkılar sunacaktır.³⁵⁵ Dolayısıyla sorumluluk, çocuğa kendi alanlarını tanımasını, çevresine karşı tutum ve davranışlarını kontrol etmesini sağlar.

DİB 4-6 yaş müfredatında sorumluluk değeri 27 yerde geçmektedir. Bu müfredatta “sorumluluk” değeri “görev/sorumluluk” kazanımı olarak; çocuğun kendine, ailesine, başkalarına, Allah’a ve Peygamber’e karşı görev ve sorumluluğu, günlük yaşamdan sorumlulukla ilgili örnekler vermesi, öğrendiği bu davranışı hayata aktarması, gireceği ortamların kurallarının olduğunu bilip sorumluluk gereği davranışlarına çeki düzen vermesi, çevre ve beden temizliği, yemek, dinlenme, giyinme gibi öz bakım becerileri ile ilgili sorumlulukların öğretilmesi, yetişkin müdahalesi olmadan çocuğun kendi özgür iradesiyle bir işe başlaması ve o işi bitirmesi için gerekli ortamın sağlanması şeklinde geçmektedir.³⁵⁶

DİB 4-6 yaş müfredatının öğretici kitabında görev/sorumluluk değeri ve kazanımı ile ilgili ise şu çalışmaların yapılması tavsiye edilmiştir:

Performans ödevi (Geri Dönüşüm Kutum)

Hikâye (Musa’nın Domatesleri)

Oyun (Ördek Kukla)

³⁵⁵ Sümeyye Sürmen, *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 85.

³⁵⁶ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı*, 22.

Etkinlik (Sorumluluklarım Var)

Şiir (Abdest Alma)

Drama (Çevremizi Temiz Tatalım)

Veda Hutbesi'nin sorumlulukla ilgili bölümleri.³⁵⁷

MEB okul öncesi müfredatında ise sorumluluk en fazla geçen ikinci kazanımlardandır. Programın genel amaçlarında sorumluluk, “kendine ve topluma karşı görev ve sorumluluk sahibi kişiler” şeklinde yer almaktadır. MEB müfredatında sorumluluk değeri ile ilgili toplamda 11 kazanım yer almaktadır.³⁵⁸ İlgili programın kazanımlarında ise sorumluluk sahibi olmayı isteme ve verilen sorumlulukları yerine getirme isteği, evde ve okulda sorumluluk verilmesi (uygulama), sorumluluk sahibi vatandaş yetiştirme, Atatürk’le ilgili etkinliklerde sorumluluk alma gibi hak ve sorumluluklara yer verilmiştir.³⁵⁹

Her iki müfredatta sorumluluk değeri, dini değerler eğitimi ve amaçları bakımından bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda şunları söylemek mümkündür:

*MEB okul öncesi programında çocuğun, bir işi veya görevi başarmak için kendini güdülemesi, yetişkinin yönlendirmesi olmadan da işe başlaması ve bitirmek için gayret göstermesi kazanımlar arasında geçmektedir.³⁶⁰

*Müfredatın okul öncesi eğitiminin planlanması ve uygulanması bölümünde ise çocukların etkinlik ve oyun zamanındaki sorumlulukları ile OSB (Otizm Spektrum Bozukluğu) olan çocuklara karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği belirtilmiştir.

* Her iki programın sorumluluk değerinde, çocuğun kendisine ve çevresine karşı duyarlı ve sorumluluk sahibi kişilerin yetiştirilmesi ve kendi özgür iradesiyle sorumluluğunu yerine getirmesi amaçlanmıştır.

³⁵⁷ DİB, *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4- 6 Yaş Grubu*, 82-91.

³⁵⁸ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 9-11.

³⁵⁹ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 29-30.

³⁶⁰ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 28.

* MEB müfredatında, OSB’li (Otizm Spektrum Bozukluğu) çocuklara karşı sorumluluk bilinci açık bir şekilde belirtilirken, DİB müfredatında böyle bir ayrıntıya yer verilmemiştir.

*DİB müfredatında sorumluluk değeri öğretilirken aynı zamanda temizlik konusu, dini bilgi (Abdest), çevre bilinci, Peygamber’e karşı sevgi ve sorumluluk (Veda Hutbesi) gibi bilgiler verilerek çocuğun dini gelişimi de hedeflenmiştir. Bu anlamda DİB müfredatının, çocuğun gelişiminin maddi yönünün yanı sıra manevi değerlerle de desteklendiği; MEB programında ise söz konusu manevi değer tespit edilmemiştir.

3.2.3.6. Yardımlaşma/Paylaşma

Kelime anlamı olarak yardımlaşma “*Karşılıklı yardımda bulunmak*”³⁶¹ anlamına gelirken paylaşma kelimesi de “*İki veya daha çok kimsenin bir şeyi kendi aralarında belirli oranlarla dağıtmak; bölüşmek*”³⁶² gibi anlamlara gelmektedir. Okul öncesi dönemindeki çocuklara karşılıklı ilişkilerde yardımlaşma değerinin öğretilmesi, benimsetilmesi ve uygulanması oldukça önemlidir. Zira erken yaşlarda “yardımlaşma” değerini ve önemini kavrayan çocuklar, insanların ihtiyaçlarını giderme ve bencil olmama gibi yüce duyguları öğrenir.

DİB 4-6 yaş müfredatında yardımlaşma/paylaşma konusu 15 yerde geçmektedir. İhtiyaç durumunda yardım isteme, aynı şekilde ihtiyacı olana yardım etme, elindekileri ihtiyaç sahipleriyle paylaşma, yardımlaşmanın aynı zamanda bir iyiliğin göstergesi olduğunu ve Allah’ın yardımlaşan ve paylaşan kişileri sevdiğini belirten ifadeler müfredatta kazanımlar olarak yer almaktadır.³⁶³

Çocukların ihtiyaç durumunda yardım istemesi, tehlike ve kaza anında 112’yi ve 155’i arayarak yardım talep etmesinin vurgulanması, çocuğun kendisine güvenmesine ve ifade etmesine imkân sağlamaktadır.³⁶⁴

DİB programında Hz. Peygamber’in hayatından yardımlaşma ile ilgili bazı bölümlerin hikâyeleştirilerek anlatılması, onun yardımsever ve paylaşımcı olduğunun belirtilmesi, çocukta olumlu duyguların gelişimine katkı sağlar. Aynı şekilde Hz.

³⁶¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Yardımlaşma” kelimesi, <https://sozluk.gov.tr> (20.04.2023).

³⁶² Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Paylaşmak” <https://sozluk.gov.tr>. (10.08. 2023).

³⁶³ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı, 23.

³⁶⁴ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı, 23.

Peygamber'in sîret ve sünnetinden yardımlaşmaya dair kesitlerin çocuklara somutlaştırılarak sunulması, onların Peygamberimizi sevmelerine vesile olur.

DİB 4-6 yaş müfredatının öğretici kitabında yardımlaşma/paylaşma değeri ile ilgili şu çalışmaların yapılması tavsiye edilmiştir:

Performans ödevi (Yardımlaşma Kumbarası)

Proje ödevi (Değer ağacım)

Hikâyeler (Göçmen Kuşlar, Sahabenin Yardımlaşması, Ensar ve Muhacir, Susayan Köpek)

Drama (Kâinattaki Yardımlaşma)

Boyama (Aslan ve Fare)

Mescid-i Nebevi'nin yapımında yardımlaşma, sabır ve üzüntülerin paylaşılması.³⁶⁵

MEB okul öncesi müfredatında ise “yardımlaşma” değeri temel ilkeler, kazanımlar ve ek bölümünde yer almaktadır. Okul öncesi eğitimin temel ilkeleri başlığında “paylaşma” değeri şu ifadeler arasında yer almıştır: “Okul öncesi dönemde verilen eğitim ile çocukların sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi duygu ve davranışları geliştirilmelidir.”³⁶⁶

Bu müfredatta yardımlaşma değerinin, çocukta sorumluluk duygusunu geliştirdiğine ve bunu davranışa dönüştürmesi gerektiğine temas edilmiştir. Yardımlaşma değerinin kazanımlarında ise çocuğun kendi sorunlarını konuşarak çözebileceğine, çözemediği durumlarda yetişkinlerden yardım isteyebileceğine vurgu yapılmıştır.³⁶⁷

Yine bu müfredatta çocuk, temel güvenlik kurallarını ve herhangi bir tehlike ve kaza anında yardım isteyebileceği acil numaraları (Polis 155, Acil yardım 112 vb.) öğrenir.³⁶⁸

³⁶⁵ DİB, *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4- 6 Yaş Grubu*, 130-151.

³⁶⁶ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 11.

³⁶⁷ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 30.

³⁶⁸ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 36.

Çocukların paylaşma her zaman açık ve yardımsever olduğu, arkadaş grubu içerisinde yardıma ihtiyacı olanlara karşılık beklemeden yardım etmesi gerektiği öğretilir.³⁶⁹

DİB 4-6 yaş ile MEB okul öncesi müfredatlarında geçen “yardımlaşma” değeri, birçok noktada benzerlik göstermektedir. Çocuğun ihtiyaç sahibi kişilere yardım etmesi, ihtiyaç halinde başkalarından yardım istemesi, yardımı karşılık beklemeden yapması, tehlikeli durumlarda kendini korumayı ve acil numaraları (155, 112 vb.) öğrenmesi her iki müfredatta zikredilen ortak noktalardır.

3.2.3.7. Milli/ Dini Değerler

Çocukların okul öncesi eğitimde gelişimlerini destekleyecek akademik eğitim ile birlikte milli ve manevi eğitimi görmeleri de önemlidir. Milli ve kültürel değerler insanların beraberce yaşamalarında, iletişim kurmalarında ve etkileşimde bulunmalarında etkili olan, toplumu ayakta tutan, birliği sağlayan ve milletin geçmiş ve geleceğiyle bağların kurulmasına yardımcı olan etkenlerdendir.³⁷⁰

Milli ve manevi değerlerin öğretilmesi, çocukların gelişimini ve kişiliklerini desteklemektedir. Çocukların ülkesinin tarihe mal olmuş ve içinde yaşadığı kültür ile özdeşleşen büyüklerini tanıması, onlarda kültüre ait imgeleri yaşatmalarına ve kültürel değerlere sahip çıkma bilincinin oluşumuna yardımcı olacaktır.³⁷¹ Bunun için erken yaşlardan itibaren, çocukların anlayabileceği şekilde hikâye ve etkinlik faaliyetlerinin yaptırılması önem arz eden konular arasındadır.

DİB 4-6 yaş müfredatında milli/dini (manevi) değerler adı altında bir üniteye ve “belirli gün ve haftalar programında” ise milli ve dini günlere yer verilmiştir.

DİB müfredatının değerler eğitimi alanında Milli/Dini Değerler ünitesinde; milli ve dini bayramlar, Müslümanlar için önemli olan dini gün ve geceler, İstiklal Marşı, bayrak, ülkemiz için önemli tarihi olay ve şahsiyetler de yer almaktadır.³⁷²

³⁶⁹ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 111.

³⁷⁰ Ahmet Koç-Yusuf Budak, “Milli Değerlerin Kazanımında Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Etkisi Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* sayı: 54 (Haziran 2021), 59.

³⁷¹ Abdulhamit Karademir İlknur Çelik, “Okul Öncesi Öğretmenleri Bakış Açısıyla Milli Değerlerimiz: Türk Büyükleriyle Ahlak Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/40 (2020), 281.

³⁷² DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*, 28.

MEB müfredatında ise sadece “Cumhuriyet Bayramı, Atatürk Haftası, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramlarına” yer verilmiştir.³⁷³

MEB okul öncesi müfredatında belirli gün ve haftalar programında dini/manevi değerlere yer verilmemiştir. MEB okul öncesi eğitim programının Ek 7. MEB Okul Öncesi Eğitimi Programının Belirli Gün ve Haftalar çizelgesinde Milli Bayramlara (Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı) ve kutlamalara yer verilmiştir. Atatürk Haftası da çizelgede geçmiş, ayrıca çizelgeye Mahallî Kurtuluş Günleri ve Atatürk Günleri ile Tarihî Günler (gerçekleştiği tarihlerde) eklenebileceği belirtilmiştir.³⁷⁴

MEB müfredatında önemli olan bazı günlere (Dini Bayramlara, İstiklal Marşının Kabulü gibi) yer verilmemiştir. Ayrıca bu programda milli değer ve kültürümüzde yer alan önemli kişilere de (Yunus Emre, Mehmet Akif Ersoy, Seyit Onbaşı, Nasrettin Hoca, Keloğlan vb.) yer verilmemiştir. Söz konusu müfredatta belirli gün ve haftalar çerçevesinde pek çok çalışmalara yer verilirken; toplumun hafızasında yer edinen, halk tarafından kabul gören ve kutlanılan dini gün, gece ve haftaların müfredatta yer almaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.³⁷⁵ Bu nedenle dini gün, gece ve haftaların müfredatta yer alması gerekmektedir. Bu durum, hayatı içine girecek çocuğun hem dini duygularını besleyecek hem de yaşadığı toplumun bir parçası olarak uyum sağlayarak yaşamını devam etmesine olanak sağlayacaktır. Öte taraftan okul öncesi eğitimde önemli addedilen milli ve manevi günlerin çocuklar tarafından da bilinmesi, içselleştirilmesi ve çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi çocukların dini ve duygusal açıdan gelişimlerine katkı sunacak ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir faktör olacaktır.

Bu çerçevede bazı ülkelerin uygulamalarına temas etmekte yarar vardır. Bazı ülkelerde erken yaşlardan itibaren dini değerlere yönelik eğitimler verilmekte ve programlar düzenlenmektedir. Çeşitli kültürlerdeki dini değerlerin çocuk yaşlarda öğretilmesine dair örnekler bulunmaktadır. Örneğin Hristiyanlar için önemi olan Thankgivin/Şükran Günü, Cristmas/Noel Bayramı, Easter/Paskalya Bayramı gibi dini günlerde okul öncesi eğitim veren okullarda sınıf içi süslemeler yapılır, İncil’den

³⁷³ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 49.

³⁷⁴ MEB, *Okul Öncesi Eğitim Programı*, 84.

³⁷⁵ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 94.

hikâyeler, ayetler ve dualarla kutlamalar yapılır.³⁷⁶ Almanya’da erken çocukluk döneminde uygulanan programlarda sabah kahvaltılarına dua ile başlanmakta, Allah’a şükredilmekte, kiliseler ziyaret edilmekte ve İncil’de geçen olayları canlandırılarak günlük etkinlikler yaptırılmaktadır. Aynı şekilde Noel zamanında Aziz Martin veya Nikolaus günü gibi özel günlerde toplu ilahiler okunmakta, şükür bayramı kiliselerde kutlanmakta, Hz. İsa’nın doğumu ile ilgili maketler yapılmaktadır. Bu ve buna benzer etkinlikler, Hristiyanlıktaki dini değerlerin öğretilmesi ve kalıcı davranışlara dönüştürülmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir.³⁷⁷ İlâveten Hristiyanlarda yılbaşında öğrencilerin sınıflarını süslemesi ve hediyeleşmesi gibi etkinlikler yapılmaktadır. Bütün bu etkinlikler Batı’da yapılırken kendi kültürümüzde var olan dini bayramlarda ise çocuklara yönelik herhangi bir etkinlik yaptırılmamaktadır.

3.3. Dini Değerler Eğitimi Açısından Her İki Programın Metotlarının Karşılaştırılması

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programlarında geçen değerlerin metot açısından karşılaştırılması çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Her iki programı mukayese etmeden önce, programların metotları ayrı başlıklar halinde ele alınıp incelenecektir.

3.3.1. DİB 4-6 Yaş Programının Metodu

DİB 4-6 yaş kurslarında dini bilgiler, değerler eğitimi, Kur’an-ı Kerim, tamamlayıcı kazanım ile beslenme ve temizlik eğitimlerinin verildiğini belirtmiştik. DİB 4-6 yaş programında çocukların ilgisini çeken konuların olması, anlayabileceği bir dil ve yöntem ile anlatılması, uygulanma şekli ve niteliği de önem arz etmektedir. DİB, 4-6 yaş kurslarında çocukların gelişimlerine ve seviyelerine uygun dini değerleri desteklemeye yönelik *Etkinliklerle Elif-Bâ*,³⁷⁸ *Kur’an Kursları Etkinlik Kitabı 1-2*,³⁷⁹ *Adım Adım İyilik Okul Öncesi Eğitim Seti*,³⁸⁰ *Tahin ile Pekmez Okul*

³⁷⁶ Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*, İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, (2014), 216.

³⁷⁷ İlyas Erpay, “Gerekircilik İlkesi Temelinde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 1305-1327.

³⁷⁸ DİB, *Etkinliklerle Elif- Bâ* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 4-5.

³⁷⁹ DİB, *Kur’an Kursları Etkinlik Kitabı 1-2* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 5.

³⁸⁰ DİB, *Adım Adım İyilik Okul Öncesi Eğitim Seti* (Ankara: DİB Yayınları, 2022), 2.

*Öncesi Değerler ve Kavramlar Eğitim Seti*³⁸¹ gibi materyaller hazırlanmıştır. Ayrıca DİB'in web sitesinin Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü bölümünde daha başka materyaller de hazırlanmıştır.³⁸² Bu materyallerden hareketle DİB'in dini değerler eğitiminde hangi yöntemleri kullandığını tespit etmek mümkündür. Dini değerler eğitimi çerçevesinde DİB 4-6 yaş programında izlenen metotları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.DİB 4-6 yaş müfredatında yer alan dini bilgiler dersinin Allah'ı tanıyorum konusunda, çocukları doğadaki varlıkların özellikleri hakkında soru sormaya, merak etmeye, araştırmaya, incelemeye ve keşfetmeye yönlendirecek etkinliklerin yapılması.

2. Peygamberimizi tanıyorum konusunda sevgi, merhamet, adalet, sabır, dürüstlük vb. tüm değerlerin onun güzel ahlakı ile ilişkilendirilerek drama, hikâye vb. tekniklerle öğretilmesi.

3. Kitabımı tanıyorum konusunda, meyvelerden, hayvanlardan, doğa olaylarından, aydan, güneşten örnekler verilerek Kur'an-ı Kerim'in içeriğinin kâinat ve günlük hayatla ilişkili olduğu, mutluluk ve huzura götüren ilkelerin bulunduğu vurgulanarak çocukların düşünmelerinin sağlanması.

4. Namaz konusunda, abdest almanın temizliğe ve insan sağlığına katkısı anlatılarak, çocukların abdest, namaz vb. ibadetleri uygulamaları için fiziki ortamların oluşturulması.

5. Programda derslerin oyun, anlatım, soru-cevap, drama, örnek olay, kavram haritaları, tartışma gibi yöntem ve tekniklerin kullanılmasına vurgu yapılması.

6. Çocukların yaparak-yaşayarak öğrenebilecek, hayal güçlerini kullanabilecek, keşfedici ve eleştirel düşünme becerilerini aktive edebilecek, iletişim kurabilecek, duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade edebilecekleri ortamların oluşturulması.

³⁸¹ Menşure Şuşoğlu vd., *Tahin ile Pekmez Okul Öncesi Değerler ve Kavramlar Eğitim Seti* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 2.

³⁸² <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/detay/52/Genel-Mudur> (28.03.2023).

7. Verilen eğitimin içselleştirmesi ve pekiştirilmesi için çocuklara gerekli uygun zamanlamanın yapılması ve ihtiyaç halinde tekrarların yaptırılması.

8. Eşleştirme-karşılaştırma (önce iki nesne-sonra sayı arttırılabilir), sınıflandırma, sıralama etkinliklerinden yararlanılması ve kolaydan zora, basitten karmaşığa ilkesinin uygulanması.

9. Çocukların dikkatini toplamak için drama, bilmece, analogi, hikâye, şiir, şarkı ve sanatsal etkinlikler gibi yöntemlerden yararlanılması.

11. Harflerin şekilleri öğretilirken, kalemi doğru tutma, noktaları birleştirme, düz ve eğik çizgiler çizme gibi çocukların psiko-motor gelişimlerine katkı sağlayacak etkinliklere de yer verilmesi.

12. Kur'an dersinde görsel ve sesli materyallerden istifade edilmesi, ayrıca boyama, çizgi birleştirme ve farklı olanı bulma gibi etkinliklerin yaptırılması.

13. Ezberlenecek dualara kolaydan zora doğru olanların seçilmesi, koro halinde okutulması ve anlamlarına çocukların anlayabileceği şekilde kısaca değinilmesi.

14. Çocuklara şekiller öğretilirken çevresinden örneklerin verilmesi, farklı materyallerle (oyun hamuru, kurdan vb.) şekilleri yapmalarına imkân verilmesi.

15. Türkiye açısından önemli olan tarihi olaylar (Malazgirt, İstanbul'un fethi, Çanakkale zaferi, Milli mücadele, İstiklal Marşı, 15 Temmuz vb.) ile milli ve manevi şahsiyetlerin çocuğun seviyesine uygun etkinliklerle tanıtılması.

16. Çocuklara doğayı ve vatanını sevmenin gereği olarak geri dönüşümün öneminin vurgulanması, geri dönüşüme katkı sunulması, atık materyallerin dönüştürülebileceği ve tekrar kullanılabilir hale getirilebileceği ile ilgili etkinliklerin veya projelerin yapılması.³⁸³

³⁸³ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 28-39.

3.3.2. MEB Okul Öncesi Programının metodu

MEB okul öncesi programında, çocukların gelişimlerinin desteklenmesi için öğrenme sürecinde farklı materyal, yöntem ve teknikler önerilmiştir. MEB okul öncesi müfredatında kullanılan metotları şöyle sıralamak mümkündür:³⁸⁴

1. Eğitimcilerin eğitim sürecinde çocukların bildiklerinden başlamalarına ve deneyerek öğrenmelerine olanak tanınmaları.
2. Okul öncesi programda çocuklara verilecek eğitimin ve yapılacak etkinliklerin oyun temelli olması.
3. Etkinliklerin bireysel, küçük grup veya büyük grup şeklinde planlanıp uygulanması.
4. Matematik etkinliklerinde mümkün olduğunca gerçek nesneler ve sembollerle çalışılması.
5. Çocuklara özellikle standart olmayan ölçü birimleri (ayak, kalem, kürdan, kitap vb.) kullanarak doğal ölçme çalışmaları yapmalarına olanak sağlanması.
6. İlişki kurma, eşleştirme, gruplama, örüntü oluşturma, sıralama, sayma, toplama-çıkarma, geometrik şekilleri (sembolleri) tanıma ve grafik hazırlama çalışmalarının yapılması.
7. Drama ile çocukların bir grup içerisinde durum veya olayları kendi yaşantılarından yola çıkıp materyaller kullanarak dramatik formlar yoluyla canlandırılmaya çalışılması.
8. Olayların sözel veya sözel olmayan iletişim yöntemleriyle ifade edilmesi.
9. Öğretmenin gözetiminde uygulanan drama sürecinde ısınma, canlandırma ve değerlendirme çalışmalarına yer verilmesi.
10. Öykü oluşturma, dramatizasyon, rol oynama, doğaçlama yapılması, çizgi karakterler veya projeler üretilmesine fırsat verilmesi.
11. Değerlendirme aşamasında, eğitimci tarafından yansıtma ve değerlendirme sorularıyla drama etkinliğinin yaptırılması.

³⁸⁴ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 43-49.

12. Değerlendirmede çocuklardan süreç ile ilgili afiş hazırlamaları, resim yapmaları gibi farklı çalışmalar yapmalarına olanak tanınması.

13. Görsel algı (el-göz koordinasyonu, şekil-zemin ayrımı, şekil sabitliği, mekânda konum, mekânsal ilişkiler, hız, vb.); işitsel algı/fonolojik farkındalık (dinleme, konuşma, sesleri hissetme, ayırt etme, aynı sesle başlayan ve biten kelimeler üretme vb.); dikkat ve hafıza (benzerlikleri ve farklılıkları bulma, akılda tutma, hatırlama vb.); problem çözme ve tahmin çalışmalarında kalem kullanma ve el becerisi (kalemi doğru tutabilme, kalem kontrolü ve doğru kullanabilme, çizme, boyama, kesme, katlama, yoğurma, yapıştırma vb.); duyu eğitimi ve bununla birlikte nefes ve ritim çalışmalarının uygulanması.

14. Eğitimcilere çeşitli sanatsal tekniklerin ve artık materyallerin kullanıldığı kolaj ve üç boyutlu çalışmalar, kesme, yırtma-yapıştırma, boyama çalışmaları yapılması, bir sanatçının atölyesinin ziyaret edilmesi, bir müze veya galeriye gezi düzenlenmesi.

17. Çocukların Türkçeyi düzgün kullanmalarına yardımcı olmak, tekerleme söyleme, parmak oyunu oynama, şiir okuma, bilmece sorma, sohbet etme, resimli kitap okuma, etkileşimli ve paylaşımlı okuma, öykü anlatma, taklit oyunları, öykü tamamlama, başka öykü oluşturma, öyküyü tekrar anlatma, bir öyküyü resimlendirme ve resimlerden yeni bir öykü oluşturulması.

18. Müzik etkinliklerinde basit vurmali çalgılar çalarak el-göz koordinasyonu ve aynı anda iki elini birlikte kullanılması.

19. Çocukları dikkat etmeye, soru sormaya, merak etmeye, gözlemlemeye, araştırmaya, incelemeye ve keşfetmeye yönelten etkinliklerin (doğal ortamlara giderek yürüyüş yapma, doğayı, doğadaki canlı ve cansız varlıkları gözlemleme vb.) yapılması.

20. Fen etkinliklerinde mutfakta besin hazırlama, koleksiyon yapma, mevsim veya hava durumu panosu hazırlama, kitap ve dergi inceleme, fotoğraf çekme, fotoğraf inceleme, belgesel vb. izleme, mıknaş, büyüteç, pusula gibi basit araçları tanıma ve kullanma, doğal ve doğal olmayan malzemeleri inceleme ve ilgili bilim alanlarındaki kaynak kişileri konuk olarak çağırma etkinliklerinin yapılması.

21. Hareket etkinliklerde top, ip, tebeşir, hulahop, denge tahtası gibi yapılandırılmış materyaller gibi açık hava oyun materyallerinin kullanımına ek olarak doğanın çocuklara sunduğu farklı yapıdaki zeminler, tırmanma olanakları, denge için kullanılabilecek kütükler gibi materyal ve ortamların da kullanılmasına olanak sağlanması.

22. İçinde bulunulan yöredeki tarihî bir yer, müze, bir ressamın sanat atölyesi, matbaa, tarla, bahçe, park ve herhangi bir materyalin, araç veya gerecin üretim atölyesi gibi mekânlara alan gezilerinin düzenlenmesi.

23. Öz bakım becerilerinin kazandırılmasında beceri analizi yönteminin kullanılması.

3.3.3. Programların Metot Açısından Karşılaştırılması

Yukarıda her iki müfredatın metotları zikredildikten sonra şimdi DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programlarında geçen yöntemleri karşılaştırmaya geçebiliriz:

1. Her iki müfredatta oyuna yer verilmiştir.
2. Her iki müfredatta çocukların doğayı keşfetmeleri için açık alanlara dokunmak, gözlemek, denemek gibi fırsatların verilmesi önerilmiştir.
3. Her iki programda kesme, boyama, oyun hamuru vb. etkinliklerin yaptırılması önerilmiştir.
4. Her iki programda drama, bilmece, analogi, hikâye, şiir, şarkı ve sanatsal etkinlikler gibi yöntemler kullanılmıştır.
5. Her iki programda da sanatsal etkinliklerde atık materyallerin kullanılmasına, kesme, yırtma-yapıştırma, boyama çalışmalarına yer verilmiştir.
6. DİB programında çocuklara yönelik hikâye, drama vb. etkinliklere ismen yer verilirken; MEB programında hikâye ve drama gibi aktivitelerle birlikte ısınma, canlandırma, rol oynama, doğaçlama vb. aktivitelere de yer verilmiştir.
7. DİB programında fen etkinliklerine az yer verilirken, MEB programında ise fen deneylerine hem nicelik hem de çeşitlilik açısından daha fazla yer verilmiştir.

8. DİB programında metot olarak kitap okuma etkinliklerine yer verilmezken, MEB programında çocukların Türkçeyi güzel konuşmaları ve kitap okuma alışkanlığının kazandırılmasına yönelik metotlara yer verilmiştir.

9. DİB 4-6 yaş programında dini değerlerin öğretilmesinde müzik etkinliklerine yer verilmezken, MEB okul öncesi programında basit vurmali çalgılar çalarak el-göz koordinasyonu ve aynı anda iki elini birlikte kullanılması gibi metotlara yer verilmiştir. Kanaatimizce DİB programında da -MEB’de olduğu gibi- çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimine katkı sunacak müzik aletlerinin kullanılması yöntemine yer verilmesi önemlidir.

Her iki programın metotlarını genel olarak da değerlendirmek mümkündür. DİB 4-6 yaş programında bazı metotlarla değerlerin öğretilmesi yer almakla birlikte bunların yeterli olmadığını ve bu programın metot açısından zayıf olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna karşın MEB programının ise aktivite ve etkinlik gibi farklı metotlarla daha fazla zengin bir içeriğe sahip olduğunu ifade edebiliriz. Bu nedenle DİB müfredatı çerçevesinde çocuklara dini değerler öğretilirken MEB programında bulunan metotlardan da yararlanılması ve bunların DİB müfredatına eklenmesi önem arz etmektedir.

3.4. Dini Değerler Eğitimi Çerçevesinde Her İki Programın Ölçme-Değerlendirme Açısından Karşılaştırılması

Çalışmanın bu başlığında DİB 4-6 yaş kurslarında ve MEB anaokulu/ana sınıflarında uygulanan programların çocuğun gelişimine katkısı ve kazanımları incelenecektir. Erken yaşlarda değerler eğitimi gören çocuklar, sosyal ortamlarda kendilerine daha fazla güvenmekte, problem çözme yetileri gelişmekte ve kendi kararlarını kendileri verebilmektedir.³⁸⁵ Çocuğun gelişim özelliklerinin göz önünde bulundurulması, küçük yaşlardan itibaren güven, sevgi, bağlılık, aidiyet gibi duyguların oluşmasını sağlar.³⁸⁶

³⁸⁵ Esra Dereli-İman, “Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelişimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 14/1 (2014), 250.

³⁸⁶ Esra Türk, “Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* XIV/3 (2014), 144.

Bireyin davranışlarını yansıttığı, bireye özel, duygu, irade ve davranış bütünlüğüne sahip ve istikrarlı olan yapıya değer; karakter de bilişin, duyguların, iradenin ve bir bütün olarak insanın değerler sisteminin belli bir doğrultuda gelişip görünürlük kazanması ve bu durumun süreklilik arz etmesi halidir.³⁸⁷ Bununla birlikte değerler bireye ve topluma anlam veren standartlar, inançlar ya da ahlaki ilkelerdir.³⁸⁸ Bu nedenle değerleri teorik alt yapı, karakteri de bunların insan üzerindeki tezahürleri ve istikrarlı bir şekilde devamlılık arz etmesi şeklinde nitelemek mümkündür.

İnsanın yaşı ilerledikçe zihinsel ve duygusal açıdan şekillenme ve gelişme çocukluk dönemine nispeten daha yavaş olur. Yapılan akademik araştırmalar, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların bireyin kişilik yapısını, alışkanlıklarını, inanç ve değer yargılarını biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır.³⁸⁹ Bu sebeple erken yaşlardan itibaren, insanın doğuştan getirdiği potansiyellerini ortaya çıkarıp gelişmesini sağlamak, bu sayede erdemli kişiler ve topluluklar meydana getirmek din ve değerler eğitiminin temel hedefidir.³⁹⁰

Aşağıda her iki müfredatta geçen değerler, ayrı başlıklar altında ölçme-değerlendirme açısından incelenecektir. Her iki müfredatta ölçme-değerlendirme açısından karşılaştırılırken ortak ve farklı yönleri tespit edildikten sonra genel bir değerlendirme yapılacaktır.

3.4.1. DİB 4-6 Yaş Programında Ölçme-Değerlendirme

Bu başlık altında DİB 4-6 yaş programındaki derslerin (değerler ve din dersi) çocukların gelişimleri üzerindeki etkileri teorik düzeyde incelenecektir. Yeri geldikçe bu konuda yapılan anket çalışmalarından ve okul öncesi öğretmenlerin görüşlerini içeren bilimsel çalışmalardan da yararlanılacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere DİB 4-6 yaş müfredatında dini bilgiler, değerler eğitimi, Kur'an-ı Kerim, beslenme ve temizlik dersleri bulunmaktadır. Bu derslerin etkilerinin çocuklar üzerinde nasıl bir tesir oluşturduğu ölçme-değerlendirme açısından önem arz etmektedir. Konunun

³⁸⁷ Recep Kaymakcan-Hasan Meydan, "Ahlaki Karakter Ve Eğitimi", Değerler ve Eğitimi-II Sempozyumu, (Ankara; Ertem Yayın 2015), 173.

³⁸⁸ Mehmet Yazıcı, "Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/1 (2014), 211.

³⁸⁹ İsmet Altıkardeş, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 88.

³⁹⁰ Mehmet Nas, "Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi", *Talim: Journal Of Education In Muslim Societies And Communities* 2/2 (Aralık 2018), 291.

daha iyi irdelenebilmesi için her bir ders ayrı tasnif edilmiş ve ölçme-değerlendirme açısından bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3.4.1.1. Dini Bilgiler

Din eğitimi ileride yetişkin bir birey olacak çocuklara, pozitif değerler sunma fırsatı veren, gerçek özgürlük ve bağımsızlıklarını kazanmalarında onlara destek veren, olumlu duyguları destekleyen, olumsuz duyguların iyi yöne kanalize edilmesinde aktif rol oynayan, okul öncesinde çocuğun zihnine temiz bir iz bırakarak onu hayat boyu destekleyen bir olgudur.³⁹¹ Ayrıca bu eğitim çocukların kültürel, toplumsal ve evrensel değerleri tanımalarına, benimsemelerine, topluma etkin bir şekilde uyum sağlamalarına ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olur.³⁹²

DİB çocukların manevi yönünü geliştirme ve destekleme amacıyla müfredata “Dini Bilgiler” dersini koymuştur. Dini bilgiler dersinde yer alan ünitelerin ölçülmesi, değerlendirilmesi ve çıktıları şu şekildedir:

*Temel bilgiler ünitesiyle; İslam ve şartlarını, İslam dininin sevgi, barış ve kardeşlik dini olduğunu öğrenir ve bu özellikleri davranışa dönüştürmesine yardımcı olunur.³⁹³

*Allah’ı tanıyorum ünitesiyle; O’nun kullarını sevip onlara, merhamet ettiğini, çeşitli nimetler verdiğini, O’na güvenecekleri için kendilerini emniyette hissettiklerini sağlanarak sevgi/merhamet değerleri ile ilişkileri sağlanır.³⁹⁴

*Peygamberi tanıyorum ünitesiyle; sevgi, merhamet, adalet, sabır, dürüstlük vb. tüm değerler Peygamber Efendimizin güzel ahlakı ile ilişkilendirilerek anlaşılması sağlanır.³⁹⁵

*Kitabımı tanıyorum ünitesiyle; evrende var olan meyvelerden, hayvanlardan, doğa olaylarından, aydan ve güneşten bahsedildiğine dair örnekler verilerek Kur’an-ı

³⁹¹ Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 22.

³⁹² Kozikoğlu, “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Tutum Ve Görüşlerinin İncelenmesi”, 2071.

³⁹³ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı*, 13.

³⁹⁴ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı*, 14.

³⁹⁵ DİB, *4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Öğretim Programı*, 15.

Kerim'in içeriğinin günlük hayatla ilişkili olduğu, insanların uyması gereken ve onlara mutluluk ve huzur veren kurallar öğretilir.³⁹⁶

*Dua ünitesiyle; Allah ile iletişimin duayla yapıldığını, Allah'ın yapılan dualara cevap vereceğini, kendisine ve sevdiklerine dua öğrenilir ve mutlu olmaya çalışılır.³⁹⁷

*Namaz ünitesiyle; namazın kendisine nimet veren Allah'a teşekkürün bir göstergesi olarak bilinir ve namaz için alınan abdestin, temizliğe ve insan sağlığına faydası olduğu öğrenilir abdestin alınmasının ve namaz hareketlerinin öğretilmesi sağlanır.³⁹⁸

*Oruç ünitesiyle; orucun sabır, yardımlaşma/paylaşma, empati, sevgi/merhamet, saygı, israf vb. değerlerle ilişkilendirmesi sağlanır.³⁹⁹

3.4.1.2 Değerler Eğitimi

DİB, 4-6 yaş öğretim programındaki değerler eğitimi dersinde geçen sevgi, saygı, yardımlaşma, iyilik, adalet, sorumluluk, doğruluk ve sabır ünitelerindeki değerler çocuklara tanıtarak, onların insani erdemlere ulaşmalarını sağlamak ve iyi ahlaki özelliklerle donatmak hedeflenmektedir.⁴⁰⁰

Kişilik, ahlak ve karakter eğitimi kavramlarını içeren değerler eğitimi, çocukların sosyal, bilişsel, akademik gelişimlerini desteklemektedir.⁴⁰¹ Devlete bağlı anaokullarında öğrenim gören 214 çocuğun sosyal uyum düzeyleri ile değer kazanımları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan bir araştırmada, çocukların sosyal uyum ve beceri düzeyleri ile değer kazanımları arasında pozitif yönlü ilişkiler olduğu, sosyal uyumun değer kazanımını arttırdığı, sosyal uyumsuzluğun ise değer kazanımını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁰²

³⁹⁶ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 16.

³⁹⁷ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 17.

³⁹⁸ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 17.

³⁹⁹ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 18.

⁴⁰⁰ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 4.

⁴⁰¹ Serpil Pekdoğan - Halil İbrahim Korkma, "Okul Öncesi Eğitime Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarına Verilen Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/37 (2017), 61.

⁴⁰² Haluk Tanrıverdi - Nejla Erarslan, "Okul Öncesi Çocukların Sosyal Uyum Ve Beceri Düzeyleri İle Değer Kazanımları Arasındaki İlişki", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi* 5/9 (2015), 9.

Müfredatta geçen değerler ve bu değerlerin çocuklar üzerindeki etkileri ise şunlardır:⁴⁰³

1-Saygı konusunun kazanımı: Saygılı olmanın Allah'ın sevdiği davranışlardan biri olduğunu fark ederler. Saygılı davranışlara örnek verirler. Büyüklerine, arkadaşlarına, çevrelerine, farklılıklara, başkaların düşüncelerine ve kişisel alan/mahremiyetine saygılı davranırlar.

2-İş Birliği konusunun kazanımı: İş birliği yapmaya istekli olurlar. Arkadaşları ile iş birliği yaparlar. Grup etkinliklerine isteyerek katılırlar ve iş bölümü yaparlar. İş birliği yaparak bir görevi tamamlarlar. Gerekğinde liderlik üstlenirler.

3-Doğruluk ve dürüstlük: Dürüst insanın özelliklerini, dürüst olmanın Allah'ın sevdiği davranışlardan biri olduğunu söyler ve verdiği sözü yerine getirmeye çalışırlar. Doğrulukla ilgili olan Muhammedü'l-Emin kavramının anlamını söylerler.

4-Sorumluluk: Kendilerini ve ailelerini tanırlar. Görevlerini öğrenip kendilerine ve başkalarına karşı olan sorumluluklarını yerine getirirler. Başta Allah'a karşı olmak üzere tüm insanların farklı görev ve sorumlulukları olduğunu söylerler. İnsanların Allah'a karşı sorumlulukları olduğunu söyler, sorumlulukları yerine getirmenin olumlu sonuçları olduğunu fark ederler. Sorumlulukları yerine getirmenin Allah'ın sevdiği davranışlardan biri olduğunu fark ederler.

5-Yardımlaşma/paylaşma: İhtiyacı olana yardım etmeye istekli olur, sahip olduklarını, ihtiyacı olanlarla paylaşırlar. Cömert olmanın Allah'ın sevdiği davranışlardan biri olduğunu söylerler. Yardımlaşmanın iyilik yapmak olduğunu söylerler.

6-Empati: Duyguları tanıyarak uygun yollarla ifade ederler. Başkalarının duygularını ve nedenlerini söylerler. Arkadaşlarının mutluluğunu ve üzüntülerini paylaşırlar.

7-Adalet: Kendi haklarının ve başkalarının hakları olduğunu söylerler. Başkalarının haklarına karşı saygılı olurlar. Haksızlık karşısında nasıl davranması

⁴⁰³ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 19-28.

gerektiğini söylerler. Allah'ın adil olduğunu söylerler. Adil davranışların olumlu sonuçlarını fark ederler..

8-Adab-ı muaşeret: Selamlaşma ifadelerini kullanırlar. Yeme-içme, temizlik ve konuşma adabına uygun davranırlar. Misafir ağırlarken nezaket kelimelerini kullanırlar. Misafirperver insanların özelliklerini söylerler.

9-Sabır: Sabırlı olmayı gerektiren durumlara örnekler verirler. Gerektiğinde isteklerini ertelemesini bilirler. Allah'ın sabırlı davranmayı sevdiğini öğrenir ve sabırlı olmanın olumlu sonuçlarını fark etmeye başlarlar.

10-Sevgi/merhamet: Allah'ı severler. Allah'ın tüm varlıkları sevdiğini söylerler. Peygamberimizi severler. Peygamberimizin çocuk sevgisine örnekler vermeye çalışırlar. Ailesine, arkadaşlarına ve öğretmenine karşı sevgisini gösterirler. Arkadaşları ile iyi ilişkiler kurar ve nezaket sözcüklerini kullanırlar. Çevresindeki varlıkları sever ve doğayı korurlar.

11-Milli/dini değerler: Milli ve Dini Bayramları sayarlar. Bayram geleneklerini söylerler. Bayramlarda düzenlenen etkinliklere katılmayı isterler. Müslümanlar için önemli olan gün/geceleri bilirler. Özel gün ve geceler için duygularını ifade ederler. Özel gün ve gecelerde düzenlenen etkinliklere katılmayı istekli olurlar. Bayrağımızı tanır ve İstiklal Marşı'nı öğrenirler. Ülkemiz için önemli tarihi olayları ve tarihi şahsiyetleri söylemeye çalışırlar.

3.4.1.3. Kur'an-ı Kerim

DİB 4-6 yaş programında çocukların Kur'an'ı tanımaları, dinlemeleri ve sevmelerinin gerekliliğine değinilmiştir. Kur'an-ı Kerim öğreniminde ise harfler, harekeler ile günlük yaşamda okunabilecek dualar (yemek, başarı, uyku vb.) ve bazı surelerin ezberleri çocukların kapasiteleri de dikkate alınarak ve onları zorlamadan yaptırılması vurgulanmıştır. Ezberletilen bu dua ve sureler ile çocukların dini/manevi değerler olan güven, saygı, sorumluluk vb. duyguların oluşması hedeflenmiştir. Bu yaşta verilen Kur'an eğitiminin asıl amacı, çocukların Kur'an'ı sevmelerini sağlamak ve onların dini duygularının gelişmesine yardımcı olmaktır.⁴⁰⁴

⁴⁰⁴ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 7.

Kur'an-ı Kerim'i öğrenirken sabır değerini, onu okuyan çocukların birbirini dinlemesine saygıyı, empati ve sorumluluk değerlerini yaşayarak öğrenme imkanı bulurlar. Çocuğun Kur'an'ı sınıfta sesli bir şekilde okuması, onda öz güven oluşmasına yardımcı olur. Çocuklar, Kur'an'ı dış görünüşü ile somut olarak algılamayı ve çevresinde öğrendiği ölçüde ona saygı göstermeyi (yüksekte tutmak, temiz olarak dokunmak vb.) kavrayabilirken, dini önemi ve içeriği ile ilgili bilgileri ise yüzeysel olarak öğrenir ve bazı yerleri de ezberleyebilirler.⁴⁰⁵

4-6 yaş kurslarında görev yapan eğitimcilerin bu süre zarfındaki görüşleriyle ilgili yapılan bir çalışmada anaokulunda Kur'an eğitiminin, ilkokula başlandığında Türkçe okuma ve yazmaya katkı sağladığı ve bazı Türkçe harflerin telaffuzunda sıkıntı çeken çocukların Kur'an eğitimi aldıkları zaman bu sıkıntının da giderildiği sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁰⁶ Ayrıca çocukluk dönemindeki Kur'an eğitiminin, çocukların dil başta olmak üzere onların bilişsel ve dini gelişimlerini desteklediği yönünde pek bazı akademik çalışmalar yapılmıştır.⁴⁰⁷ Kur'an eğitiminde kullanılan yöntemler de (harfler ile ilgili drama, talim, oyun, boyama, çizimleri birleştirme vb.) çocukların motor gelişimlerini destekleme niteliğine sahiptir.

3.4.1.4. Beslenme ve Temizlik

Değerler eğitiminin çocuğun günlük yaşamıyla da ilişkisi vardır. Bu nedenle çocuklara yeme, içme ve temizlik konularında da eğitim verilmelidir. Çünkü beslenme, çocuğun yaşına uygun bir şekilde fiziksel, ruhsal, büyüme-gelişme ve sosyal davranış göstermesini etkileyen önemli etmenlerden biridir.⁴⁰⁸ Çocukların, bilişsel ve davranışsal becerilerinin gelişiminin kolaylaştırılmasında, öğrenme

⁴⁰⁵ Cemal Tosun-Fatma Çapcıoğlu, "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 5/5 (2015), 713.

⁴⁰⁶ Muzaffer Üzümcü-Nuran Çınar, "4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği)", *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2 (2021), 1478.

⁴⁰⁷ Salih Aybey, "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarının Eğitim-Öğretim Faaliyetleri ve Problemleri (Zonguldak İli Örneği)", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2019), 234.

⁴⁰⁸ Rıdvan Akdoğan-Serap Balcı, "Okul Öncesindeki Çocukların Beslenme Alışkanlıklarının Büyüme ve Gelişimleri Üzerine Etkisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 15/2 (2022), 187.

potansiyellerinin tamamına ulaşmasında iyi ve sağlıklı beslenme önemli bir faktördür.⁴⁰⁹

İslam dini, ibadetler sağlıklı bir beden ile yapılacağı için beslenmeye de önem vermiştir.⁴¹⁰ Zira tüketilen besinler ile insanın manevi hayatı, karakteri, ahlakı ve ruh sağlığı arasında bir ilişki de bulunmaktadır.⁴¹¹ İslam düşünürlerinden Gazzâlî felaketlerin, dert ve afetlerin kaynağının mide olduğuna dikkat çekerek bedensel ve psikolojik rahatsızlıkların bir kısmının yanlış beslenmekten kaynaklandığına dikkat çekmiştir.⁴¹²

İslam dini bir taraftan beden sağlığının korunmasını tavsiye ederken, diğer taraftan yiyeceklerin temiz olmasını da emretmiştir.⁴¹³ Bu durumda insanın madde ile mana arasında bir denge kurması ve buna göre hayatını idame etmesi gerekmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Müslümanların temiz olmasını istemiş⁴¹⁴ ve ibadetlerin temiz bir şekilde yapılmasını emretmiştir.⁴¹⁵ Aynı şekilde Hz. Peygamber de “Allah güzeldir, güzel olanı sever; temizdir, temizliği sever...” ve “Temizlik imanın yarısıdır.”⁴¹⁶ buyurarak Allah'ın temiz ve güzel olduğunu dolayısıyla temiz ve güzel olanı sevdiğini ve temizlik ile iman arasında önemli bir irtibat olduğunu belirtmiştir.

4-6 yaş dönemi, çocuklarda doğru beslenme alışkanlığının kazandırılması için kritik bir evredir. Zira çocuğun beslenme kültürü ve alışkanlığı çoğunlukla bu evrede şekillenmektedir. Bu dönemde çocuklarda yeme içme adabı, temizlik ve yemekten önce ve sonra okunacak duaların öğretilmesi önem arz edecektir. Söz konusu öneme binaen DİB 4-6 yaş kurslarında da beslenme ve temizlik alışkanlığının erken yaşlardan itibaren çocuklara kazandırılmasına önem verilmiş ve ehemmiyetine binaen bu hususlar müfredata eklenmiştir.

⁴⁰⁹ Rengin Zembat vd., “Çocuğun Beslenme Alışkanlığını Kazanmasında Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Yeri”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* (2015), 418.

⁴¹⁰ Mahir Doğan Çiftçi- Yusuf Açıkel, “Kur'an'da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme ve Obezite”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Haziran 2021), 103.

⁴¹¹ Abdullah Acar, “Beslenmenin Şiddetle İrtibatı”, *TİHEK Akademi Dergi* sayı: 4/5 (2020), 41-57.

⁴¹² Çiftçi-Açıkel, “Kur'an'da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme ve Obezite”, 103.

⁴¹³ Dündar, “İslam'a Göre Çocuğun Eğitilecek Yönleri”, 813.

⁴¹⁴ el-Maide 5/100; el-Hac 22/ 29; el-Müddessir 74/ 4-5.

⁴¹⁵ el-Maide 5/6.

⁴¹⁶ Müslim, Taharet, 1.

DİB 4-6 yaş programında geçen öz bakım becerileriyle ilintili olan değerler eğitimi kazanımları şunlardır:⁴¹⁷

1. Hapşırırken ağzını kapatırlar.
2. Tuvaleti temiz kullanma, tuvaletten sonra ellerini yıkarlar.
3. Uykudan önce dişleri fırçalarlar.
4. Yemekten önce ve sonra elini yıkarlar.
5. Sofrada uygun bir şekilde oturmanın, yemeğe besmele ve yemek duasıyla başlarlar. (adap)
6. Tabağına yiyeceği kadar yemek alırlar. (israf)
7. Doyunca yemeği verene şükür/elhamdülillah, yapan kişiye de teşekkür ederler.
8. Sofranın kurulumu ve toparlanmasına yardım ederler. (yardımlaşma)
9. Yemeği hazırlayana teşekkür ederler. (nezaket)
10. Çocuklar temiz ve sağlıklı yiyecekleri dengeli bir şekilde tüketirler. (israf)
11. Çocuklar, temiz kıyafetler giyer ve temiz kıyafetlerle topluma çıkarlar.
12. Çocuklar öz bakım, sorumluluk ve saygı değerleri yaşayarak öğrenirler.

Çalışmada DİB 4-6 yaş programının çocukların dini, değerleri, Kur'an-ı Kerim alanındaki kazanımların amaçlandığı, sağlıklı beslenme ve temizlik konularıyla ilgili kazanımlarında din ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.

3.4.2. MEB Okul Öncesi Programında Ölçme-Değerlendirme

MEB okul öncesi programında geçen değerler, çocukların duygu ve davranışlarını geliştirmesine, çocuğun kendine saygı ve güven duymasına, ona öz denetim kazandırmasına yardımcı olması açısından önemlidir.⁴¹⁸ Bununla birlikte çocukların millî, manevî, ahlakî, kültürel ve insanî değerlere bağlılığının gelişmesine yardımcı olmak, kültürel değerlerin özümlemesi ve değerlendirilmesine ayrıca özen

⁴¹⁷ DİB, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı, 25.

⁴¹⁸ MEB, Okul Öncesi Eğitimi Programı, 11.

göstermek gerekmektedir.⁴¹⁹ Bu eğitim, öğrencilerin temel bilgi ve becerilerinin yanı sıra onların eleştirel düşünmesi, özgün düşünmesi, araştırma yapması, sorun çözmesi gibi bilişsel gelişimini; toplumsal ve kültürel katılım, girişimci olma, iletişim ve empati kurma gibi sosyal gelişimini; öz denetim, öz güven, kararlılık, liderlik gibi kişisel yeterlilik ve becerilerin kazandırılmasını zorunlu kılar.⁴²⁰ MEB okul öncesi programında sosyal ve özbakım becerilerinde geçen değerler eğitimindeki kazanımlar şu şekilde belirtilmiştir:

A-Çocukların duygusal ve sosyal gelişim özelliklerindeki değerler eğitimi kazanımları şunlardır:⁴²¹

1. Sorumluluk duygusu alırlar.
2. Duygularını kontrol ederler.
3. Başkalarına yardım etmeyi isterler.
4. Duygularının, düşüncelerinin ve hayallerinin tamamen kendine özgü bir biçimde yaşamayı öğrenirler.
5. İnsanların farklı özellikleri olduğunu söyler ve bu farklılıklara saygı gösterirler.
6. Ülkesinin kültürüne ait özellikleri söylerler. (toprak, su, enerji, gıda gibi)
7. Ülkesindeki şeyleri bilinçli tüketici olarak kullanmayı yani israf yapmanın doğru olmadığını bilirler.
8. İsteklerinin kurallara uygun olmasını öğrenirler.

B- Öz bakım becerilerini içeren değerler eğitimi kazanımları ise şunlardır:⁴²²

- 1- Hijyen kurallarına uyarlar. (temizlik)
- 2- Sofra kurallarına uyarak yemek yerler. (adab-ı muaşeret)
- 3- Çevre temizliğine dikkat ederler. (temizlik/sorumluluk)

⁴¹⁹ MEB, “Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Erken Çocukluk Eğitiminde Temel İlkeler”, (Ankara: 2011), 7.

⁴²⁰ MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (*Ankara: MEB Yayınları*, 2017), 7-8.

⁴²¹ MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 28-30.

⁴²² MEB, *Okul Öncesi Eğitimi Programı*, 35-36.

4- Kendini tehlikelerden ve kazalardan korumaya çalışırlar. (öz bakım/kendi canından sorumlu)

5- Sağlığını korumak için yapması gerekenleri söylerler.

6- Sağlıklı olmak için yeterli ve dengeli beslenmeyi, yeterince dinlenme/uyumayı ve gerekli beden hareketlerini yaparlar.

Yukarıda her iki programda geçen değerlerin çocukların duygusal ve sosyal gelişimleri ile öz bakım becerileri üzerindeki kazanımların çocukların gelişimlerini desteklemeye yöneliklik olduğu görülmektedir.

3.4.3. Programların Ölçme-Değerlendirme Açısından Karşılaştırılması

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programında ortak olan kazanımlar şunlardır:

1- Çocuklar erken yaşlardan itibaren sorumluluk duygusu kazanır.

2- Çocukların öz bakım becerileri oluşur.

3- Olumsuz durumlarda kendini korumayı öğrenirler.

3-Temizlik kurallarını öğrenip uygularlar.

4- Sağlıklı beslenmenin önemi ve sağlıklı yiyecekleri tüketme bilincini bilirler.

5- Sevgi, saygı, sabır, empati, yardımlaşma gibi değerleri öğreterek sosyal ortamda da öğrendiği değerleri yaşarlar.

6- Çocuğun Özgüveni oluşur.

DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programlarındaki farklı kazanımlar ise şunlardır:

1- DİB 4-6 yaş programındaki kazanımlarda değerler eğitime yer verilirken, MEB okul öncesi müfredatın hedefleri arasında yer almasına rağmen kazanımları arasında buna çok az yer verilmiştir.

2- DİB 4-6 yaş programında milli, kültürel, ahlâki, insani ve manevi değerlerin benimsetilmesi ve kazandırılmasına yer verilirken, MEB okul öncesi

programında milli, kültürel, ahlâki, insani değerlerle ilgili kazanımlar az yer verilirken, manevi kazanımlara ise yer verilmemiştir.

3- DİB 4-6 yaş programında dini bilgiler ve Kur'an-ı Kerim ile ilgili kazanımlar yer alırken, MEB okul öncesi programında bunlara (Kur'an'a) yer verilmemiştir.

4- DİB 4-6 yaş programında maddi ve manevi temizlik (abdest, namaz vb.) kazanımları bulunurken, MEB okul öncesi programında ise sadece maddi temizlik konusu bulunmaktadır.

5- DİB 4-6 yaş programında sağlıklı beslenme ile ilgili kazanımlarda Allah'ın helal kıldığı yiyeceklerin tüketilmesi ve haram kılınan yiyeceklerden uzak durulmasına temas edilirken, MEB okul öncesi programında tüketilen yiyeceklerin sağlık açısından yarar/zararına temas edilmiştir.

Yukarıda DİB 4-6 yaş programı ile MEB okul öncesi programının kazanımları, çocuklar üzerindeki etkiler temelinde ve ölçme-değerlendirme yönünden karşılaştırılmıştır. Her iki müfredatta öncelikli kazanımların çocukların gelişimleri, onların yaşamlarının kolaylaştırılması, onlarda çevre bilincinin uyandırılması ve topluma yararlı birer birey olmaları olduğu tespit edilmiştir. Programların amaç, içerik, metot karşılaştırılmasında olduğu gibi ölçme-değerlendirme açısından karşılaştırılmasında da çocuklara yönelik manevi, milli ve kültürel açıdan kazanımların ağırlıkta olduğuna ulaşılmıştır.

Erken yaşlarda kazandırılan davranışların çocukların kişiliklerinin şekillenmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Kazandırılmak istenen dini değerler eğitiminin, çocukların yaşamlarında ve kişiliklerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri değerler eğitimi alan belli bir yaş grubundaki çocuklar ile ilgilidir. Yapılan bu çalışma sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır: *“Değerleri erken yaşta benimseyen çocukların kendilerine güvenmeleri, kendi kararlarını kendileri vermeleri, problemlerini çözmeleri ve toplumda sağlıklı bir şekilde varlıklarını sürdürebilmeleri, yeni yetişen vatandaşların toplumun değerlerini benimsemesi ile mümkündür. Bireyin toplumun değerlerine uymaması*

*başarısız olmasına, toplumdan dışlanmasına ve mutsuzluğuna yol açabilir.”*⁴²³ Bu tespitlerden hareketle denilebilir ki erken yaşta değerler eğitimi gören çocuklar, sosyal ortamda kendilerine daha fazla güvenmekte, problem çözme yetileri gelişmekte ve kendi kararlarını kendileri verebilmektedir. Ayrıca sahada çalışan, problem ve eksiklikleri gözlemleme imkânına sahip olan okul öncesi öğretmenlerinin bu konudaki görüşleriyle ilgili yapılan bir çalışmada bu değerlerin çocuklara öğretilmesi ve bunların MEB okul öncesi müfredatında da olması gerektiği belirtilmiştir.⁴²⁴

⁴²³ Esra Dereli-İman, “Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelişimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 14/1 (2014), 250.

⁴²⁴ Ayşenur Kuloğlu vd. ,”Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı: 43 (2021), 173.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Değerler, sosyal bir varlık olan insanın yaşamını şekillendiren, bakış açısını yönlendiren, kültürünü tanıttıran ve gelecek kuşaklara aktarılan öğelerdir. Bu da değerlerin erken çocukluk dönemlerinden itibaren öğrenilip öğretilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Değerlerin önemi ve gerekliliği gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de giderek önem kazanmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde manevi, milli ve kültürel değerlerin erken yaşlardan itibaren çocuklarda oluşabilmesi için birçok program hazırlanmış, bunların uygulanması için gerekli imkânlar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de MEB ve 2013’ten itibaren de DİB, okul öncesi eğitimle ilgilenen başlıca kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de okul öncesi eğitimde manevi ve değerler eğitimi alanında önemli adımlar atılmış olsa da bunların henüz yeterli kalite ve düzeyde olmadığını saptamak mümkündür. Bu çerçevede 2013 yılında DİB 4-6 yaş kursları açılmış ve bu kurslarda erken yaş dönemindeki çocukların dini gelişimine yönelik değerler eğitimi verilmeye başlanmıştır.

4-6 yaş periyodundaki çocukların manevi ve kültürel gelişimlerine yönelik eğitimin daha yoğunlukta seyrettiği DİB müfredatı, değerlerle birlikte Kur’an-ı Kerim ve Dini Bilgiler derslerinin sevdilerek öğretilmesini esas almıştır. Bununla birlikte DİB, çocukların müfredatta yer alan değerleri daha iyi kavrayıp özümseyebilmeleri için Kur’an Kursu öğretmenlerine rehberlik edecek bir öğretici kitabı da yayımlamıştır. Söz konusu kitap, öğretmenlerin değerleri anlatmada faydalanabilecekleri hikâye, deney, drama, oyun, boyama ve performans gibi ödev ve etkinlikleri içermektedir. Çocuklara doğru beslenme alışkanlıklarının kazandırılması, yeme içme adabı ve temizlik konuları da bu müfredatta ayrıca yer almıştır.

MEB okul öncesi müfredatı, çocukların sağlıklı büyümeleri için gelişimlerini desteklemek, onlara öz bakım becerilerini kazandırmak, ilgi ve gereksinimlerini karşılamak ve çevre koşullarını dikkate almak gibi hususları içermektedir. Bu müfredatın gelişimsel, sarmal, esnek ve eklektik bir yapıda olması, okul öncesi eğitimin zamana, şartlara ve mekânlara göre uygulanabilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu müfredatta çocukların Türkçeyi güzel ve düzgün bir şekilde

kullanmalarının sağlanmasına ve ilkokula hazırlanmalarına yönelik bazı yönlendirmeler de yer almıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi kullanılmıştır. DİB 4-6 yaş müfredatı (2022) ile MEB okul öncesi müfredatları (2013) karşılaştırılırken araştırmanın deseni belirlenmiş, çalışma ile ilgili veriler toplanmış ve toplanan bu veriler analiz edilmiştir. Her iki programın genel özellikleri, amaçları ve ilkeleri zikredilmiş akabinde her iki müfredatın benzer, ortak ve farklılıkları değerler ve dini değerler eğitimi açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki müfredatın, çocukların okul öncesi eğitim dönemlerinde kişisel, bilişsel, duygusal, motor, dil, sosyal ve ahlak gelişimlerini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte her iki müfredatta, eğitimcilerin çocukların söz konusu gelişimlerini desteklemeye yönelik etkinlikler yapmaları tavsiye edilmiştir.

Bu çalışmada incelenen konulardan biri DİB 4-6 yaş ve MEB okul öncesi programlarının dini değerler eğitimi açısından karşılaştırılmasıdır. Bu çerçevede DİB müfredatında manevi, ahlaki, kültürel ve milli değerlere daha fazla yer verildiği; MEB müfredatında ise değerler eğitime ve manevi değerlere yeterli düzeyde yer verilmediği tespit edilmiştir. MEB'in 2013 yılında hazırladığı okul öncesi müfredatında “manevi, ahlaki, kültürel ve milli” şeklindeki ifade, müfredatın amaçları arasında zikredilmiştir. Fakat bu değerlerden bazılarının müfredatta yer verilirken; manevi/dini değerler eğitime ise yer verilmediği görülmüştür. Ayrıca MEB XX. Şura toplantısında alınan kararlar arasında din, ahlak ve değerler eğitime okul öncesi eğitimde yer verilmesi tavsiye edilmiştir. Söz konusu kararlara yönelik okul öncesi uygulamalar, daha çok Milli Eğitim Müdürlükleri ve öğretmenlerin inisiyatifine bırakılmıştır.

Bu çalışmada üzerinde durulan konulardan bir diğeri de dini değerlerin DİB 4-6 yaş ile MEB okul öncesi müfredatlarında hangi kavramlarla ve ne kadar sıklıkla yer aldığı, her iki müfredatın farklılık, eksiklik ve benzerliklerinin ne olduğunu ortaya koymaktır. MEB müfredatında yer alan değerler, müstakil bir başlık altında değil kazanım ve göstergeler bölümlerinde yer almıştır. DİB ve MEB okul öncesi müfredatları, dini değerler eğitimi açısından karşılaştırıldığında saygı, sabır, sevgi,

empati, sorumluluk, yardımlaşma ve öz denetim değerleri MEB müfredatında bulunurken; adalet, dostluk, dürüstlük, vatanseverlik, toplum bilinci, barış ve özgürlük değerlerine ise yer verilmemiştir. Aynı şekilde DİB 4-6 yaş müfredatında da demokrasi, barış ve özgürlük değerlerine yer verilmemiştir.

MEB okul öncesi müfredatında çocukların Türkçeyi doğru ve düzgün bir şekilde kullanılması açık bir şekilde ifade edilirken; DİB 4-6 yaş müfredatında söz konusu ifade geçmemektedir. Ayrıca MEB müfredatında çocukların ilkokula hazırlanması okul öncesi eğitimin amaçları arasında yer almıştır. Fakat DİB 4-6 yaş müfredatında çocukların ilkokula hazırlanmasına temas edilmemiştir. Her ne kadar bu iki konu DİB müfredatında metinsel düzeyde geçmese de müfredatın genel yapısı ve yapılması tavsiye edilen etkinlikler, çocukların gelişimlerini destekleyici mahiyettedir.

Bu çalışma sonucunda ulaşılan bazı öneriler şunlardır:

1. Okul öncesi çocuklara verilecek eğitimde (din ve değer) çocuğun gelişimi ve hazır bulunuşluğu gözetilmelidir.

2. Eğitimler, pedagojik formasyonu olan uzman kişiler tarafından verilmelidir.

3. MEB'in okul öncesi kurumlarında çocukların maddi, ahlaki, dini ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak özellikle de onların dini sorularını yanıtlayabilecek donanıma sahip öğretmenleri istihdam etmesi faydalı olacaktır.

4. MEB, Okul Öncesi Bölümlerine dini değerler ile ilgili daha fazla ders eklenmesi için girişimlerde bulunmalıdır. Ayrıca bu ihtiyacın karşılanabilmesi amacıyla ilahiyat fakülteleri ile işbirliği ve koordinasyon halinde çalışılmalı; her iki kurum arasında karşılıklı bilgi ve tecrübe paylaşımı olmalıdır.

5. DİB'de görev yapan öğreticilerin, okul öncesi eğitimi verebilmeleri için İlahiyat Fakültelerinde çocuk gelişimi, çocuk eğitimi ve çocuk iletişimi gibi konularla ilgili alanında uzman kişiler tarafından dersler verilmeli, anaokullarında stajyerlik yapmalarına olanak sağlanmalıdır.

6. Okul Öncesi Bölümü ile İlahiyat Fakültesinin bu konuda koordineli çalışmalar yapması, okul öncesi eğitimin kalitesi açısından önemli ve yararlı olacaktır.

7. DİB ve MEB kendi müfredatlarını olgunlaştırmak üzere sempozyum, panel, çalıştay, konferans, seminer gibi ilmi toplantıları daha sıklıkla gerçekleştirmelidir.

8. Ülkemizde okul öncesi eğitimi ile ilgili programlarda bazı eksikliklerin olması normal karşılanmalı, bu eksikliklerin giderilmesi ve okul öncesi eğitimin evrensel düzeye ulaştırılması için çalışmalara devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

Acar, Abdullah. “Beslenmenin Şiddetle İrtibatı”, *TİHEK Akademi Dergisi* 4/5 (2020), 41-57.

Ada, Şükrü vd.. *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi, 2017.

Akdoğan, Rıdvan - Balcı, “Serap Okul Öncesindeki Çocukların Beslenme Alışkanlıklarının Büyüme ve Gelişmeleri Üzerine Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 15/2 (2022), 186-196.

Akto, Semra - Akto, Akif. “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi (Nitel Bir Araştırma)”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2017), 1096-1121.

Aküzüm, Cemal - Ömer, Ergenekon. “Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitimi İle İlgili Yapılan Çalışmaların İncelenmesi”, *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi* 10/19 (2021), 98-117.

Albayrak, H. Şule. “Batı Ülkelerinde Din-Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (2015), 185-198.

Alpaydın, Mehmet Akif. “Âdem'e (as) Öğretilen isimler”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2016), 123-138.

Altıkardeş, İsmet, *Din ve Sosyal Bütünleşme*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Aral, Neriman - Kadan, Gül. “2013 Okul Öncesi Eğitim Programının Değerler eğitimi bağlamında incelenmesi” *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi* 2/1 (2018), 113-131.

Arslan, Erdal “Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 51/1 (2022), 395-407.

Aslanargun, Engin - Tapan, Filiz. “Okul Öncesi Eğitim ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11/2 (2011), 219-238.

Atabey, Derya - Ömeroğlu, Esra. “Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/35 (2016), 101-135.

Atik, Aslıhan. “Erken Çocuklukta Peygamber Tasavvuru Ve Din Eğitimi: Fenomenolojik Bir Araştırma”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 245-282.

Atlı, Sibel. “Türkiye’de ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programları”, *Eğitimde Politika Analizi Dergisi* 2/2 (2013), 56-76.

Arslan, Yasemin. *MEB Anadolu Masalları Okul Öncesi Kitap Serisinin Masal Anlatıcılığı ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Ay, Mehmet Emin. “Çocuklara Allah İnancının Öğretiminde Temel İlkeler” *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 9-25.

Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* . İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.

Aydın, Mehmet Zeki. “Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Eğitimi ve Türkiye İle Karşılaştırılması” *Diyanet Avrupa Dergisi* 68 (2004), 14-21.

Aydın, Muhammed. “Kur'an ve Sünnet'e Göre Çocuk Eğitiminde Ödül ve Ceza” *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13 (2014), 78-84.

Aybey, Salih. “4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarının Eğitim-Öğretim Faaliyetleri ve Problemleri (Zonguldak İli Örneği)” *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2019), 207-240.

Ayhan, Halis. *Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları, 2014.

Babaroğlu, Ayhan. “Eğitim Ortamları Açısından Okul Öncesi Eğitim Kurumları” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18/3 (2018), 1313-1330.

Bacı, Büşra *Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) İle Okul Öncesi Eğitimi Programının Karşılaştırılması*, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019,

Balaban, Esin. *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Yönetim Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans, 2017.

Balbay, Emine. “Okul Öncesi Din Eğitimde Soyut Kavram Etkinlik Örneklerinin Tahlili” *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12 (2021), 118-132.

Başaran, Semra Tican - Özgür, Ulubey. “2013 Okul Öncesi Eğitim Programının Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 51/2 (2018), 1-38.

Batar, Yusuf. “Türkiye’de Din Eğitimi ve Toplumsal Beklentiler-Konya Örneği-”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2012). 121-153.

Bayraktar, Bayraklı. *İslâm’da Eğitim*. İstanbul: Şafak Matbaası, 1983.

Berg, Bruce L. - Lune, Howard. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev., Asım Arı, Konya; Eğitim Yayınevi, 2019, 344.

Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenü'l-Kebir*. Riyad: Dâru'l-Alemi'l-Kütüb, 2013.

Biberci, Fatmanur. *2-7 Yaş Arası Çocuklarda Sevgi ve Merhamet Değerlerinin Hadisler Işığında Öğretimi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010.

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din*. Ankara: Gün Yayıncılık, 2001.

Bilgin, Beyza. “Din Eğitiminin Genel Eğitimindeki Yeri” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIV (1981), 469-483.

- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi* Ankara: Gün Yayıncılık, 1997.
- Bilici, Ali Baz. *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Bolat, Özgür. *Beni Ödülle Cezalandırma*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2017.
- Boyacıoğlu, Ramazan “İslam, İnsan, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Evrensellik”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* sayı:1 (1996), 149-160.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahihü'l-Buhârî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Büyükkaragöz, Savaş-Çivi, Cuma *Genel Öğrenme Metotları*, Konya: Atlas Kitapevi Yayıncılık, 1994.
- Tosun Cemal, “Okul Gelişimi, Okul Kültürü, Değerler Eğitimi ve Dini Değerler”, *Değerler Eğitimi II*, 881-888.
- Cevheri, Kübra. *Okul Öncesinde Değerler Eğitimi: Boğaziçi Eğitim Modeli*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 2014.
- Cihandide, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlak Okumaları*. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, 2014.
- Çamdibi, Hasan Mahmut. *Şahsiyet Terbiye ve Gazâlî*. İstanbul: Han Neşriyat. 1983.
- Çelik, Abbas. “Çocuk, Oyun Ve Din Eğitimi” *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 9 (2004), 187-196.
- Çelik, Abbas. “Hatıralarla Sıbyan Mektepleri”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 27 (2007), 125-135.
- Çelik, Meryem - Gündoğdu, Kerim. “Türkiye’de Okulöncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 16 (2010), 172-190.
- Çetin Necip - Balanuye,Çetin “Değer ve Eğitim İlişkisi Üzerine”, *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* sayı 24 (2015), 191-203.
- Çetin, Mustafa. (1998). “Dinde Zorlama”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI (1998), 65-68.
- Çınar, Fatih. *Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesinde Din Eğitimi*. Isparta: Fakülte Kitap Evi, 2016.
- Çiftçi, Mahir Doğan - Açıkkel Yusuf. “Kur’ân’da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme ve Obezite”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2021), 98-128.
- Demil, Emine. “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi* 5/2 (2019) 216-234.

Demir, Asım. *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Eğitim Sürecindeki İletişim Becerilerinin İncelenmesi*, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, 2019.

Demirel, Özcan. *Karşılaştırmalı Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayınları, 2000.

Dereli-İman, Esra. “Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelişimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 14/1 (2014), 249-268.

DİB. *Adım Adım İyilik Okul Öncesi Eğitim Seti*. Ankara: DİB Yayınları, 2022.

DİB. *Etkinliklere Elif- Bâ*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.

DİB. Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara: DİB Yayınları, 2022.

DİB, *Çocuğumu Yetiştirirken*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.

DİB. Faaliyet Raporu. <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr>, (03.02.2023)

DİB. Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği. Sayı: 28257 (<https://www.resmigazete.gov.tr>)

DİB, *Kur'an Kursları Etkinlik Kitabı 1-2*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.

DİB. *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı I (4-6 Yaş Grubu)*. Ankara: DİB Yayınları, 2018.

DİB. *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı 4- 6 Yaş Grubu*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

DİB. *Peygamberimiz ve Çocuk*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.

Doğan, Recai. “Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIX (2008), 1-43.

Dönmez, Özlem - Uyanık, Gülden. “Farklı Ülkelerde Değerler Eğitimi ve Değer Eğitimi Programlarından Örnekler”, *Temel Eğitim Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2022), 74-88.

Durualp Ender – Neriman Aral, “Çocukların İnce ve Kaba Motor Gelişimlerine Oyun Etkinliklerinin Etkisinin İncelenmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/1 (2018), 243-258.

Dündar, Mahmut. “Erken Dönem İslâmî Eğitim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/32 (2014), 289-299.

Dündar, Mahmut. “Farklı Yaş Gruplarında Dua ve Din Eğitimi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IX (2018), 455-480.

Dündar, Mahmut. *İlk Dönem İslam Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*. İstanbul: İşrak Yayınları, 2011.

Ebû Davut Süleyman b. el-Eşâ's, *Sünen-i Ebî Davud*, Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, tsz.

Ecer, Münir- Çakmak, Ahmet “Bir Meta-Sentez Çalışması: Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur'an Kursları”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21/2 (2021), 803-831.

Ekşi, Halil. “Temel İnsanî Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003) 79-96.

Elbir Bilal-Bağcı Can, “Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies* 8/1 (2013), 1321-1331.

Erken, Deniz. *3-6 Yaş Grubu Çocuklarında Din Eğitimi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Erpay, İlyas. “Gerekircilik İlkesi Temelinde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 1305-1327.

Gül, Ebru Deretarla. “Meşrutiyet'ten Günümüze Okul Öncesi Eğitim”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/1 (2008), 269-278.

Gül, Ebru Deretarla Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimdeki Değişimler. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi* 6/1 (2022), 253-267.

Gündüz' Mehmet Salih. “Mus'ab b. Umeyr'in Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV/1 (2017), 107-141.

Gözütok, Şakir. *Hız Peygamber Döneminde Eğitim Öğretim*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Güneş, Adem. “Hz. Peygamber'in Eğitimde Fiziksel Temas Yoluyla Duygusal İletişim Kurmasının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV/2 (2011), 235-253.

Gürel, Ramazan. “Hz. Peygamber'in (S.A.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı İlke Ve Metotlar”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 115-134.

Halstead, J. Mark. “Din Eğitimi”, çev. Abdulkadir Çekin, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2013), 136-150.

Han Bünyamin - Altunhan, Mahmut. “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Ödül ve Ceza Uygulamalarına Yönelik Görüşleri”, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2022), 480-505.

<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/52/Genel-Mudur> (28.03.2023)

<https://egitimhizmetleri.diyaret.gov.tr/detay/466/4-6-yaş-grubu-kur'an-kursları> (23.02.2023)

<https://egitimsozlugu.com/turk-milli-egitiminin-temel-ilkeleri-nelerdir> (28.02.2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/vatan> (12.04.2023).

<https://kurul.diyaret.gov.tr>, (28.01.2023).

<https://malatyaerge.meb.gov.tr/www/degerler-egitimi-aylara-gore-islenecek-konular/icerik/5>, (05.04.2023).

<https://mevzuat.sitesi.web.tr/milli-egitim-temel-kanunu/okul-oncesi-egitimin-amaclari-ve-gorevleri> (13.03.2023).

https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeligi_son.pdf (27. 02. 2023)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf.(27.03.2023)
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm2016089ss0150.pdf> (25.02. 2023).

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/10095332_19_sura.pdf. (27.03.2023).

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf. (27.03.2023).

<https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>. (10.08.2023).

<https://www.egitimmevzuat.net/index.php/home/genelgeler/genelge-2000-2010/204-2010-53-sayili-genelge-i-lk-ders> (08.04.2023).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf> (06.04.2023).

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf> (08.04.2023).

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm>. (06.08.2023).

<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>. (10.08.2023).

<https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>

Hulin, Sıddık. (2019). *Okul Öncesi Eğitim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut: Darü'l-Fıkr, tsz.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. M. Fu'âd 'Abdülbâkî. Mısır: 1373/1954.

İnam, Abdulhalim. *Belçika Katolik Eğitim Kurumlarında Okulöncesi Dönemde Din Eğitimi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed. *Müsnedu İbn Ebi Şeybe*. thk. Komisyon Riyad: Darü'l-Vatan, 1997.

Kansu, Nâfi Atuf. *Türkiye Eğitim Tarihi*, Ankara: Nobel Yayın, 2016.

Kapkın, Betül. vd., “Türkiye’de 1999-2017 Yılları Arasında Değerler Eğitimi Alanında Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 16/35 (2018), 185-209.

Karademir, Abdulhamit. - Çelik, İlknur. Okul Öncesi Öğretmenleri Bakış Açısıyla Millî Değerlerimiz: Türk Büyükleriyle Ahlâk Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/40 (2020), 277-306.

Karaman, Fikret. *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.

Karoğlu, Hilal - Çoban, Aysel Esen. “Türkiye’ de Okul Öncesi Eğitimde Dil Gelişimi ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi”, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (2019), 211-229.

Kaymakcan, Recep. *Türkiye’de Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi Raporu*. Ankara: Ebsam Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2022.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. (2015). *Ahlaki Karakter ve Eğitimi. Değerler ve Eğitimi- II Sempozyumu*, Ankara; Ertem Yayınları, 2015.

Kazıcı, Ziya - Ayhan, Halis. “Tâlim” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (<https://islamansiklopedisi.org.tr/talim-ve-terbiye>). (17. 07. 2022).

Kırkpatrik Lee A., çev. Mustafa Koç, “Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi”, *Bilimname* X, 2006/1, 133-172.

Kızıltepe, Gözde İnal vd.. “61–72 Aylık Çocukların Demokratik Tutum Ve Davranışlarının Anne Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 173/173 (2014) 227-244.

Koç, Ahmet - Budak, Yusuf. “Milli Değerlerin Kazanımında Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Etkisi Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 54 (2021), 54-74.

Komisyon, *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Kozikoğlu, İshak. “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Tutum Ve Görüşlerinin İncelenmesi” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 7/4 (2018), 2698-2720.

Köycü, Erdoğan. “Âyet ve Hadislere Göre Ahlâk Din İlişkisi” *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, (2017), 35-53.

Köylü, Mustafa. “Batı Ülkelerinde Din Eğitimi: Genel Bir Bakış” *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 223-245.

Köylü, Mustafa. *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.

Köylü, Mustafa - Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Kuloğlu, Ayşenur vd. “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* 43/ (2021), 171-186.

Kutup, Muhammed. *İslâmî Eğitim Metodu*, çev., M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2017.

Küçük, Adnan. “AB Üyesi Bazı Ülkeler ile ABD ve Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretiminin Hukukî Çerçevesi”, *Liberal Düşünce Dergisi* 14/55 (2009) ,61-92.

Landau, Jacob M. (2003). Küttâb. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (<https://islamansiklopedisi.org.tr/katip>). (02.02.2023).

MEB. *Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Dil Gelişimi*. Ankara: MEB Yayınları, 2013.

MEB, (2011).*Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Erken Çocukluk Eğitiminde Temel İlkeler*.(http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Erken%20%C3%87ocukluk%20E%C4%9Fitiminde%20Temel%20%C4%B0lkeler.pdf.) (05.05.2023).

MEB. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara: MEB Yayınları, 2016.

MEB. *Etkinlik Kitabı Okul Öncesi Eğitim*. Ankara: MEB Yayınları, 2019.

MEB. (1973), *Millî Eğitim Temel Kanunu*.

MEB. *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi, 2013.

MEB. *Okul Öncesi Eğitim Programı–2013 Etkinlik Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları, 2013.

MEB. *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*. Ankara: MEB Yayınları, 2017.

MEB. *Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine...* (Ankara, 18.08. 2017).

MEB. *XIV. Millî Eğitim Şûrası*. (https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165401_14_sura.pdf), (22.05. 2023).

MEB, *Okul Öncesi Eğitim Raporu*, XIV. Milli Eğitim Şûrası, <http://ttkb.meb.gov.tr>. (15.08.2023).

MEB, *X. Millî Eğitim Şûrası*. (2021). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf. (06.08.2023).

MEB, *Ondördüncü Millî Eğitim Şûrası 27 - 28 Eylül 1993 Raporlar Görüşmeler Kararlar*. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.

Metin, Osman-Şükriye Ünal, “İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (2022), 273-294.

Mualla. Erden. *Okul Öncesi Eğitime Temel Yaklaşımlar ve Din Eğitimi*. Ankara; Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Nas, Mehmet. “Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi” *Talim: Journal Of Education In Muslim Societies And Communities* 2/2 (2018). 289325.

Neslitürk, Seviye - Deniz, Mehmet Engin. “Anne Değerler Eğitimi Programının 5 - 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 4/4 (2014), 103-116.

Oral, Behçet - Yazar, Taha. *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, 560-561.

Orhan Rüstem - Ayan Sinan, “Psiko-Motor Ve Gelişim Kuramları Açısından Spor Pedagojisi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/2 (2018), 523-540.

Oruç, Cemil. “Erken Çocukluk Dönemi Din eğitimine Çoğulcu Bir Yaklaşım: 'Gift to the Child'.”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 26 (2013), 227-258.

Oruç, Cemil. “İngiltere’de Okul Öncesi ve İlköğretim Okullarında Resmi Din Eğitimi II: Kilise Okulu Örneği”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/2 (2016), 23-50.

Oruç, Cemil. “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 1/2 (2010), 37-60.

Ogelman, Hülya Gülay - Güngör, Hande. “Türkiye’deki Okul Öncesi Dönem Çevre Eğitimi Çalışmalarının İncelenmesi: 2000-2014 Yılları Arasındaki Tezlerin ve Makalelerin İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/13 (2015), 180-194.

Önder, Mustafa. “Türkiye’de Okul Öncesi Din Eğitiminin Temel Taşı: Prof. Dr. Beyza Bilgin”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 23/58 (2020), 127-157.

Özen, Müzeyyen. (1999). *İslâm Eğitimcilerinden Bazılarına Göre Çocukta Oyun ve Oyuncak*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özdemir, Ahmet. “Çocukların Zihinlerine Allah İnancının Yerleştirilmesi Bağlamında Furkân Sûresi 2. Ayetinin Değerlendirilmesi”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2021), 37-60.

Pekdoğan, Serpil - Korkma, Halil İbrahim. “Okul Öncesi Eğitime Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarına Verilen Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/37 (2017), 59-72.

Pekman, Sevda - Gürleser, Can Fuat. *Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim* İstanbul: Graphis Yayınları 2005.

Peşkersoy, Kübra. *Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur’an Kursları Etkinlik Kitapları Ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Etkinlik Kitapları İçeriğinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi*.

Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Sağlam, İsmail. “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002) 167-190.

Sağlam, Mustafa. *Avrupa Ülkelerinin Eğitim Sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999.

Sapsağlam, Özkan. “Değerlendirme Boyutuyla Okul Öncesi Eğitim Programları (1952-2013)”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 1/1 (2013), 63-73.

Sapsağlam, Özkan. “Okul Öncesi Eğitim Programlarında Yer Alan Hedeflerin Değerler Açısından İncelenmesi” *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/9 (2016), 683-700.

Sarıçam, İbrahim - Erşahin, Seyfettin. *İslâm Medeniyet Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 2018.

Sarıçam, İbrahim. *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

Selçuk, Ziya. *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1994.

Sözkesen, Ayşe - Samur, Ayşe Öztürk. “60-72 Aylık Çocukların Değer Eğitiminde Öykü Temelli Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 36/2 (2017), 105-117.

Subaşı Münevver - Okumuş Kübra, “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2017 21(2), 419-426.

Sümeyye, Sürmen. *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din ve Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Şeker, Hasan. *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.

Şimşek, Eyup. “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* IV/1 (2004), 207-220.

Şuşoğlu, Menşure vd.. *Tahin ile Pekmez Okul Öncesi Değerler ve Kavramlar Eğitim Seti*. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Tanrıverdi, Haluk - Erarslan, Nejla. “Okul Öncesi Çocukların Sosyal Uyum Ve Beceri Düzeyleri İle Değer Kazanımları Arasındaki İlişki”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 5/9 (2015), 9-23.

Tarkoçin, Suna vd., “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sınıf İçi Etkinliklerde Çocuklarla Olan İletişimlerinde Kullandıkları Değerlerin İncelenmesi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 3/2 (2013), 37-49.

Tatar, Şaban. *Okul Öncesi Eğitim Programı Din Eğitimi İlişkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Tatlılıoğlu, Kasım. “Okul Öncesi Dönemde Anne-Baba Tutumunun Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkisi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi* 4/15 (2012), 83-91.

Tetik, Hayati, “Anne Baba Tutumları Ve Ailede Çocuğun Dini Gelişimi”, *Universal Journal of Theology* 5/2 (2020), 135-171.

Tirmîzi, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *Sünen* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Tuğçe, Güzelyurt. “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Eğitim Kuram Uygulamaları Araştırma Dergisi* 6/3 (2020), 278-284.

Turhan, Afife. *(Hz. Peygamber’in Hadisleri Işığında) Çocuğun Eğitiminde Oyunun Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Tümer, Günay. “Din”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (<https://islamansiklopedisi.org.tr/din>), (17. 07. 2022).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Bilişsel*, <https://sozluk.gov.tr> (18.10.2022).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Değer*, <https://sozluk.gov.tr>. (16.07. 2022).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Eğitim*, <https://sozluk.gov.tr> (15. 07. 2022).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Gelişim*, <https://sozluk.gov.tr> (18. 07. 2022).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Merhamet*, <https://sozluk.gov.tr>. (19.04.2023).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Saygı*, <https://sozluk.gov.tr> (19.04.2023).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Sevgi*, <https://sozluk.gov.tr>. (19.04.2023).

Türk Dil Kurumu (TDK). *Yardımlaşma*, <https://sozluk.gov.tr> (20.04.2023).

Türk, Esra. “Çocukluk Döneminde Duygusal Gelişim ve Din Eğitimi” *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* XIV/3 (2014), 143-158.

Türk, Esra. *Çocukta Duygusal Gelişimin Din Eğitimine Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Topal, Yakup. “Değerler Eğitimi ve On Kök Değer” *Mavi Atlas* 7/1 (2019), 245-254.

Tosun, Cemal - Çapcıoğlu, Fatma. “4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 5/5 (2015), 705-720.

Uzun, Mehmet - Köse, Akif. “Okul Öncesi Eğitimde Değerler Eğitiminin Uygulanmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri” *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/23 (2017), 305-338.

Ünver, Sema - Gülbahar, Bahadır. “Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: YÖK Veri Tabanı Örnekleme”, *Social Sciences Studies Journal* 8/100 (2022), 2318-2347.

Üzümcü, Muzaffer-Nuran, Çınar. “4-6 Yaş Kur’an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği). *Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2 (2021), 1449-1490.

Yaka, Şenol vd.. “Okul Öncesi Eğitimde Verilecek Öncelikli Değerlere İlişkin Veli Görüşleri” *Değerler Eğitimi Dergisi* 12/28 (2014) 169-192.

Yakar, Ali “Geleceğin Eğitimi Üzerine Program ve Tasarım Modeli Önerileri: “Yaşamsal Eğitim Programları” ve “Yaşamsal Öğretim Tasarımları”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3/2 (2016), 1-15.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: DİB Yayınları, 1987.

Yazıcı, Mehmet. “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/1 (2014), 209-223.

Yazoğlu, Ruhattin, “Aile İçi Din Eğitiminin Aile Fertlerinin Ahlakı Üzerindeki Etkileri”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, 2016, 15-20.

Yerliyurt, Nazlı Sıla - Ersoy, Mustafa. “Okul Öncesi Eğitim Programı İle İlgili Dergipark’ta Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: 2013-2020”, *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi* 17/37 (2021), 4106-4153.

Yıkılmış, Sezergül “Türkiye Türkçesinde Empati Dili (Söylem Çözümlemesi)”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9/21 (2020), 39-62.

Yılmaz, Şadiye. *Osmanlıdan Cumhuriyete Sıbyan Mekteplerinde Yenilik ve Gelişmeler*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Yorulmaz, Bilal - Göv, Ayşe. “Din Eğitiminde Kullanılan Eğitsel Oyunların Öğrenci Başarısı ve Kalıcılığına Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/66 (2019), 962-977.

Yuvacı, Züleyha. *Okulöncesi Değerler Eğitimi Uygulayan Okullardan Seçilen Değerlerin ve Etkinliklerin İncelenmesi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Yavuz, Emrullah Can vd. “60-71 Aylık Çocukların İnce Motor Beceri Düzeylerinin Yaş ve Cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi”, *Çocuk ve Gelişim Dergisi (Çg-D)/Journal Of Child And Development (J-Cad)* 4/7 (1921), 1-11.

Zembat Rengin vd., “Çocuğun Beslenme Alışkanlığını Kazanmasında Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Yeri”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* (2015), 417-424.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı

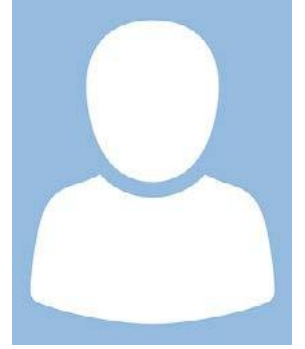
: Kanarya, Sultan

Uyruğu

: T.C.

ORCID

: 000-0002-5499-2792

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet Tarihi

Doktora

.....

.....

Yüksek Lisans

İlahiyat

24.08.2023

Lisans

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. (İlitam) 05.07.2009

İş Deneyimi/Yıl

Yer

Görev

16

Diyarbakır/Van

K.K.Ö

Yabancı Dil

.....

Yayınlar

.....

Hobiler

Araştırma Yapmak.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı

19/09/2023

DİB 4-6 YAŞ PROGRAMI İLE MEB OKUL ÖNCESİ PROGRAMLARININ DİNİ DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 124 sayfalık kısmına ilişkin, 19/09/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14 (on dört) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

19/09/2023

Sultan KANARYA

Adı Soyadı : Sultan KANARYA

Öğrenci No : 019920014084

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Eğitimi Anabilim Dalı

Statüsü: Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mahmut DÜNDAR

19/09/2023

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../20....
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü